T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

DERSİM'İN/TUNCELİ'NİN KAYIP MASALLARI: GÜNDELİK YAŞAMDAKİ TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNİN MASALLAR ÜZERİNDEN SOSYOKÜLTÜREL BİR ANALİZİ

Ercan ÇALLI
17920010

Danışman
Doç. Dr. Abdurrahim ÖZMEN

Diyarbakır 2024

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

DERSİM'İN/TUNCELİ'NİN KAYIP MASALLARI: GÜNDELİK YAŞAMDAKİ TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNİN MASALLAR ÜZERİNDEN SOSYOKÜLTÜREL BİR ANALİZİ

Ercan ÇALLI
17920010

Danışman
Doç. Dr. Abdurrahim ÖZMEN

Diyarbakır 2024

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Dersim'in Kayıp Masalları: Gündelik Yaşamdaki Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Masallar Üzerinden Sosyokültürel Bir Analizi" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

…./10/2024

Ercan ÇALLI

ÖN SÖZ

Masallar canlı varlıklardır. Anlatıldıkça, okundukça, dinlendikçe ve derlendikçe kendisine onlarca yıl daha ömür biçmiş olursunuz. Geçmişi iletişim tarihi k0adar oldukça maziye dayanan masallar, geçmiş ve gelecek arasında köprü kuran, yaşanılan tecrübeleri, edinilen gözlemleri, milletlerin/toplumların/halkların inanç biçimlerini, yaşam tarzlarını, gündelik yaşam pratiklerini, ekonomik, sosyal ve siyasal ilişkilerini, ritüellerini, birey-aile-toplum ekseninde dönen iletişim/etkileşim biçimini, ölü gömme ayinlerini, toplumsal cinsiyet rollerini, gelenek ve göreneklerini, düğünlerini, yeme/içme alışkanlıklarını, anlatıldığı/yaşandığı dönemin egemen zihniyet anlayışını ve ideolojik iklimini yansıtan eşsiz kültürel aynalardır. Kendine özgü yapısıyla kültürel motiflerin/dokuların/kodların usta bir sanatkârın maharetli ellerinden çıkmış gibi ilmek ilmek işlenerek sunulan/aktarılan bu benzersiz anlatılar, şüphesiz ki çok kıymetli kültür hazineleridir. Anlatıdaki kültürel kodları anlayana/idrak edene bir rehber işlevi gören, yolunu ışık gibi aydınlatan ve bir nevi pusula olan masallar, çok çeşitli/renkli/zengin rezerviyle günümüzde de her yaştan okuyucu kitlesi bulunan özgün eserlerdir. Bu anlatılarda, zamanlar arası geçiş şimşek hızıyla sağlanır. Göz açıp kapayıncaya kadar bir bakarsınız ki bir an yüz yıllar öncesine gitmişsinizdir. Öbür an ise kendinizi günümüzde buluvermişsinizdir.

Masalın coğrafyası, yetiştiği iklim ve büyüdüğü kültür her ne kadar birbirinden ayrı gibi gözükse de masalların geçtiği yollar, duraklar ve diyarlar eninde sonunda birbiriyle kesişirler. Aynı masalın farklı bir varyantını dünyanın en uzak ülkesinde dahi dinlemek son derece mümkündür. Bu nedenle okuma yazmanın yaygın olmadığı dönemlerde ağızdan ağza aktarılarak günümüze kadar gelen kültür hazinesi masalın benzerini yüz yıl aradan sonra gittiğiniz bir köyde dinlemek şaşırtıcı olsa da ziyadesiyle sıradan bir vakıadır. Nitekim Pertev Naili Boratav'ın derleyip yazılı hale getirdiği masalların benzerine çalışma esnasında Dersim'de denk gelmek tarafımca son derece ilginç/farklı bir deneyim olmuştu. Etkileşim/iletişim kaynaklarının o yıllarda çetin olduğu düşünüldüğünde masalın seyyah gibi göçebe göçebe dolaşarak coğrafyalar/kültürler/kıtalar arası etkileşim ve iletişimde olduğu bariz ortadadır.

Masallarda, gündelik yaşamdaki ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerin yanı sıra sembolik anlatım/iletişim, sık karşılaşılan bir durumdur. Semboller; anlatıldığı yörenin kadına olan bakış açısını, sosyal yaşam tarzını, ekonomik ilişkileri, gelenekleri, görenekleri, dini motifleri ve dünyayı idrak etme şeklini okumanın dilidir. Bunun yanı sıra semboller, bireylerin bilinçaltına işlenerek; gücü, otoriteyi, denetimi ve hiyerarşik olarak en üst makamda bulunan iktidar sahipleri tarafından bireyleri kontrol etme ve denetim altına alma işlevi olarak kullanılır. Edebi türler içinde özel bir yere sahip olan masallar, küçüğünden büyüğüne kadar her yaştan dinleyicisine hitap ederek yediden yetmişe geniş bir okuyucu yelpazesine sahip olmakta ve aynı zamanda kendine has büyülü dünyasında semboller aracılığıyla örtük şekilde iletiler vermektedir.

Tüm bu gerçeklerden hareketle, sözlü edebiyatın en önemli kültür hazinelerinden biri olan ve geçmişten geleceğe bir köprü inşa eden masalın, yaşandığı yörenin ekonomik, sosyal, siyasal ve sembolik ilişkilerini yansıttığını, masal kahramanlarının başından geçen olaylar örgüsünün hangi toplumda anlatılırsa anlatılsın ve isterse aynı masalın farklı varyantları olsun fark etmeksizin masalın yaşandığı toplumun özünü/kesitini ve bir başka deyişle ruhunu oluşturduğu ve kahraman aracılığıyla ekonomik, sosyal ve sembolik ilişkilere dair verilmek istenen iletinin toplumu idrak etme açısından son derece kıymetli olduğunu Dersim yöresinde anlatılan masallar ekseninde ifade etmeye çalıştık.

Bu çalışma yapılırken, öncelikli olarak literatürden yararlanıldı. Ardından, masallara dair yapılan araştırmalar ve masal analizlerinde dikkat edilmesi gereken hususlar ışığında çalışma yürütüldü. Çalışma; “Giriş” bölümü hariç, “Yöntem”, “Masallar ve Toplumsal Cinsiyet”, “Dersim Masallarında Toplumsal Cinsiyet Rolleri” ve “Sonuç” bölümü olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır.

Çalışmamızın “Giriş” bölümünde; masalların kendine özgü eşsiz dünyasını anlamaya yönelik genel bir değerlendirme yapıldı.

Çalışmamızın ilk bölümünü oluşturan “Araştırmanın Metodolojik Çerçevesi” bölümünde; araştırmanın konusu, amacı, önemi, yöntemi, sınırlılıkları ve araştırmada karşılaşılan zorluklar ele alındı.

Çalışmanın ikinci bölümünü oluşturan “Masallar ve Toplumsal Cinsiyet” bölümünde; akademik camiada ve literatürde ifade edilen masal tanımlarına yer verildi. Masalın kökeni, doğuşu ve yayılışı ifade edildi. Masalın unsurları ve masalın fonksiyonları ele alındı. Toplumsal cinsiyet kavramı ve toplumsal cinsiyet kuramları üzerinde duruldu.

Çalışmanın üçüncü bölümünü oluşturan “Dersim Masallarında Toplumsal Cinsiyet Rolleri” bölümünde; Dersim yöresinde de farklı versiyonları anlatılan masallar, ekonomik ilişkilerde kadınlar ve erkekler, toplumsal ilişkilerde kadınlar ve erkekler şeklinde iki ana temaya ayrıldı. Ekonomik ilişkilerde kadınlar ve erkekler teması; kadın- erkek meslekleri, gelir/kazanç, yoksulluk ve ev içi işler olarak dört alt temada incelendi. Toplumsal ilişkilerde kadınlar ve erkekler teması; kadın-erkek ilişkileri, eşler arası ilişkiler, ebeveyn-çocuk ilişkileri, komşuluk/misafirlik ilişkileri ve sembolik ilişkiler olarak beş alt temada analiz edildi.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünü oluşturan “Sonuç” bölümünde ise, Dersim masalları hakkında genel bir değerlendirme yapıldı. “Kaynakça” da ise yararlandığımız kaynakların bir listesi mevcuttur.

Tez savunma jürimde yer alan, olumlu/olumsuz eleştirileriyle ve çok değerli katkılarıyla çalışmamın akademik bir boyuta dönüşmesine destek sunan kıymetli öğretmenim Sayın Doç. Dr. Mustafa ASLAN’a ve ufkumun genişlemesinde rol oynayan Sayın Dr. Doğan Barış KILINÇ’a yürekten teşekkür ediyorum.

Lisans öğrenimim esnasında, yönlendirmeleri ile ufkumu açan, dört yıl boyunca teorik ve uygulamaya dair bilgilerle akademik ve düşünsel gelişimimin oluşmasının mimarları olan Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümünün bütün kıymetli hocalarına teşekkür ediyorum.

Derleme çalışmalarım esnasında maddi destekte bulunan, akademiye dair hevesimi yeniden canlandıran başta Sayın Hıdır Eren ÇELİK olmak üzere Dersim Akademik Değişim Vakfı'na ve vakıfla iletişim kurmama vesile olan sayın Prof. Dr. Naciye YILDIZ'a yürekten teşekkür ediyorum.

Çalışmam boyunca hem maddi hem manevi destekleriyle yoluma yoldaş olan, yüreği ve ruhu daima benimle olan can dostum Çetin DAŞLI'ya, yolumu aydınlatan, benden ilgisi, sevgisini, desteklerini eksik etmeyen ve kahrımı çeken yoldaşım Hatice AKCANLI'ya ve Gözdenur GÜLDÜREN'e; masalların birleştirici ve kavuşturucu etkisiyle, kendisiyle yolumun kesişmesi sonucu çalışmamın başından sonuna kadar büyük bir emek, sabır ve özveri ile benimle gönüldaş/candaş olan, her zaman maddi ve manevi desteğini gösteren, nefesim ve sesim olan değerli can ablam ve kıymetli büyüğüm Suna ÇELEBİ'ye sonsuz teşekkür ediyorum.

Eğitim hayatım boyunca ve yaşamımın her anında benden maddi ve manevi desteklerini eksik etmeyen, çalışmayı bitirebileceğime olan inançlarıyla çalışmam boyunca bütün stresi birlikte yaşadığımız, ailemin kıymetli üyelerinden olan canım ablalarım Seda AKIN ve Eda UÇAK'a, çok değerli abim Erkan ÇALLI'ya, tez süreci boyunca masalların derlenmesinde, ana dilim olan Zazaca'dan Türkçe'ye çevrilmesinde gecesini gündüzüne katarak benimle yol yürüyen, uykusuz kalan en büyük destekçim olan canım annem Naciye ÇALLI'ya sonsuz teşekkür ediyorum.

Pandemi dönemi olmasına rağmen kapılarını bana açan, güleryüzlerini eksik etmeyen başta nenem olmak üzere çalışmamın bütün katılımcılarına teşekkür ediyorum.

Çalışmayı bitirebilmemde olağanüstü bir motivasyon kaynağım olan ve hayat yoluma daima ışık olan sevgili Hak dostum ve pirim Çağdaş DERMAN'a ve her zaman benim iyiliğimi düşünen ve sevgili kır çiçeğim olan canım ablam Songül BULUT'a, Filiz GÜNEŞ'e ve maddi/manevi destekte bulunan sevgili amcalarım Hakkı ve Ali ÇALLI'ya canı gönülden müteşekkiri bir borç bilirim.

Son olarak, bugünlere gelmemde sayısız emeği olan, hayatım boyunca benden desteğini, sevgisini ve ilgisini eksik etmeyen, bedenen aramızda olmasa da ruhunu hep kendimle hissettiğim, okul hayatımın son döneminde güneşin ülkesine göç eden canım babam İmam ÇALLI'ya sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Biliyorum ki beni bir yerlerden görüyorsun sevgili babacım.

Güzellikler, çalışma boyunca bana destek olanlara, eksiklikler ve kusurlar ise tamamen şahsıma aittir.

Bir duralım. Kısa bir mola verelim. Günlük hayatın stresinden ve telaşından bir nebze de olsa uzaklaşalım ve hep birlikte masalların gizemli dünyasında bir yolculuğa çıkalım; Dersim'e doğru…

Ercan ÇALLI
Diyarbakır 2024

ÖZET

Bir toplumun geçmişi ve geleceği arasında kültürel aktarım işlevi gören, dini inancını, gündelik yaşam pratiklerini, sosyal hayat tarzını, iktisadi, siyasi ve toplumsal ilişkilerini, sembollerini, örflerini, gelenek-göreneklerini, düğün seremonisini, ideolojisini ve toplumsal cinsiyet rollerini yansıtan masallar eşsiz değere sahiptir. Bu anlamda masallar, bir toplumun/milletin başından geçen olayların veya durumların dile gelen yansımaları olarak da nitelendirilir.

Dersim yöresinde de farklı versiyonları anlatılan masalları, gündelik yaşamdaki toplumsal cinsiyet rolleri ekseninde analiz etmeye dair yapılan bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz tercih edilmiş, derlenen masallar ekonomik ve toplumsal ilişkilerde kadınlar ve erkekler temasıyla iki ana temada incelenmiştir. Çalışmaya dâhil edilen eserlerin Dersim yöresinden derlenmiş olmasına dikkat edilmiştir.

Derlenen 12 masalın içinden çalışmanın konusuna uygun olarak seçilen ve gündelik yaşamdaki toplumsal cinsiyet rollerini yansıtan 8 masalın, ekonomik ve toplumsal ilişkilerde kadınlar ve erkekler temasıyla derinlemesine analiz edilmesi sonucunda; geleneksel masallarda betimlenen itaatkar, bağımlı ve pasif kadın figürünün Dersim yöresinde de farklı versiyonları anlatılan masallarda kimi zaman tam tersi olduğu, kadınların ekonomik ilişkilerde yeri geldiğinde kamusal alanda görünür olarak erkekle birlikte evin geçimini sağladığı, yoksulluğun her iki cinsiyet için de var olduğu, ev içi işlerde kadın daha çok ön planda olsa da zaman zaman erkeğin de ev işlerinde aktif rol aldığı, kadın karakterlerin çoğu zaman patriyarkaya meydan okuyup karar alma noktalarında erkeğe sözünü dinletebildiği görülmüştür. Kadın karakterlerin adaleti ve hakkı sağlamak için güçlü ve pozitif konumda oldukları tespit edilmiş ve ayrıca semboller/sembolik etkileşim yoluyla Dersim inancına ait ritüellerin ve gündelik yaşam pratiklerinin anlatılara yoğun şekilde yansıdığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Dersim, Masal, Toplumsal Cinsiyet, Ekonomik ve Toplumsal İlişkiler, Kadın

ABSTRACT

Religious belief, daily life practices, social life style, economic, political and social relations, symbols, funeral ceremonies, customs, traditions, wedding ceremony, eating habits, ideology and gender, which function as cultural transfer between the past and future of a society. Fairy tales reflecting their roles are of unique value. In this sense, tales are also described as the reflections of the events or situations that a society/nation has gone through.

In this study, which is the first study to analyze the tales told in the Dersim region according to gender roles, descriptive analysis was preferred among the qualitative research methods and the compiled tales were examined in two main themes with the theme of women and men in economic and social relations. Attention was paid to the fact that the works included in the study were compiled from the Dersim region using scientific methods.

As a result of the in-depth analysis of 8 tales, which were chosen in accordance with the subject of the study and reflecting the gender roles in daily life, among the 12 compiled tales with the theme of women and men in economic and social relations; The obedient, dependent and passive female figure depicted in traditional tales is sometimes the opposite in the tales told in the Dersim region, women are visible in the public sphere when necessary in economic relations, provide a living in the house with the man, poverty exists for both genders, women are more common in domestic work. Although it is at the forefront, it has been seen that men also take an active role in housework from time to time, and female characters can often challenge patriarchy and make men listen at decision-making points. It has been determined that the female characters are in a strong and positive position to ensure justice and right, the neighborhood/guest relations are dominant and the rituals and daily life practices of the Dersim belief are reflected in the narratives through symbols.

Key Words

Dersim, Tale, Gender, Economic and Social Relations, Women

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖN SÖZ ..... **I**

ÖZET ..... **VI**

ABSTRACT ..... **VII**

GİRİŞ **1**

1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİK ÇERÇEVESİ **7**

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU **7**

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI **7**

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ **8**

1.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI **8**

1.5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ **9**

1.6. ARAŞTIRMADA KARŞILAŞILAN ZORLUKLAR **10**

2. MASALLAR ve TOPLUMSAL CİNSİYET **12**

2.1. MASALI TANIMLAMAK **12**

2.2. MASALLARIN DOĞUŞU, KÖKENİ ve YAYILIŞI **15**

2.3. MASALIN UNSURLARI **21**

2.3.1. Konu 21

2.3.2. Mekân ve Zaman 22

2.3.3. Figür/Kahraman 23

2.3.4. Motif 25

2.3.5. Sembol 25

2.4. MASALLARIN FONKSİYONLARI **28**

2.4.1. Mutluluk, Neşe ve Keyif Verme 28

2.4.2. Toplumsal Değerlerin ve Ritüellerin Devamlılığını Sağlama .. 28

2.4.3. Sosyal Kontrolün Sağlanması 29

2.4.4 Dil Gelişimi, Değerlerin Aktarılması ve Çocuk Eğitimine Katkısı 29

2.5. TOPLUMSAL CİNSİYET 32

2.6. TOPLUMSAL CİNSİYET KURAMLARI 36

2.6.1. Feminist Teori 36

2.6.2. Toplumsal İnşacılık Kuramı 41

2.6.3. Psikanalitik Toplumsal Cinsiyet Kuramları 41

2.6.4. Queer Kuram 42

3. DERSİM MASALLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ 44

3.1. EKONOMİK İLİŞKİLERDE KADINLAR ve ERKEKLER 45

3.1.1. Kadın- Erkek Meslekleri 45

3.1.2. Gelir 53

3.1.3. Yoksulluk 57

3.1.4. Ev İçi İşler 66

3.2. SOSYAL İLİŞKİLERDE KADINLAR ve ERKEKLER 71

3.2.1. Kadın ve Erkek Özellikleri 71

3.2.2. Çocuklar ve Ebeveynler Arası İlişkiler 77

3.2.3. Eşler Arası İlişkiler 82

3.2.4. Komşuluk/Misafirlik İlişkileri 83

3.2.5. Sembolik İlişkiler 87

SONUÇ 93

KAYNAKÇA 98

KISALTMALAR

Çev.	Çeviren
Ed.	Editör
Pp.	Sayfa Sayısı
s.	Sayfa
yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

"…Ninem, neden
fısıldıyor soluğun? Sen mi
aştın zamanları
Ben mi geriye doğruyum?..
Ninem sesleniyor masal
dolu… Ve ben yürüyorum
masallara doğru…

Önümde beyazlık, ardımda
çocukluğumun yolu…"

(İlhan İrem)

Çocukken büyüklerimizden dinlediğimiz masallar, farkında olunmadan anlatıldığı veya olayın yaşandığı dönemin zihniyetini yansıtan özneler inşa etti. Başlarda sözlü olarak aktarılan, daha sonra yazılı hale getirilerek kitaplar aracılığıyla geniş okuyucu kitlelerine ulaşan masallar son yıllarda ise animasyon çizgi filmler şekliyle çocuklara sunulmaktadır. İlk başta okuyucuya toz pembe bir hayatı tasvir eden masallar, sayfalar ilerledikçe okuyucuyu zehirli bir sarmaşık gibi sarmaktadır. Erkek karakterleri güçlü-zayıf, kadın karakterleri ise güzellik-çirkinlik üzerinden betimleyen masallar kadınları pasif/edilgen bir dünyayla sınırlandırmaktadır.

Bilinenin ötesine geçerek bilinmeyen bir dünyaya seyahat, gizemlerle dolu bir evrene yolculuk, zamanın ve mekanın ötesine, sonsuzluğa varış, geçmişten günümüze bir köprü gibi uzanış, gerçekleri ve kurguları sarmal sarmal birbirine dolayarak fantastik bir olay örgüsü içinde anlatış, günlük yaşamın üzüntülerinden, stresinden ve mutsuzluğa yol açan etkenlerinden kaçıp sığınacak koca bir liman bulma arayışı, real olanın değil de gerçeküstücülüğün mistik cazibesine kapılış, rotayı ebediyete çevirip sürprizlere açık olma, ne çıkarsa bahtıma deyip okuyucunun kendi zihninde inşa ettiği kahramanla başlangıçlara adım atma, her bir başlangıcın ayrı ayrı durakları olduğu ve her durakta da farklı maceraların okuyucuyu beklediğinin bilinciyle hareket etme, durakların aslında okuyucunun kendi hayatındaki yaşam evrelerini temsil ettiğinin

kimi zaman farkında olamama, fark edildiği anda sembol halinde betimlenen durakların; kimi zaman akla, kimi zaman vicdana ve kimi zamansa yüreğe seslenişinin anlatısı olduğunun bilinmesidir masal.

Okuyanı düşündüren, düşündürmekle kalmayıp sorgulatan, sorgulatarak zihni daima berrak tutan, sihirli anahtarını okuyucusuna teslim edip okuyucuya gizemli kapısını açtıran, okuyucuyu uçsuz bucaksız diyarlara götüren, yolculuğunda devlerin, cinlerin, cambaz pirelerin, ejderhaların, perilerin, cadıların, deniz kızlarının, dev analarının… kendilerine eşlik ettiği, karanlık ormanları, kuytu köşeleri, denizleri, ummanları, Kafdağını, yüksek yüksek tepeleri, karanlık zindanları, derin kuyuları, ağzı canavara benzeyen mağaraları ve kısacası önüne çıkan her türlü engeli ve binbir zorluğu aşarak yoluna devam etmenin anlatısıdır masal. Sırlarla dolu bir dünyanın kapısını açan bu anlatılar, sadece yola devam etmeyi değil, çetrefilli yola devam ederek sevdiğine kavuşmayı, özlemlerin son bulacağını, mutluluğu, sabrın sonunda mükafatın verileceğini ve huzuru vaat eder. Genel olarak saadetle neticelense de sonu farklı biten masallar da mevcuttur. Bir başka deyişle masallar her zaman iyi sonla bitmez. Nihayetinde macera, genellikle mutluluk ve kavuşmayla bitse de birbirine kavuşamayan gençlerin, sevdasıyla yanıp kavrulan ama ayrılığa mahkum kalan âşıkların ve sonu ölümle (güneşin ülkesine göçmesi) biten masalların da genişçe yer almazsa da literatürde bulunduğu araştırmalar kapsamında bilinmektedir. Nitekim Dersim yöresinde de farklı versiyonları anlatılan masallarda da sonu kavuşmayla değil de ölümle biten anlatılar bulunmaktadır. Bu masallar geneli oluşturmasa da belirtmekte yarar vardır. Aşağıda yer verdiğimiz iki masal örneği bu duruma örnektir.

Bunlardan ilki, Şehrizinan ile Mirza'nın masalıdır. Bir Kürt masalı olan Şehrizinan ile Mirza masalında; Mirza amcasının emri ile Şehrizinan'ı öldürmekle görevlendirilir ancak Şehrizinan o kadar güzeldir ki Mirza O'na bir değil yedi gönülle sevdalanır. Bir Nevruz/Newroz günü Mirza sevdiğini kaçırır, çetin yolları aşar, devlerle savaşır ve sevdiğiyle bir konağa yerleşir. Şehrizinan, bir gün çeşmede saçlarını yıkar. Bir tane saç teli çeşmeye düşer ve su alır götürür o tek tel saçı taa Acem diyarı Ecem Şah'ın bahçesine. Ecem Şah sadece bir tek saç teline aşık olur ve saçın sahibini aramaya başlar. Şehrizinan'ı bulur, onunla birlikte olurlar ama Mirza onun canını alır. Ardından Acem Şahı gelir. O da Şehrizinan'a aşık olur. Beraber olurlar ama Mirza

onun da canını alır. Daha önce Şehrizinan'ı affettiği için pişman olur ve üç çocuğunun annesinin de hayatına son verir. Kendini çocuklarına adar. Yerinden yurdundan göçer başka diyarlara. Evlatları büyür ve en büyük oğlunu evlendirir. Gelinine bir çift küpe hediye edebilmek için çıktığı yolda, üç peri kızıyla karşılaşır. Peri kızlarından birisi Mirza'ya ancak onunla evlenirse yardım edebileceğini söyler. Bir daha hiçbir kadınla evlenmeyeceğine ve göz göze gelmeyeceğine yemin eden Mirza, gelini için bu evliliğe razı olur. Evlendiği gece sırtına bir ağrı girer. Yere yığılır kalır ve orada hayatını kaybeder.

İkincisi ise Xanezun ile Xort masalıdır. Bir Dersim masalı olan Xanezun ile Xort'ta da sonu ölümle sonuçlanan hazin bir hikaye vardır. Xanezun, paşanın tek çocuğudur. Xort ise paşanın cariyesinin mağarada sakladığı, Hızır'a emanet ettiği ve herkesten gizli büyütmeye çalıştığı bebeğidir. Paşa, Xort'u bulur, konağına getirir ve artık onu da Xanezun gibi bağrına basacağını söyler. Öyle de yapar ama gel zaman git zaman Xanezun, Xort'a sevdalanır. Xort ne kadar karşı çıkıp biz kardeşiz dese de, tüm gerçeği öğrenince o da sevdasına teslim olur. Ancak cambaz pire ve paşanın oyunlarıyla kavuşmalarına engel olunur. Xanezun, komşu köyün ağasının oğluna gelin edilir. Hiçbir at Xanezun'u gelin olarak üzerine kabul etmez ama Xort'un atı kabul eder. Eşlik ettiği gelinin, sevdiği olduğundan habersiz ona eşlik eder Xort. Sonradan gerçeği anlayınca kaçarlar. Ormanda saklanırlar. Kırk gün ayrı kalırlar ve kırk gün sonra nehrin kenarında bir daha hiç ayrılmamak üzere buluşurlar. Ama Xort, nehrin yanlış tarafına gider ve arada gürül gürül bir nehir akmaktadır. Xanezun dua eder. O esnada nehir ortadan ikiye ayrılır. Sevdalılar koşup nehrin ortasında buluşurlar ama zaman geçince nehrin suyu birikir göl olur ve sevdalıları da önüne katarak akıp gider. O yüzden derler ki: "Dersim'de iki suyun birleştiği her yerde mutlaka aşık bir çiftin mezarı vardır." Kısaca bahsedilen bu iki masal örneğinin sonu görüldüğü üzere hazinle bitmiştir. Yine de masalların pek çoğunun sonu kavuşma ve saadetle tamamlandığından, masallar; başarmanın ancak mücadeleyle elde edilebileceğini, yola devam etmenin önündeki zorlukları ve engelleri aşmakla mümkün olacağını, iyilerin mutlaka ödüllendirilip gün yüzü göreceğini, kötülerin er ya da geç cezalandırılıp karanlıklarda mahkûm kalacağını hatırlatır bize.

Milletler; inançlarını, yaşam tarzlarını, gelenek ve göreneklerini, mizah anlayışlarını, tecrübelerini, düşüncelerini, sevinçlerini, hüzünlerini, mutluluklarını, acılarını ve daha pek çok unsuru sözlü kültür yoluyla aktarmışlardır. Bunların yanı sıra, inançsal ve gerçek hayata dair sınırsız ritüellere, doğa ve hayvan sevgisine, adalet/hak anlayışına ve özgürlük mücadelesine de şahit oluruz masallarda. Bu anlamda sözlü kültür, geçmişten geleceğe uzanan bir köprüdür. Sözlü kültürün en önemli taşıyıcılarından ve sözlü kültürel geleneğin en önemli unsurlarından biri de masaldır. Masal, toplumların kültürel aktarımını sağlayan, yazıldığı dönemin gündelik, toplumsal, siyasi, dinsel ve ekonomik yaşamına dair hazine niteliğinde bilgiler sunan, kendine özgü bir anlatımı olan, içerdiği semboller aracılığıyla okuyucusuna örtülü mesajlar veren, daha çok dilden dile aktarılarak günümüze kadar gelen, gerçeği renkli dünyalarla ve fantastik bir sunumla anlatan, kitlesini çoğunluk olarak çocuklar oluştursa da her yaştan okuyucuya ve dinleyiciye hitap eden, kahramanlarının genellikle olağanüstü özelliklere sahip devler, periler, cadılar, cinler, ejderhalar vb. olduğu, yer ve zamanın belirsiz olduğu anlatılardır. Belirli bir coğrafyası yoktur bu anlatıların. Akarsu misali kaynağından dökülerek aktığı her yere hayat olan, nefes veren, yolculuğunda beslenerek kendini yenileyen ve dönüştüren bir türdür masal.

Aynı masal, farklı coğrafyalarda çeşitli versiyonlarla ve farklı kahramanlarla anlatılmakta, yaşayan bir varlık gibi hayat bulmaktadır. Dünyaca tanınan Külkedisi masalı, bu durumun en iyi örneklerinden biridir. Bettleheim, Külkedisinin en iyi bilinen ve muhtemelen en çok sevilen masal olduğunu (Bettleheim, 1976: 236) ifade etmiştir. Çünkü Külkedisi farklı milletlerden birçok yazar tarafından yazılmıştır. Örneğin; bir Fransız olan Charles Perrault, Alman olan Grimm Kardeşler, bir İtalyan olan Giambatista Basile ve bir İtalyan olan Katharine Pyle. Bu sebeple bu masal farklı farklı versiyonlara, her ülkede değişik olay örgüsüne ve hatta farklı karakterlere sahiptir (Raras, 2019: 2). Charles Perrault, bu versiyonun popülaritesi için seçilmiştir. Hikaye, Kül Kedisi veya Küçük Cam Terlik olarak bilinir. Hikaye, ilk olarak 1697'de yayımlandı. Perrault tarafından yazılan Cinderalla, yüz yıllar boyunca defalarca çevrilmiş ve uyarlanmıştır (Rochère, 2010: 250). Masal, 4000 yıldan fazla bir süre önce Asya, Hindistan, Afrika, Orta Doğu, Avrupa ve Kuzey Amerika'ya kadar uzanmıştır. Bilim insanları ve folklor alimleri, Külkedisinin 500'den fazla farklı

Avrupa versiyonu olduğunu belirlemişlerdir (Smith, 2012: 2). Öz olarak aynı olsa da bir ağacın dallarındaki meyveler misali her bir meyvenin ayrı tada sahip olması gibi, Külkedisi masalına benzer birçok masal başka ülkelerde, farklı toplumlarda farklı versiyonlara dönüşerek okuyucuya ve dinleyiciye anlatı olarak sunulmuştur. Bu doğrultuda, masalların kaynağı yönüyle ortak bir havuzda biriktiğini, birbirinin versiyonları ve varyantları olduğunu söylemek mümkündür. Bir başka deyişle, aynı haznede birleşerek çok eskilerden günümüze yaşayan bir varlık olarak gelen, okuyucusuna soluk olan, dinleyenine yepyeni ve alışılmışın dışında bir dünyanın kapısını aralayan özel bir türdür masal. Kendinizi masal kahramanıyla özdeşleştirip ruhsal olarak bütünleştiğinizde, yaşadığınız hayatın da aslında bir nevi masalın dünyası gibi her an sürprizlere açık olduğunu ve anlatıdaki kahramanın aslında sizin kendi düşlediğiniz kahraman olduğunuzu keşfedeceksiniz.

Masallar, toplumsal, siyasal ve kültürel belleğin yaşayan tanıklarıdır. Dilin kendine has yapısıyla değişime ve dönüşüme uğramadan kendisini bariz biçimde ifade ettiği toplumsal ve kültürel bellek toplamı olarak masal terimi, şemsiye misali açıldıkça öyle geniş bir yelpazeye sahip olur ki bütün edebi türlerden izler taşır özünde. Elinizdeki masalı okurken veya yatağınızda uzanıp nenenizden masalı dinlerken kimi zaman, kendinizi gerçek bir hikayenin kurgulanarak masalsı atmosferiyle size sunulan büyülü dünyasında bulabilir ve kimi zamansa içerdiği örtük iletileriyle didaktik bir eser okuyor olduğunuz duygusuna kapılabilirsiniz. Masallar, sözlü kültürü bir halkanın parçaları gibi nesilden nesle taşıyan önemli ve kıymetli taşıyıcılardır. Her bir toplum, her halk, her millet veya her kabile, masalı kendi hissiyatına, düşüncesine, aidiyet değerlerine, yaşam biçimine, sosyal hayat tarzına, perspektifine ve yorumuna dayalı olarak kendi hissesini ortaya koyar. Her ne kadar anlatılar benzer nitelikler taşısa da anlatılan milletin, toplumun, topluluğun ve halkın hayatının izlerini taşır.

Geçmişi çok eskilere dayanan masal üzerine pek çok akademik çalışma yapılmış, masal araştırmaları ve masal derlemelerine dair sayısız araştırmalar yürütülmüştür. İlgili literatür tarandığında akademisyenler, halk bilimcileri ve masal üzerine incelemeler yapan araştırmacılar, sosyal bilimlerin araştırma konusu olan masala dair çeşitli tanımlar yapmışlardır. Bu da masalın tek ve kesin bir tanımı

olmadığını bariz bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu tanımlar, bazı yönleriyle birbiriyle benzerlik gösterirken, yapılan bazı tanımlar arasında ciddi farklılıklar da bulunmaktadır. Hal böyle olunca yeniliğin, değişimin ve dönüşümün baş döndürücü hızda olduğu günümüz küresel dünyasında sözlü edebiyat ürünlerinin türleri hakkında genel bir tanım yapmak neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Zira sözlü kültüre ait halk edebiyatı ürünleri mekândan bağımsız olmamakta, içinde yer aldıkları sosyal, siyasal ve mekânsal dinamikler doğrultusunda daima değişmekte, dönüşmekte ve yeni koşullara uyum sağlamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİK ÇERÇEVESİ

Çalışmanın bu bölümünde; araştırmanın temel konusuna değinilmiş, araştırmanın temel amacından bahsedilmiş, bu amaç çerçevesinde yanıt arayacağı sorulara yer verilmiş, araştırmanın önemi ele alınmış, araştırmanın sınırlılıkları, derleme esnasında karşılaşılan güçlükler/engeller üzerinde durulmuş ve çalışmada kullanılacak olan yönteme dair bilgi verilmiştir.

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Hazırlanan bu çalışma, sözlü edebiyatın en önemli unsurlarından biri olan, ağızdan ağıza aktarılarak günümüze kadar gelen ve derleme yoluyla yazılı hale getirilen 8 adet masaldaki toplumsal cinsiyet rollerinin gündelik yaşam üzerinden ele alınması doğrultusunda oluşturulmuştur. Son yıllarda Dersim coğrafyasında masal derlemelerine dair çalışmaların arttığı gözlemlenmiştir. Çalışmada tarafımca derlenen 8 adet masal yer almıştır.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmanın amacı, sözlü edebiyat ürünü olarak ağızdan ağıza aktarılarak gelen Dersim yöresinde de farklı versiyonları anlatılan masallarda gündelik yaşamdaki toplumsal cinsiyet rollerini sosyokültürel bağlamda ele almaktır. Bu kapsamda kentin sözlü kültüründe var olan masalları derlemek, derlenen masallardan dönemin gündelik yaşamını ve bu yaşamdaki toplumsal cinsiyet rollerini sosyokültürel bağlamda incelemek araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır. Araştırmanın bir diğer amacı da Dersim ilinin sözlü kültürünü kayıt altına alarak bu alandaki literatüre katkı sağlamaktır. Araştırma bu amaçları gerçekleştirmek için bazı temel sorulara yanıt arayacaktır.

1. Öncelikle, Dersim yöresinde de farklı versiyonları anlatılan masallarda kadınlar ve erkeklerin hangi ilişkiler çerçevesinde tanımlandıkları açığa çıkarılmaya çalışılacaktır.

2. Dersim yöresinde de farklı versiyonları anlatılan masallarda ekonomik ve sosyal ilişkilerin nasıl konumlandığı incelenecektir.

3. Dersim yöresinde de farklı versiyonları anlatılan masallarda işlenen toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl tanımlandığı betimlenecektir.

4. Masallardaki kahramanlar üzerinden kadınlar ve erkeklere atfedilen roller ve semboller yoluyla toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl inşa edildiği anlaşılmaya çalışılacaktır.

5. Dersim'in gündelik yaşamına dair sosyal, ekonomik ve kültürel öğelerin anlatılarda nasıl ve hangi yönleriyle yer aldığı ortaya konacaktır.

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Masallar, sözlü edebiyatın önemli bir unsurudur. Bu nedenle masal derlemeleri sözlü edebiyatın kalıcı hale gelmesini sağlar. Yapılan çalışmada Dersim yöresinde de farklı versiyonları anlatılan masallar derlenip yazılı hale getirilmiştir. Bu nedenle çalışma önem taşımaktadır. Derlenen masalların toplumsal cinsiyet rolleri bakımından incelenmesi de oldukça önemlidir. Masalların derleme aşamasında kaynak kişilerden bazıları kent sakinlerinin ana dili olan Zazaca dilini kullanmışlardır. Bu masallar yazılı hale getirilirken Türkçe'ye çevrilmiştir. Çalışma bu bakımdan da ayrıca önem taşımaktadır.

1.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Gündelik hayattaki toplumsal cinsiyet rollerinin masallar üzerinden sosyokültürel olarak ele alındığı bu çalışma Dersim yöresinde de farklı versiyonları anlatılan 8 adet masalı kapsamaktadır. Çalışmanın özünü toplumsal cinsiyet rolleri oluşturmaktadır. Bu kapsamda anlatılarda kahramanlar sadece hayvanlar veya cinler, periler ve ejderhalar gibi olağanüstü varlıklar söz konusu olduğunda çalışmada konu dışı bırakılmıştır. Zira insan merkezli anlatılara öncelik verilmiştir. Gündelik hayattaki toplumsal cinsiyet rollerini masallar ekseninde sosyokültürel olarak ele alan çalışmada, derleme yoluyla elde edilen masallar yalnızca gündelik yaşamdaki

toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında analiz edilmiştir. Masal anlatıcıları çoğunlukla 65 yaş ve üzerinde olan yaşlılardan oluşmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın katılımcılarını genel olarak yaşlı kişiler oluşturmaktadır. Araştırmanın kaynak kişileri, Türkçe'nin yanı sıra kent sakinlerinin ana dili olan Zazaca ile de masallar anlatmışlardır. Türkçe çeviri esnasında kelimenin Türkçe karşılığını bulabilmek için zaman zaman zorluklar yaşanmıştır. Çalışma Dersim Merkez olmak üzere Mazgirt ve Ovacık ilçelerinde yürütülmüştür. Çalışma esnasında bütün dünyayı etkisi altına alan Covit-19 salgını nedeniyle Pertek, Nazimiye ve Pülümür gibi ilçelerdeki köylere gidilememiştir. Mazgirt ve Ovacık ilçelerindeki masal anlatıcılarına; çalışmaya destek olmak isteyen arkadaşlar, dostlar ve bölgedeki tanıdık kişiler vasıtasıyla ulaşılmıştır. Çalışmanın bütün ilçelerde yapılmamış olması da araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır.

1.5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

"Dersim'in Kayıp Masalları: Gündelik Yaşamdaki Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Masallar Üzerinden Sosyokültürel Bir Analizi" başlıklı araştırma, masalların derlenmesi, yazıya geçirilmesi ve bu yolla elde edilen metinlerin incelenmesi esasına dayandırılarak gerçekleştirilmiş bir derleme çalışmasıdır.

Derlenen masallar nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz tekniği doğrultusunda analiz edilmiştir. Çalışmada masal derlemesi, çözümlemesi yapılmış ve masallar yazılı hale getirilmiştir. Sonra toplanan veriler nitel araştırma yöntemlerinden olan betimsel analiz tekniğiyle analiz edilmiştir. Betimsel analiz dokümanların hangi tarz bilgilere sahip olduğuna odaklanır (Yıldırım, Şimşek, 2018: 238). Bu çalışmada da masallarda toplumsal cinsiyet rollerinin ne olduğu, nasıl ve hangi bağlamlarda ifade edildiği sorusuna yanıt aranmaktadır. Betimsel analizde amaç, verileri bir araya getirip düzenlemek ve yorumlamaktır (Yıldırım, Şimşek, 2018: 239).

1.6. ARAŞTIRMADA KARŞILAŞILAN ZORLUKLAR

Gündelik yaşamdaki toplumsal cinsiyet rollerini masallar ekseninde analiz eden bu çalışma, Dersim yöresinde de farklı versiyonları anlatılan masallarda toplumsal cinsiyet rollerini idrak edebilme açısından önemli bir çalışmadır.

Literatür taramasının ardından saha sürecim başladı. 2020 yılının Mart ayından itibaren masalları kayıt altına almaya başladım. Öncelikle Dersim Merkez'de mahalle mahalle dolaşmaya başladım. Şehir merkezinde masal anlatıcılarına ulaşmanın kolay olduğunu düşünerek ilk önce mahallelerden yol kat ettim. Fakat sonradan deneyimledim ki şehir merkezindeki yaşlıların çoğu, 10 yıl öncesine kadar masal anlattıklarını ama şu an hatırlamadıklarını ifade ettiler. Bu durum motivasyonumu oldukça düşürdü. Yöre halkı tarafından tanınmış doğa fotoğrafçılarına ve öğretmenlere çalışmayı anlattım ve katılımcı bulma konusunda kendilerinden rica ettim. Çevremdeki büyüklerimden başlayarak çemberi genişlettim. Masal anlatıcılarını bulmanın bu kadar zor olacağını hiç tahmin etmemiştim. Durum bu şekil olunca ilçelerdeki köylere gitmeye karar verdim. Çalışma esnasında Ovacık, Mazgirt ve Pülümür ilçelerine defalarca gidildi. Kahvehane sahipleriyle görüşüldü.

31 Aralık 2019'da tüm dünyayı etkisi altına alan Covid salgınının baş göstermesi üzerine katılımcılarıma ulaşmak ciddi anlamda sıkıntı oldu. Hastalık durumundan dolayı masal bilenlerden evlerine kabul etmeyenler oldu. Kendilerince de haklıydılar. Bunlar yaşanırken gücüm tükenmeye başladı. Tüm bu süreçte 12 tane masal derledim fakat çalışmanın konusuna uygun olacak şekilde çalışmaya 8 adet masal ekledim. Masallar, katılımcılardan izin alınarak video ve ses kayıt cihazıyla derlenmiştir. Katılımcılarımı K1'den başlayarak kodlar halinde sıraladım. Çalışmada, 10 masal anlatıcısı yer almıştır. Katılımcılardan en genç olanı 56 yaşında, en yaşlı olanı ise 87 yaşındadır. Katılımcıların beşi erkek, beşi de kadındır. Katılımcılardan altısı Dersim Merkez'de ikamet etmekte, K1 iki masal, K2 iki masal, K3 bir adet, K4 bir adet, K5 bir ve K6 bir adet masal anlatmıştır. Dördü erkek ve ikisi kadındır. Diğer dört masal anlatıcına dair bilgiler ise şu şekildedir: Ovacık Güneşli Mezrası'ndaki erkek katılımcıdan bir adet, Ovacık Merkez'deki kadın katılımcıdan bir adet ve Mazgirt Göktepe'deki kadın masal anlatıcısından bir adet ve Pülümür Merkez'deki kadın masal

anlatıcısından bir adet masal derlenmiştir. Katılımcıların hemen hemen hepsi de masalları annelerinden, büyüklerinden ve çevrelerinden öğrendiklerini ifade etmiştir. Derlenen masallardan en kısa olanı altı dakika ve en uzun olanı ise elli beş dakika uzunluktadır. Masalların bir kısmı kent sakinlerinin ana dili olan Zazaca olarak kaydedilmiş ve daha sonra Zazaca'ya hakim olan annem yardımıyla Türkçe'ye aktarılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

MASALLAR ve TOPLUMSAL CİNSİYET

Bu bölümde sözlü halk edebiyatının en önemli anlatılarından biri olan masala dair öncelikle akademik camiada yapılan tanımlar izah edilmiş, tanımlardan hareketle ortak bir masal tanımına varmanın bir hayli zor olduğu vurgulanarak meşakkatli de olsa bir masal tanımı yapılmaya çalışılmış, ardından masalın kökeni, doğuşu ve yayılışı noktasında bilgi verilmiş, masalın unsurlarını oluşturan konu, mekân ve zaman, figür/kahraman, motif ve sembol başlıklar halinde belirtilmiş, devamında masalların fonksiyonlarına değinilerek masalların mutluluk, keyif ve neşe verme, toplumsal değerlerin ve ritüellerin devamlılığını sağlama, sosyal kontrolü elde etme ve dil gelişimi ve değerlerin aktarılması noktasındaki yeri ve çocuk gelişimindeki rolü olmak üzere toplamda dört temel işlevi izah edilmiştir. Sonrasında çalışmanın konusunu teşkil eden toplumsal cinsiyet kavramı ele alınmış ve toplumsal cinsiyet kuramlarından olan feminist teori, toplumsal inşacılık kuramı, psikanalitik kuramlar ve Queer teori hakkında bilgi verilmiştir.

2.1. MASALI TANIMLAMAK

> "Anlatsam inanmazlar oğul. Masal derler; masala inanmazlar, masalı yalnızca dinlerler, sanki hakikati bilirmiş gibi, sanki hakikatin sırrına ermiş gibi. Masala inanmayan gerçeğe inanır mı?" (Murathan Mungan)

Çalışmada öncelikle masalla ilgili araştırmalar yapan akademisyenlerin, halk bilimcilerin ve masal araştırmacılarının tanımlamalarına yer verilmiş, ardından yapmış olduğum araştırma ve edinmiş olduğum izlenimden hareketle bir masal tanımı yapılmıştır.

Britannica Ansiklopedisi'ne göre masal, "doğaüstü varlıklarla uğraşan tipik halk kökenli basit anlatıdır. Peri masalları, çocukların eğlenmesi için yazılabilir veya anlatılabilir veya doğaüstü ya da açıkça mümkün olmayan olayları, sahneleri ve karakterleri yansıtan ve genellikle tuhaf, hicvi veya ahlaki bir karaktere sahip daha karmaşık bir anlatıya sahip olabilir" (Encyclopedia Britannica Concise, 2006: 654) şeklinde ifade edilmektedir.

Türk halk edebiyatı araştırmaları öncüsü Pertev Naili Boratav 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı adlı eserinde masalı, "nesirle söylenen ve tamamıyla hayal ürünü olan ve gerçekle ilgisi olmayan kısa bir anlatı" (Boratav, 2015: 85) olarak tanımlamıştır.

Masal türü hakkındaki çalışmalara ve araştırmalara epeyce katkı sağlayan Tezel, masalı; "olayların geçtiği yer ve zamanın belirsiz, kahramanlarının genellikle peri, cin, dev, ejderha vb. olduğu öykü" (Tezel, 2014:11) olarak ifade eder. Tanımda masalların olağanüstülük vasfı taşıdığı bariz bir şekilde dile getirilmese de olağanüstülük nitelikleri taşıyan kahramanlara dikkat çekilmiştir. Dahası, bu tanımdan masalın yer ve zaman hususunda meçhul olduğu bilgisine varılmaktadır.

Şen ise masalı; "halkın kendi imgeleminden doğan, genel olarak klişeleşmiş ifadelerle başlayan, peri, cin, dev ve ejderha gibi hayali varlıkların içeriğinde yer aldığı, meçhul bir vakitte ve mekanda meçhul kahramanların başından geçen olayların aktarıldığı, inandırıcılık iddiası gütmeyen ve kitlesinin daha çok çocukların oluşturduğu kısa edebi bir tür" (Şen, 2020: 33) olarak izah etmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere masallar, kolektif imgelerdir. Masalların, çocukların ahlaki ve duyuşsal gelişimlerine katkı sağlaması yönüyle özellikle okul öncesi eğitimde masalların, manevi değerleri içselleştirmede ve pozitif yönde karakter aşılama/kazandırmada bir materyal olarak kullanılması gerektiğine örtük de olsa gönderme ve vurgu yapılmıştır. Nitekim, masalların değerleri kazandırmadaki rolü, çocuk eğitimindeki yeri ve önemine ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

Masal araştırmacıları olan Pauline Greenhill and Sidney Eve Matrix ise masalları, "insan olan ve olmayan kahramanları, doğaüstü ve mucizevi unsurlarla

birleştiren kurgusal anlatılar" olarak tanımlamışlar, ardından "masalların, geleneksel (genellikle sözlü anlatılardan toplanan) veya yazınsal (resmi olarak oluşturulan ve yazılan) şekillerde ortaya çıktığı" (Greenhill ve Matrix, 2010: 1) savını ileri sürmüşlerdir. Greenhill ve Matrix; tanımında masalın olağanüstü oluşuna vurgu yapmış, masalın ağızdan ağza, dilden dile aktarılarak günümüze kadar gelebildiği gibi yazılı olarak da belirli bir amaç ve resmi bir otorite tarafından oluşturulduğu üzerinde durmuştur.

Bakırcı da masalı sözlü anlatım türü içerisinde ele alarak, "olayların genel olarak meçhul bir vakitte geçmesine rağmen, kimi zaman yerin belli olduğu, insanlar ve doğaüstü varlıkların kahramanlar olduğu, gerçek olmazsa dahi dinleyenlere inandırıcı gelerek onları düşündürmeye sevk eden, bahsi geçen yerin toplumsal yaşamından kesitler sunan ve kimi zaman, sonunda temaya uygun olarak atasözü söyleyen bir sözlü tür" (Bakırcı, 2006: 23) olarak masalı değerlendirmiştir. Nitekim çalışmanın konusunu oluşturan Dersim yöresinde de farklı versiyonları anlatılan masallarda zaman zaman yer ve mekan adları yer almış (Elazığ, Ovacık gibi), olayın geçtiği yerin kültürel özelliklerinden, gündelik yaşamından ve toplumsal ilişkilerinden (kadın-erkek ilişkileri, eşler arası ilişkiler, ebeveyn-çocuk ilişkileri ve komşuluk ilişkileri) izler bulmak son derece mümkündür. Zira masallar, bir ulusun/toplumun/halkın kültürel değerlerini, sosyal yapısını, gelenek ve göreneklerini yansıtan aynalardır. Aynaya bakıldığında kültürel unsurlar, toplumsal yaşamdan kesitler ve günlük yaşamın yansıması okunur.

Peri Masalına Bir Yoldaş isimli eserinde Bottigheimer, masalları; "genellikle anlatısal ve sözlüksel olarak basit, perilikleri içeren veya içermeyen, sihirli bir şekilde yetenekli karakterler ve üç kez tekrarlanan büyülü motiflerle öngörülebilir çizgiler boyunca ortaya çıkan hedeflerine ulaşmaya çalışan anlatılar" (Bottigheimer, 2003: 57) olarak tanımlamaktadır.

Tüm bunlardan hareketle biz de masal için şu tanımı yapmayı uygun gördük: Kahramanları insan, hayvan ve doğaüstü varlıklar olan, başında, ortasında ve sonunda türün kendine özgü klişeleşmiş ifadelerine rastlanan, dinleyicileri genellikle çocuklardan oluşsa da yediden yetmişe her yaştan okuyucuya hitap eden, olayların

geçtiği yer ve zamanın meçhul olduğu fakat istisnai durumların da görülebileceği, gerçeğin ve hayalin bir zincirin halkaları gibi iç içe yer alarak insana özgü evrensel değerlerde birleştiği, çocukların dünyayı anlaması, tanıması ve yorumlaması noktasında birer harita işlevi gören, sembolik diliyle okuyucusuna örtük şeklinde iletiler veren, başlangıçta sözlü olsa da daha sonraki süreçte yazılı olarak da yaratılan kıymetli anlatılardır.

2.2. MASALLARIN DOĞUŞU, KÖKENİ ve YAYILIŞI

Almanca'da "märchen", Kürtçe'de "Çirok", Kürtçe'nin Zazaca lehçesinde "Istanık/Sanîke", Fransızca'da "conte", İtalyanca'da "favola", Yunanca'da "paramythion" olarak adlandırılan masal teriminin geçmişi ilk insanın yaratılışına kadar uzanmaktadır. İngilizce'de "fairy tale" yani peri masalı/büyülü masal/sihirli masal olarak veya "folktale" bir başka deyişle halk masalı ile tabir edilen masal sözcüğü, kavramı ifade zaman zaman kararsızlık yaşansa da bilim insanları tarafından "folktale" terimi "fairy tale" sözcüğüne tercih edilmektedir. Zira araştırmacılara göre birçok halk anlatısında olduğu gibi masallarda da periler nadiren ortaya çıkmakta ve görünürde yer almaktadır. Bu sebepten ötürü 'sihirli masal' ya da mucize 'masalı' analitik terimlerinin daha popüler olan 'peri masalı'na tercih etmesine yol açmıştır (Haase, 2008: 214).

Masalların ne zaman doğduğu masal kaynaklarının ne/neler olduğu, nasıl yayıldığı, tam olarak hangi zamanda ortaya çıktığı, dinlediğimiz veya okuduğumuz bir anlatının ortaya konulduğu ilk günkü biçiminden şimdiki anlatım şekline kadar neleri muhafaza ettiğini, masalın kim tarafından yaratıldığı veya hangi amaca hizmet etmesi için kurgulandığı gibi sorular günümüzde de tartışılan, ele alınan ve yoğun şekilde kafa yoran fakat henüz, tam olarak karşılık alamayan sorulardır. Bu durum göz önüne alınarak bu başlık altında genel bir değerlendirmeye gidilmiş, masal araştırmacılarının fikirleri ve görüşleri irdelenerek literatüre atfen bir çerçeve oluşturulmuştur.

Masalların kökeni ve masalların doğuşuna dair yapılan çalışmalar yaklaşık olarak iki asırdan beri süregelmektedir. Masalların, kaynağı aynı olan akarsudan hayat bulması, beslenmesi, doğması ve ortaya çıkışı tarihsel bir süreç olarak ele alınır.

Edebiyat, antropoloji, halk bilimi gibi pek çok disiplin, bu disiplinlerin ustası olarak nitelendirilen edebiyat eleştirmeni, antropolog, halk bilimci/folklor alimi, masalların doğuşu, kaynağı ve tarihine dair birbirini destekleyen, kimi zaman geçersiz kılan, çoğunlukla birbirini tamamlayıcı ve geliştirici tezler öne sürmüşlerdir. Bu doğrultuda masalların menşei ve tarihi üzerine yapılan çalışmalarda üç temel düşünce ön plana çıkmaktadır. Bu temel fikir kısaca şudur:

1-) Mitoloji Okulu

2-) Hindoloji Okulu

3-) Antropoloji Okulu.

Mitoloji okuluna göre, masalların tarihi mitolojiyle paralellik göstermektedir. Masallar ve mitoloji, karakterleri bakımından farklılıklar barındırsa da ortak unsurlar taşıması yönüyle birbirine benzeyen anlatılardır. Bu nedenle masallar, kaynağını mitolojiden (Hint mitolojisinden/Vedalar'dan) almaktadır.

Hindoloji okulunun temsilcileri ise Avrupa masallarının kökeninin ve kaynağının Hindistan olduğunu iddia edip masalların Avrupa'ya göçler yoluyla iletildiğini/taşındığını ileri sürmüşlerdir.

Antropoloji okulu ise, masalların ilk insanlar döneminden/insanın var oluşuyla beraber günümüze kadar iletildiğini iddia eder (Önal, 2011: 37). Bu anlamda masalların kökeni, insan/insanlık tarihi kadar eskidir görüşünü dile getirmiştir. Masalın kökeni üzerine dair dile getirilen temel üç görüş detaylı olarak ele alınıp incelendiğinde hakikaten de masallarda ziyadesiyle mitolojik ögelerin baskın olarak yer aldığını, her ulusun kendi oluşturduğu/inşa ettiği mitin kendi anlatılarında izler taşıdığını, masalların göçebe gibi fersah fersah mesafeleri aşarak yol kat ettiğini, geçtiği/karşılaştığı yol güzergahlarının her birinden ayrı ayrı beslenerek üzerinde eklemeler, değişiklikler ve yenilikler yapıldığını kelam etmek nihai derece olasıdır. Bu durumu kült eserlerde ve kutsal olarak atfedilen dini kitaplarda görebilmek mümkündür. Bu açıdan düşünüldüğünde Zipes'in de belirttiği üzere, "dünyanın kutsal olarak kabul edilen edebiyatında/edebi metinlerinde büyülü halk masallarının kanıtı

bulunmaktadır. Yani büyülü halk masallarının motifleri, tanrıların ve kabul törenlerinin kökleriyle ilişkilendirilen İlyada ve Odise, İncil gibi bütün erken dönemlerine dahil edilmiştir" (Zipes, 1997: 64). Belirtilen eserlerden de anlaşılacağı üzere birbiriyle ilişkili ve benzer nitelikleri/motifleri/unsurları barındırdığı, bu nedenle masalın kökenini kesin olarak açığa çıkarmanın bir hayli güç bir işlem olduğu fark edilecektir.

Mitlerden, mitolojiden, metaforlardan, efsanelerden, halk hikayelerinden, ninnilerden ve destanlardan beslenerek günümüze kadar ulaşan ve ayakta kalan eşsiz halk anlatılarından biri olan masalların kökeni arkaik çağa kadar uzanmaktadır. Bu çağlarda insanlar/insan toplulukları kozmosun doğuşunu sorgulamış, kozmogoni hakkında düşünerek yorumlar geliştirmiş, dünyayı anlamak/yorumlamak için zihinlerini meşgul etmiş ve kendilerinin nasıl var olduğu üzerine kaygılar taşıyarak dünya, evren ve var oluş hakkında fikir sahibi olma gayretinde bulunmuşlardır. Kovalchuk'a göre; "masalların temeli, atalarımızı çevreleyen gerçekliğin mecazlı kavrayışıyla oluşturulmuştur. Bu demektir ki var olan realite mecaz anlamlara kapı açacak şekilde dönüşüme uğramıştır. O, erken dönemdeki insanların, dünyayı nasıl yorumladıklarının özelliklerini yansıtan üç ana sürecin olduğunu ileri sürmüştür. Bunlar: animizm (canlandırmacalık), antropomorfizm (insan biçimcilik yani insani özelliklerin doğaya, hayvanlara ve nesnelere atfedilmesi) ve totemizm (ongunculuk yani insanların kökeninin hayvanlarla bağlantılı olduğunu fikrine dayalı inanç). Bu özellikler masallarda korunmuştur ve şimdilerde bu türün oldukça metaforik olan içeriğinin kanıtı olarak işlev görmektedir" (Kovalchuk, 2015: 467).

Masalların başlangıcı ve kökenine dair pek çok söylenti vardır. Her söylenti kendi içinde özgünlük taşımakta ve bir bakış açısı kazandırmaktadır. "Çocuklar ve Ergenler İçin 101 Tedavi Edici Öykü: Terapide Metafor Kullanımı" adlı kitabında Burns, çocuklara hikaye anlatıcılığının nasıl olması gerektiğine dair geniş çaplı bilgilendirmelerde bulunmuş, öyküleme tekniklerine değinerek metaforlar aracılığıyla iletişim kurmanın önemini vurgulamıştır. Yapıtında masalların doğuşuna dair bizce ilgi çekici olan şu enteresan söylenceye yer vermiştir:

> Esasında, atalarımız, mağara duvarlarına resim çizmeden, taşları keskilemeden veya kağıda kelimeleri yazmaya başlamadan çok önce yaşlılar,

hikayeleri genç insanlara aktardılar. Muhtemelen, yaşayan en eski masallardan bazıları Avustralya Aborjinlerinin efsanelerinde bulunmaktadır. Rivayet odur ki; ateş, yıldızlar ve kargalar gibi doğal olayların açıklanmasını sağlayan ve güçlü bir ahlaki mesaja sahip olan kitap (masal), ateşi kontrol eden yedi kadın ve manipülatif olarak kontrolü kendisi için çalan Wakala adındaki bir adamla başlar. Wakala'nın ateşi çalmasıyla artık güçsüz konumda olan kadınlar, Wakala'dan ateşini kendileriyle paylaşmalarını istediklerinde Wakala, bu isteklerini bencilce reddeder ve kendilerine her defasında "Wah, wah" diye seslenerek kendileriyle alay ederken, kadınlar Yedi Kızkardeş'in bir araya gelerek oluşturduğu takımyıldızı halinde gökyüzüne kaçarlar/uçarlar…Bu kadar basit görünen masallar aracılığıyla yaşlılar, genç nesillere; çalmamak, bencil olmamak ve öfkeyi kaybetmemek hakkında mesajlar vermiştir. Hikayeler aracılığıyla nesilden nesle bir kültürün bütün fikirlerini, inançlarını, ahlakını ve davranışlarını şekillendirdiler. Aşikar ki çocuklara hikaye anlatmak, iletişimin tarihi kadar eski ve köklüdür (Burns, 2005: 4).

Söylencede de belirtildiği gibi, masalların ve hikayelerin doğuşu insanın/iletişimin tarihi kadar maziye gitmektedir. Avustralya yerlilerinin fikirlerini, inanç biçimini, ahlakını, duygularını ve davranışlarını anlatan bu hikaye/masal; nesillerden nesle aktarılarak gelmiş, çocuklara evrensel değerler kazandırmak gayesi gütse de yerli halkın var oluş biçiminden, öğretilerinden ve sosyal hayatından motifler barındırmaktadır. Üstelik belirtmek gerekir ki her toplumun, topluluğun ve milletin kendine has kurgulamış olduğu masalı/masalları vardır. Her toplum kendi inanç değerlerini temsil edecek şekilde masallar inşa etmiş, masallar yoluyla kendi hayat hikâyelerini gelecek nesillere miras olarak sunmuşlardır. Avustralya yerlileri gibi pek çok yerli halk da kendine has halk anlatılarına sahiptir. İlkel kabilelerden bugüne değin masalların sayısız coğrafyada hayat bulduğu, yayılım gösterdiği ve beslenerek çeşitlilik arz ettiği zihin haritasında okunduğunda elbette ki masalın kökenini tespit edebilmek imkansız hale gelecektir.

Kabul gören ve üzerinde pek eleştiri yapılmayan bir gerçek var ki masalların asırlardır yeryüzünde var olduğudur. Yani Cavallaro'nun deyişiyle, "doğruluğu pek

sorgulanamayan şey, masalların binlerce yıldır var olmasıdır. Birçok ünlü antropolog, halk bilimci ve edebiyat eleştirmeni her ne kadar kulağa gösterişli/süslü gibi gelse de bunlar (belirtilen farklı disiplinlerin icra edicileri) kolaylıkla böyle bir hipotezi savunabilir." Sözlerine devam eden Cavallaro, "masal" kelimesinin kendisi denilene göre Fransız masal yazarı Madame d'Aulney tarafından (Marie-Catherine Le Jumel de Barnaville, Baroness d'Aulnoy, namı diğer Countess d'Aulnoy (1650/1651-1705) 1697'de *contes de fées* tabiriyle bulunan oldukça yeni bir buluş olduğunu ifade eder. Yaygın olarak masalların çok kuşaklı okuyucu kitlelerine ulaşmayı amaçladığına inanılsa da, zaman geçtikçe masallar daha doğrudan çocuklarla bağdaştırılmaya başlanmıştır. 17. yüzyıl Fransası'ndaki toplantı kültürünün şartlarında aktif olan "Les *Précieuses"* diye adlandırılan komik kadınlar çemberi o bağlantıyı hızlandırmada önemli bir rol oynamıştır. Bir süre sonra ise, Grim Kardeşler'in eserlerini "Çocuk ve Ev Masalları" (1812/1814/1822) başlığı altında yayımlanmasından bu yana bağ gittikçe ve azimle büyüyor. Önemli kapsamda değerlendirilen bu yan çalışma, masalın eşsiz işlenebilirliğinin kültürlendirici ve sosyalleştirici olan bir ürünüdür" (Cavallaro, 2011: 8).

17. yüzyıl Fransası'nda toplantı kültürünün koşullarında hakim olan ve kadınların bir araya gelerek oluşturduğu çemberde, müşterek karar verilerek herhangi bir konuyu tartıştıkları ve irdeledikleri bilinmektedir. Sadece üst zümreye hitap eden bu toplantılar eşliğinde, masalların doğduğunu söylemek yerinde olacaktır. Zira, yalnızca yüksek tabaka için hazırlanan masallar bu salonlarda okutulmuştur. Fransa'da çocuklara seslenen masalların öncülüğünü ise Charles Perrault yapmıştır. Zipes'e göre, "Perrault'un çocuklar için hazırlamış olduğu klasik peri masalı zararsız ve eğlenceli olarak görülse de", (Zipes, 2006: 34) Escandell, "aslında işin gerçeğine bakıldığında onun masallarının stereotiplerle dolu olduğunu" belirtmiştir. Bu doğrultuda, Perrault'un hikayelerindeki kadın karakterlerin ortak özelliklerine değinerek "bütün kadınların üst sınıf zümrenin gereklerini yerine getiren, güzel, kibar, zarif olduklarını ve her zaman nasıl davranacaklarını bildiklerini ifade ederek, düzgün (üst sınıf zümreye uygun) davranmayanların ise kaçınılmaz olarak cezalandırılacakları" konusunda açıklama yapmıştır (Escandell, 2014: 7). Yaşadığı dönemde peri

masallarını çocuklarla buluşturan Perrault, masallarındaki kadın karakterlerin ortak özellikleri bakımından tüm kesimleri kapsayan bir kadın figürü sunmamış olsa da, masalı çocuklara yönelik olarak hazırlaması bizler için kıymet arz etmektedir. Perrault'un başını çektiği bu çığır açıcı iklim, daha sonra Andersen ve pek çok yazar tarafından destek görmüş, beslenerek günümüze kadar gelmiştir.

Almanya'da masalların tanınması, Grimm Kardeşler'in çalışmalarıyla hız kazanmıştır. 1812'den 1857'ye kadar Jacob ve Wilhelm Grimm, "Kinder und Hausmarchen" yani "Çocuk ve Yuva Masalları" başlığı altında yedi büyük ve on küçük masal topladı. Bu masalları yeniden yazdı, düzenledi ve yayınladı (Carter, 2001: 8). Grimm Kardeşler'in 1812 yılında yayımladıkları masallar, Fransa'dakine benzer şekilde ilkin çocuklar için yazılmamıştır. Her ne kadar yayımladıkları eserin Türkçe adı "Çocuk ve Yuva Masalları" olarak literatürde yer alsa da başlangıçta daha çok büyüklere hitap edecek şekilde tasarlanmıştır. Uzun yıllar boyunca titiz bir şekilde çalıştıktan sonra onların masalları, çocuklara hitap edebilecek hale gelmiştir.

Masalların toplanmasında/derlenmesinde akla ilk gelen isimlerin başında Grimm Kardeşler gelmektedir. Ortaçağ ile birlikte masalların yazılı hale getirilmesinden sonra Charles Perrault ve Ernst Morritz Arndt en ünlü masal toplayıcıları olarak bilinmektedir. Yapılan masal araştırmaları, ilk masal toplayıcısının Francesco Straparola olarak bilindiğini bizlere aktarmaktadır. Strapola, on altıncı yüzyılda 76 masalı içeren derlemesiyle ardından gelen masal toplayıcılarına/derlemecilerine esin kaynağı olarak (Şahin, 2014: 6) masal araştırmaları tarihinde isminden söz ettirmiştir.

Eflatun Cem Güney, Boratav gibi ünlü masal araştırmacılarının eşsiz katkılarıyla bizde de masal incelemelerine, derlenmelerine ve çalışmalarına başlanmıştır. Orhan Veli Kanık'ın La Fontaine'den yapmış olduğu masal çevirileri günümüzde yeni baskılarla satışa sunulmaktadır. Öncüleri olanlar dışında Saim Sakaoğlu, Umay Günay, Ali Berat Alptekin, Şükrü Elçin, Esma Şimşek, Muhsine Helimoğlu Yavuz, Naki Tezel, Nedim Bakırcı ve İbrahim Dilek gibi alana hatırı sayılır pek çok katkı sunan kişiler ilklerin devamında yolu aydınlatmıştır.

Tezimizin konusunu Dersim yöresinde de farklı versiyonları anlatılan masallar oluşturmaktadır. Dersim yöresinde de farklı versiyonları anlatılan masalların bir kısmı kent sakinlerinin ana dili olan Zazaca ile anlatılmıştır. Bu durumda Kürtçe'nin Kurmancki ve Zazaki lehçelerinde derlenen masal çalışmalarından da bahsetmek gerekmektedir.

Kürtçe masal derlemeleri üç yıl yıldan fazladır yapılmaktadır. Alexandr Jaba'nın koleksiyonundan aktarılan bilgiye göre Mela Mûsayê Hekarî üç yıl yıl önce yani 17. asırda ellinin üzerinde Kürtçe masal toplamış ve topladıkları masalları Duru'l Mecalis ismiyle düz yazı biçiminde kaleme almıştır (Pertev, 2017: 46). Ardından Kürt folkloruna dair önemli çalışmalar icra eden Kemal Fewzi de Altın Kaküllü Çocuk adıyla bir masal yayınlamıştır (Pertev, 2017: 50). İlklerin yanı sıra Celadet Alî, Kamîran Alî Bedirxan, Heciyê Cindî ve Emînê Evdal'ın Kürt masallarının derlenmesine dair değerli katkıları olmuştur. Işık Yüksel ve Vahap M. Arslan Zazaki lehçesindeki masal araştırmalarıyla, Hadi Zihni ise Soranî lehçesinde derlediği masallarla Kürt masallarının derlenip muhafaza edilmesinde ve gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli rol üstlenmiştir. Dersim yöresinde anlatılan masalların Zazaki lehçesinde derlenmesinde ise Nadire Güntaş Aldatmaz'ın, Caner Canerik'in, Remzi Aydın'ın, Mehmet Mükan'ın'ın ve pek çok kişinin katkıları olmuştur.

Günümüzde Suna Çelebi gibi uzun yıllar boyunca masallara dair araştırmalar yapan, çok çeşitli milletlerin (Kürt, Türk, Ermeni…) anlatılarını derleyen, masal anlatıcılığına dair alana ömrünü adayan, Ebuburak Toparlı gibi yüzlerce masal derlemesi yapan ve kendine bunu görev edindiği halde ismi literatürde geçmeyen pek çok masal derlemecisi de bulunmaktadır.

2.3. MASALIN UNSURLARI

Bu bölümde masalın unsurlarını oluşturan konu, mekân ve zaman, figür/kahraman, motif ve sembol ele alınmıştır.

2.3.1. Konu

Bütün halk anlatılarının ortak yönünü oluşturan konu, sözlü halk edebiyatının kıymetli bir halkasını tamamlayan masalın da en temel unsurudur. Çalışmanın temel

konusunu oluşturan ve bu doğrultuda incelenen Dersim yöresinde de farklı versiyonları anlatılan masallarda konular farklılıklar içerse de masalın sunmaya ve vermeye çalıştığı iletiler bütün olarak ele alındığında, masallar; Dersim toplumunun/halkının sosyal, dini, ahlaki, siyasi, ekonomik ve kültürel dinamiklerini yansıtan aynalardır. Dersim masallarının konularına göz atacak olursak haksızlık/haksızlığa karşı güçlü bir duruş, fakirlik/zenginlik, Alevilik inancı/doğa tapınımına dair ritüeller, yoğun mücadele/zafere ulaşma, paylaşmak/dayanışmak, doğanın, börtü böceğin ve yaradılan tüm canlıların haklarını gözetmek, hakkı hak sahibine teslim etmek vb. pek çok konu masalın iskeletini oluşturmuştur. Ayrıca klasik masalların vazgeçilmezi olan erginlenme-evden ayrılma-eve dönüş döngüsü, bir diğer deyişle ergin olan bireyin yuvadan ayrılarak çeşitli maceralara atılması, yolculuğa çıkması, seyahatindeki her türlü engeli/zorluğu yenmesi, başarıyla kendini var ederek bir nevi seyyah olan kahramanın/karakterin nihayetinde hanesine sağ salim dönmesi olarak da ifade edebileceğimiz bu monomit döngü, Dersim masallarında da karşımıza çıkmaktadır. Dersim masallarında da maceraya atılan kahraman, birtakım zorluklarla baş başa kalmakta, bu engelleri kâh kendi üstün gayretiyle, kâh Hızır'ın desteğiyle, kâh kutsal olarak kabul gören, inancın elzem parçası olan ziyaretlere kucak açarak ve kâh perilerin yardımıyla tamamlayarak nihai zafere ermektedir.

Coğrafyası olmayan, kaynağı tam olarak bilinmeyen ve her ulusun aslında kendi var oluşunun öyküsü olan masallarda baş edilmesi gereken çeşitli sorunlar yer alsa da masallar hakiki manada, kendi dünyamıza yön veren/verebilen, bizlerin her türlü sorunu kendi başımıza çözebilecek bireyler olduğunu hatırlatan, insanın performansı/gayretleri sayesinde insanı geleceğe hazırlayan ve olgunlaştıran eşsiz anlatılardır. Nitekim Sarı ve Ercan'ın da bahsettiği gibi masal metinlerinde yer alan acının, suçun ve çilenin okuyuculara/dinleyicilere ıstırap vermesinin yanı sıra okuyuculara/dinleyicilere yön verebildiği ve aynı zamanda okuyucularını/dinleyicilerini olgunlaştırdığı (Sarı-Ercan, 2008: 40) bilinmektedir.

2.3.2. Mekân ve Zaman

Masallar genellikle zamanı anlatmak mahiyetinde "Bir zamanlar…", "Evvel zaman içinde…", "Çok eskilerde…", "Zamanında…", "Çok uzun yıllar önce…";

mekânı belirtmek için ise, “Ülkenin birinde…”, “Bir memlekette…” şeklinde kalıplaşmış sözlerle başlamaktadır.

Klişeleşmiş sözlerden de anlaşılacağı üzere masalların tarihi ve yeri yoktur. Herhangi bir zamandan/mekândan bahsedilmektedir. Zaman mefhumunun ve mekân nosyonunun masalda geçmemesi masalın herhangi bir zamana/mekâna ait olabileceğini düşündürür okurlarına. Nitekim Gruner'e göre; “bir peri masalında olaylar, gerçek veya belirli zamanlarda değil, “bir zamanlar” olarak gerçekleşir.” Gruner'e göre, “çoğu peri masalının “bir zamanlar/bir varmış bir yokmuş” ile başlaması ve sonuçta hem zamanın hem de mekânın ortadan kalkması, algıladıkları evrenselliğin temelidir.” (Gruner, 2010: 5) şeklinde ifade edilir.

Masal anlatıcılarının çoğunlukla kadınlar olduğu bilinse de erkek anlatıcılar da mevcuttur. Nitekim Dersim masallarını anlatan erkek anlatıcılar da olmuştur. Masallar sadece yaşlılardan değil, masal anlatıcılarının arasında doğup büyüyen ve masallarla küçüklüğünden beri daima iç içe olan orta yaş kesiminden de derlenmiştir. Gelenek olarak ise ilk akla gelen elbette ki büyük atalarımızdır/analarımızdır. Okuyucu/dinleyici, masal anlatıcısıyla hep iletişim halindedir.

2.3.3. Figür/Kahraman

Figür veya kahraman, olayın akışını yönlendiren, yolculuğa cesaretle ve kararlılıkla çıkan ve bir anlamda okuyucuyu/dinleyiciyi temsil edendir. Masal anlatılarının çoğu, evden ayrılma/yuvadan kaçma olarak tabir edeceğimiz yani bulunduğumuz ve ait olduğumuz güvenli mekândan, her türlü tehlikenin yer aldığı büyük bir cesaret gerektiren dünyaya/alana ayak basmayla başlar. Vladimir Propp’a (2018: 114) göre, bu bütün masalların ortak işlevlerinden biridir. Aynı zamanda bu ilk işlevdir ve işlevin ilki uzaklaşma olarak tanımlanmaktadır. O, “Masalın Biçimbilimi” adlı eserinde ele aldığı yüz tane olağanüstü Rus halk anlatısında masalların 31 adet ortak işlevi olduğunu ve hangi kültürde anlatılırsa anlatılsın bütün masalların benzer özellikler taşıdığını dile getirmiştir. Ona göre, kahraman öncelikle evden uzaklaşır. Evden uzaklaşmasıyla birlikte kahraman bir yasakla karşı karşıya gelir. Ardından yasağı çiğner ve karşılaştığı engelleri sırasıyla aşmaya çalışır… En sonunda kahraman

evlenir ve mutlu sona kavuşur. Bu aslında kahramanın/insanın değişiminin de başlangıcıdır.

Gerçek masal kahramanları, “Gidişi var ama dönüşü olur mu olmaz mı bilinmez.” olan bu çetin yolu seçerek her türlü tehlikeyi göze alırlar. “Balinanın karnı” olarak da adlandırılan bu seviyede Joseph Campbell’e göre, sihirli/büyülü eşikten geçişin/adımın aslında yeniden doğum alanına adım atmak olduğu düşüncesi, dünyanın genelinde balinanın karnının rahim imgesiyle sembolize edilmiştir. Kahraman, eşiğin gücünü/potansiyelini ele geçirmek ya da onunla mutabakata varmak yerine, meçhulün içinde kaybolur ve ölmüş gibi görünür (Campbell, 2024: 107). Masal kahramanı, bu mukaddes yolculukta hakiki anlamda kendini tanıyıp, kendi gücünü fark etmesi neticesinde kendisiyle buluşursa noksanlıklarını görebilecek ve benliğinin derinliklerinde gizli olan zaaflarını açığa çıkaracaktır. Yolculuğun başında tecrübesiz ve ne yapacağını bilmeyen kahraman zamanla deneyim kazanan bilgili birey haline dönüşür.

Dersim yöresinde de farklı versiyonları anlatılan masallardan biri olan “Elma Masalı” anlatısında da denk geleceğimiz üzere, kahraman bazen yerin yedi kat altındaki bir kuyuya, kimi zaman kahramanın eşikten girerek kimsenin haber alamayıp sabırla beklemek zorunda kaldığı gizemli bir odaya ulaşır. Kuyu ve oda aslında eşiğin parçasıdır. Aynı zamanda bir arketiptir. Yani gerçekliğin ötesinde bir yerdir bahsedilen özel mekânlar. Kahraman kendini burada, toplumsal mekanizmadan soyutlamakta/dışlamaktadır. Hepsi de birer semboldür ve çözülmeyi bekleyen şifrelerle yüklüdür. Şifreyi çözebilen, aşamayı zaferle tamamlayacak ve diğer aşamaya olgunlukla geçebilecektir.

Masal kahramanlarının başı derde girdiğinde onlara rehberlik eden, destekte bulunan ve onların yollarına ışık başta Xızır olmak üzere, nur yüzlü ve ak sakallı ihtiyar gibi manevi kıymete sahip kişiler olması halk anlatılarındaki kültürel ögelerin izleridir. Tıpkı engeller karşısında tereddütte kalan gerçek hayattaki insanın danışmak zorunda kaldığı durumların masaldaki tezahürüdür Xızır ve ak sakallı ihtiyar sembolü.

2.3.4. Motif

Halk anlatılarında motif kavramına yer verdiğimizde şüphesiz ki akla ilk gelen isimlerin başında Stith Thomson gelmektedir. Zira kendisi çok uzun yıllar boyunca motiflere ilişkin olarak araştırmalar yürütmüş ve araştırmaları neticesinde The Motif Index of Folk Literature adlı yapıtını ortaya çıkarmıştır. Ona göre, motif süreklilik etkisine sahip olan anlatının en küçük parçasıdır. Anlatıdaki unsurun motif olarak addedilebilmesi olağandışı olabilmesiyle mümkündür (Thompson, 1946: 415). Buradan da anlaşılacağı üzere anlatıdaki bir unsurun motif olarak sayılması için dikkat çekici bir özelliğe sahip olması ve olağandışı niteliğe haiz olması gerekmektedir.

Doğaüstü varlıklar, sihirli eşyalar, büyü, ejderhalar, elma, at, peri vb. pek çok motif olarak yer alır anlatılarda. Dersim yöresinde de farklı versiyonları anlatılan masallarda elma, Xızır, at, siyah, beyaz, ejderha, peri, büyü, sihirli eşyalar, dev vb. pek çok motif yer almaktadır. Alevi inancına mensup halkın çoğunlukta olduğu Dersim'de Xızır hayatın her alanında var olan bir motiftir. Dara düştüğünde "Yetiş ya Xızır!" denir. "Kul darda olmayınca Xızır yetişmezmiş." sözünü birçoğumuz duymuşuzdur. Toplumsal yaşamda ve gündelik yaşam pratiklerinde dahi ismini yad ettiğimiz Xızır, Alevilik inancının da vazgeçilmez bir parçasıdır.

2.3.5. Sembol

Masallar, sosyokültürel, tarihsel, kucaklayıcı ve evrensel boyutuyla yediden yetmişe her yaştan insana seslenir. Bir başka deyişle masal, insanlara ortak geçmişi, ortak tarihi, benzer değer yargılarını ve dünyayı anlama/anlamlandırma biçimlerini aktarır. Nitekim bu konuda Şimşek'in de görüşlerini dikkate alarak şu şekilde ifade edebiliriz: masalların esasen insanın ve insan yaşamının bizzat kendisi olduğu, duygularımızın, arzularımızın simgelerle ifade edildiği, masalların şifresini çözmeyi bilene hem geçmişi hem de insanın kendisini gösteren bir ayna hükmünde yansıtıcı rol oynadığını, zira kolektif bilinç dışının ürünleri olan masalların, içinde bulunduğu ve ait olduğu toplumun kültürel hafızasını meydana getirir (Şimşek, 2014: 493).

Her kültürün ve her toplumun kendine özgü sembolleri vardır. Semboller, bir topluluğun birbiriyle anlaşmasında ve iletişim kurmasında ehemmiyete sahiptir. Bir

sembol, birden fazla anlam taşıyabilir. Anlamlar dünyası olarak da yorumlayabileceğimiz sembol ve bu ifadeyle izah edilen sembolik anlatım, perspektife, insanların iletişimine, kültüre, toplumdan topluma değişmektedir. "İşaret ve semboller, iletişimsel açıklığın dini ve milli boyutlarındaki önemli unsurlarıdır. Onların çok anlamlılığı; insan iletişimi, dünya görüşü ve kendini tanımlamayla ilişkilidir" (Ostashchuk, 2017: 88).

Masalın büyülü dünyasına kendisini kaptıran okuyucu, alt bene sinsice işlenen simgelerin, yeri gelince zihne zerk edilen bir "zehir" işlevi olarak kullanıldığının farkında bile değildir. Öyle bir "zehirdir" ki ideolojik alt yapıyı kendinde barındırmakta, dönemin hakim olan anlayışını gizil olarak okuyucuya benimsetmekte ve kendi sistematiğin örüntüsünde bir nevi demir kafeste okuru mahkum edebilmektedir. Küçükken çoğumuzun bildiği/okuduğu Pamuk Prenses masalı sanıldığı gibi "masum" değildir. Nitekim Sezer'in bu konuya dair yaptığı yorum oldukça kıymetlidir. Ona göre, küçüklükten beri bize masumluğun sembolü olarak sunulan Pamuk Prenses ve buna benzer pek çok anlatının göründüğü gibi yeterince masum olmadığı tam tersine pornografik alt metinler içerdiği, masaldaki öpüşme eyleminin esasında cinsel birlikteliğe gönderme yaptığı, avcının tek başına ormanda bıraktığı prensesin erginlenme seremonisini sunduğu, cam tabutun kızlık zarını yani bekareti temsil ettiği, kırmızı elmanın ise şehveti ve tutkuyu sembolize ettiği (Sezer, 2019: 13) belirtilir. Okuyucu bunun farkında değildir. Gözünün önündekini görememek, masalın içine bambaşka bir anlatının bilinçli olarak iliştirildiğini fark edememek, masalın egemen güce ve otoriteye sahip olana hizmet eden iletiler bütününü teşkil eden mekanizma olduğunu idrak edememek, klasik masallarda karşılaşılan temel bir sorundur.

Dünya halk masallarının çoğunda sihirli ayna örneği/simgesi vardır. Bu halk masallarından bazıları: Çekçe (Ayna, Üç Elma), Korece (Ayna), Japonca (Mazuyami'nin Aynası), Osetçe (Kutsal Ayna) ve Letonca (Sihirli Ayna). Ayna, bir bildirim aracı, bir hakikat sembolü veya ruhun yansıması ve dilekleri gerçekleştiren sihirli bir detay olarak işlev görür (Isakovna, 2017: 8). Hatırlanacağı gibi Pamuk Prenses masalında da ayna sembolü; doğruluk, gerçeği gösterme ve yer/yön bulma

aracı olarak işlev görmüştür. Ayna sembolü, masallar dışında pek çok filmde de detay olarak kullanılmıştır. Örneğin; bir sinema filmi olan, ilk başta kitap olarak yazılıp daha sonra filme uyarlanan Harry Potter ve Felsefe Taşı'nda aynanın yansıması sayesinde Harry karakteri, ebeveynlerini görebilmiş ve kötülükle mücadelede ayna büyülü bir ayrıntı olarak yer almıştır.

Masallarda hayat bulan birçok simgeden biri de elmadır. "Yasak meyve bir diğer deyişle düşüşün temsili ve aynı zamanda ebedi yaşamdan ölümlü yaşama geçişi sembolize eder fakat, bunu tüm bağlamsal ortamıyla ele almak gerekir. (Gururla gömün beni. Gömün beni böğürtlenlerle, o yasak meyve ve vişne şarabıyla). Bu deyim, başka bir çağrışım anlamını ön plana çıkarır. Yasak meyve bir gurur niteliği olduğu için "gurur" aslında Âdem'in, yasak olan elmayı yemesiyle kendisini Tanrı'yla eş olarak görmesi babında yorumlanmaktadır. Rap yazarı tarafından kullanılan ikinci deyim ("Beni canlı canlı gömün.") fani ve ebedi dünya arasındaki sınırı açıkça belirtir ancak kültürler arası bir bağlamda, bir kişinin hayatını değiştirmek için tasarlanmış, ona belirli bir ikinci doğum sağlayan "gerçek cenaze canlılığı" prosedürü olarak da yorumlanabilir. Bu teknik, özellikle modern Japonya'da mevcuttur" (Kravchenko-Snitsar, 2019: 88). İlahi dinlerde ilk insanlar olarak bilinen Âdem ve Havva'nın cennetten kovulup dünyaya gönderilmesini simgeler elma. Parantez içinde belirtilen sözler Amerikan müziğinin önemli bir parçasını oluşturan bir Rap parçasına aittir. Elma ve Rap parçasının sözleri ilişkisel olarak ele alınmıştır. Parçaya göre, Âdem yaradanın buyruklarına karşı çıkarak elmayı yemiş ve kendisini Tanrı'dan üstün görmüştür. Cennetten kovulma yeni bir hayata başlangıca yol açmış, bir başka ifade edile yeniden doğuş olarak nitelendirilmiştir.

Masallar konusunu ele alırken masalların fonksiyonlarına da değinmek gerekir. Zira sözlü anlatıların çok çeşitli işlevleri vardır. Aşağıda masalların fonksiyonlarına genel olarak yer verilmiştir.

2.4. MASALLARIN FONKSİYONLARI

Bascom'un, folklorün temel işlevini anlatarak ardından açıklamış olduğu dört temel kategorisinden esinlenerek literatürdeki okumalar ışığında, sözlü halk edebiyatının bir hazine niteliği taşıyan türü olan masalların önemini dört ana grupta ele aldık.

2.4.1. Mutluluk, Neşe ve Keyif Verme

Küçükken, annemizin veya babaannemizin dizinin dibinde uzanıp tarif edilemez bir haz alarak dinlediğimiz masal, çocukluğumuzun rehberidir. Hiç ummadığımız, bilmediğimiz ve gerçek hayatta karşılaşmamızın olanaksız olduğu diyarlara götüren masal, sırlar (kimisine göre hakiki diyarlara) alemine başlangıç yapmanın adımıdır. Masalın dünyasını pencereden izleyerek değil de masalın kıymetli davetine icabet edip, pencereyi açıp, dokunarak ve olayların figürü suretine bürünüp bizzat temas ederek, masal kahramanıyla özdeşim kurmak, kışkırtıcı zevklerin bizi cezbetmesine böylece sınırsız arzuların tatmin edilmesine yönelik sanatsal etkinlikleri ortaya çıkarır.

Masallarda, prensler, prensesler, düşesler, kral ve kraliçeler yer alsa da bunlar sadece vitrinde yer alan dekorun birer parçasıdır. Zira masallar, kral ve kraliçelerin birbirine aşık olup birbirine kavuşmasını konu edinmesinden çok daha öte, derin anlamlara sahiptir. Bu konuyla ilişkili olarak Crain şu açıklamayı yapmıştır: "Masallar, sonuçta prens ve prenseslerin gerçek aşklarını bulmasıyla pek alakalı olmayıp daha çok umutla alakalı olan, sonsuza kadar mutlu olma arayışımızda; iyiyi ve kötüyü, özgürlüğün ve bağımsızlığın önemini anlama ve hayal kırıklığıyla başa çıkmada hepimize yardımcı olur" (Crain, 2018: 2).

2.4.2. Toplumsal Değerlerin ve Ritüellerin Devamlılığını Sağlama

Kültürler ve coğrafyalar arası etkileşim/iletişimle günümüze kadar gelen masallarda, arkaik dönemin izlerini görmek son derece mümkündür. Yüz yıllardır anlatılan masallar, hier anlatıldığında toplumsal yaşamda var olan ritüellerle birlikte

yaşamını sürdürmekte ve dolayısıyla ritüellerin, inanç pratiklerinin ve dinsel değerlerin yansımasını masalda görmek son derece mümkün olmaktadır.

2.4.3. Sosyal Kontrolün Sağlanması

Geleneksel masallarda sorgulayan değil itaat eden, başkaldıran değil toplumsal normlara uyan ve verilen emirleri reddeden değil söz dinleyen kişiler ancak mükâfat elde edebilmiştir. Bu anlatıların ortak iletisi şu anlama gelir: Standart olanın dışına çıkamazsın. Toplumsal normlar, insanı "kafes" gibi esaret altına alır. "Kafes" güvenli, haneden ayrılma diğer bir ifadeyle "kafesten uçma" her türlü kötülüklere/felaketlere gebedir. Hane güveni temsil eder. Sokak ve dışarısı, özellikle kadınlar için her türlü tehlikenin olduğu güvensiz alanlardır.

Bu iletilerin çeşitli unsurlarla dışa vurulması aslında sosyal kontrolün sağlanması çabasıdır.

2.4.4. Dil Gelişimi, Değerlerin Aktarılması ve Çocuk Eğitimine Katkısı

Masalların çocuk eğitimindeki önemi çok eski yıllardan beri süregelen bir gelenektir. Avustralya yerlilerinde, Afrika'daki kabilelerde, Mezopotamya uygarlıklarında, Antik Mısır'da, Yunanistan'da ve daha pek çok medeniyette, kültürde ve millette değerlerin aktarımı, birey bilincinin kazandırılması, dil öğretiminin kolaylaşması ve birçok konuda masallar, sosyalleştirmenin temel aracı olmuştur. Kültürler ve coğrafyalar arası etkileşimde masalın farklı farklı varyantları ortaya çıksa da, masallar; eğiticilik ve sosyalleştirmeye aracılık etmesi yönünü kaybetmemiştir. Nitekim, Yapko'ya göre, "öğretme aracı olarak hikayeler, insanlık tarihi boyunca insanları eğitmenin ve sosyalleştirmenin başlıca aracı" olmuştur (Yapko, 2012: 424).

Masallarla haşır neşir olanlar veya küçükken çok çeşitli masalları okuma/dinleme fırsatı yakalayanlar Oscar Wilde'nin meşhur kitabı Mutlu Prens'i bilirler. Yazar, eserinde yer alan masallarda insanların bencilliğini, hırslarını ve duyarsız oluşlarını anlatımıyla gözler önüne serer ve bu durumu eleştirir. Eserin ana teması aşktır ama aşkın yanı sıra gerçek hayata dair pek çok iletiyi kendinde barındıran bir yapıttır. Mikešoá da görüşleriyle bunu desteklemektedir. Ona göre, Mutlu Prens masalının ana teması aşktır. Bunun yanı sıra fedakarlığın, yardımseverliğin önemi,

hayatta gerçekten neyin önemli olduğunun farkına varma gibi iletiler masalda yer alır. Böylece masal, çocuklara aramaları gereken gerçek insani değerlerin neler olduğunu öğretmektedir. Bu masal, yabancı dil edebiyatının bir parçası olduğu için farklı kültürlere bir ölçüde katkıda bulunur ve öğrencilerdeki kültür bilincinin gelişmesini destekler. Ayrıca, masalın metni kelime hazinesi bakımından zengin içeriğe sahip olduğundan çocuklarla dil pratiği için etkileşimli etkinlikler yapma ve bunları tekrarlaması yönüyle harika bir kaynak sağlamaktadır (Mikešoá, 2006: 31).

Geçmişin aynası olan pek çok masalda sembollerin önemli iletileri aktardığı bilinmektedir. Türk masal dünyasında tanınan Keloğlan karakteri buna tam anlamıyla uyan bir örnektir. Keloğlan, otoritenin, gücün ve iktidarın karşısında halkı temsil eden, bir milletin zekâsını, aklını, maharetini, mücadelesini, kararlılığını, kimi zaman saflığını ve kimi zamansa uyanıklılığını simgeleyen, bütün nitelikleri kendinde birleştiren, işin içinden çıkılmaz anlarda dahi en zor meseleleri kurnazlığıyla hemen çözebilen, iyi ve kötü arasında denge kurabilen esprili bir tiptir. Bu konuda Demren ve arkadaşlarının yaptıkları çalışmadan hareketle dile getirilenlerle ilişkili olarak şunları söylemek gerekir:

> Türk masal kahramanı Keloğlan, önceki anlatılardan şimdiki zamana kadarki kişiliğiyle günümüz hakkında ipuçları veren, eskimeyen/tüm zamanlara uyan bir karakterdir. Aslına bakarsak masallar sınırlar ve kabul edilebilir modeller ortaya koyarlar. Masallarda karşılaştığımız engeller, çaresizlik, entrikalar, korkular; sabır, anlaşma, aklını kullanma, kurnazlık ve düzenbazlık gibi metodlar kullanılarak çözülebilir hale gelir. Masallarda kötüler kaybeder, iyiler kazanır. Türk masallarının düzenbaz, bazen yalancı ve kurnaz olabilen sembolik tipi "Keloğlan", iyi ve kötü arasında dengede durmayı başaran bir karakterdir. Oysaki yalana ve düzenbazlığa başvurmak toplum tarafından dışlanan bir davranıştır. Keloğlan masallarında karşılaştığımız yalan ve düzenbazlık ki bunlar Keloğlan'ın aldatmacalarıdır, bize sempatik şekilde sunulur. Yoksa bu Keloğlan masallarında sezdirilen bir mesaj mı?

"Hile yapacaksan bile bunu yaraşır tut. Bunu yapmanın da bir yolu vardır." (Demren vd., 2020: 971).

Masallar, tipik olarak büyüme ve gelişme kalıplarını somut hale getirdiklerinden ötürü çocukları cezbeder. Çocuklar bu masallarda evden uzaklaşıp tehlikeler, meydan okumalar ve heyecan verici maceralarla dolu bir yer olarak tabir edilen "geniş dünyaya" adım atarak yetişkin olurlar… Masallar, çocukların en derin korkularını betimleyebilse de aynı zamanda sıklıkla en büyük umutlarını ve hayallerini de somut hale getirirler (Dewan, 2016: 28-29).

Masallar, çocukların evreni tanımalarına, dünyayı anlamalarına ve yorumlamalarına aracılık eder. Eğlendirme ve eğitmenin yanı sıra dil yeterliliğini geliştirmeye öncülük eder. Nitekim bu konuda Sunarti ve arkadaşları şu açıklamayı yapmıştır: "Peri masalları veya hikayeleri eğlendirme ve eğitme işlevine sahiptir ve aynı zamanda çocukların duygularını deneyimlemelerine, hayal güçlerini kullanmalarına, dil becerilerini ve kelime haznelerini geliştirmeye ek olarak dil yeterliliğinin gelişimine imkan sağlamaktadır" (Sunarti vd., 2019: 156).

Masalların anlatılması ve okutulması, çocukların karakterlerini inşa edebilmesinde de önemli bir işlev üstlenmektedir. Özellikle okul öncesi dönemde anlatılan/dinlenen masallar, çocukların ahlaki ve duygusal gelişimleri üzerinde oldukça yarar sağlamaktadır. Nitekim Sayer ve arkadaşlarının yaptıkları çalışma bunu haklı kılmaktadır. Onlara göre, masalların anlatıcılık yönteminin karakter kazandırabilmesi/aşılayabilmesi/öğretebilmesi ve özellikle ahlaki, duygusal ve sosyal seviyelerde çocukların gelişimine katkı sağlamasından dolayı kullanımı çok yararlıdır. Masalların çocukların kişiliklerinin inşasında etkili bir ortam olduğu ispatlandığından PAUD eğitmenlerinin çocuk eğitim programlarına müfredatlarına çeşitli masallar dahil etmeleri önerilir (Sayer vd., 2018: 113).

2.5. TOPLUMSAL CİNSİYET

"Kadın doğulmaz, kadın olunur."
(Simone de Beauvoir)

Simone de Beauvoir ünlü Second of Sex (İkinci Cinsiyet) adlı yapıtında yukarıda belirtilen sözü söyleyerek kadınların sosyal alanda hangi şekilde inşa edildiğini bizlere izah eder. Eserin iskeletini oluşturan ve tarihe önemli bir iz bırakan "kadın doğulmaz, kadın olunur." (Beauvoir, 2019: 13) fikri, kadının var oluşuna ve mücadelesime vurgu yapmaktadır. Ona göre, erkeğin hegemonyasında kadının birer özne olarak var olabilmesi için meşakkatli ve uzun bir yol vardır. Eser, feminizmin en önemli yapıtlarından biri olarak kabul edilmektedir. Düşünür, eserinde; kadının vaziyetini, kadın öznesinin tarihi süreç içerisinde ve kültürel anlamda nasıl tanımlandığı ve patriyarkal sisteme dayalı toplumlarda kadının hangi biçimde ikincil bir özne haline geldiğini detaylı bir şekilde incelemiştir. Yazarın ikinci cinsiyete vurgu yapması ikinci dalga feminist hareketinin başlangıcını oluşturmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kaleme alınan eserde Beauvoir, kadının erkeğin hegemonyasında mutlak bir öteki olarak konumlandığına ve erkek öznesinin kadın öznesini kültürel olarak inşa ettiğine (Aydınalp, 2020: 472) odaklanmıştır. Bu açıdan bakılacak olursa Tidd'in de belirttiği üzere, kadınlık özellikle iki unsur üzerinden yol almıştır. İlk olarak kadınlık kavramı, erkek özneler tarafından mutlak öteki olarak algılanmaktadır. İkinci olarak ise, kadınlık tarihsel ve kültürel alanda inşa edilen bir nosyondur (Tidd, 2004: 51).

İnsan, doğuştan itibaren atandığı cinsiyet üzerinden mi yaşamını şekillendirir yoksa toplumsal ve kültürel olarak inşa edildikten sonra mı anlam kazanır? İnsanın dünyaya geldiği andan itibaren kadın ve erkek şeklinde kategorize edilmesi mi davranışlarını etkiler veya insanın hissiyatları, içinde bulunduğu toplumun kültürel değerleri ve yaşam pratikleri mi kişinin cinsiyetini tarif etmede belirleyici etkenler olur? Bunları sorgulayıp dururken tam da bu noktada işin içine toplumsal cinsiyet devreye girer. Toplumsal cinsiyet nosyonuna değinirken cinsiyet kavramını da izah etmek, iki kavram arasındaki terminolojik ayrımı belirgin şekilde açıklamak gerekir.

Cinsiyet yani "sex" terimi biyolojik bir kavram olup kişinin doğumu itibariyle başlayan bir süreci ifade eder. Bir başka deyişle bireylerin biyolojik/anatomik anlamda üreme organları dikkate alınarak kadın veya erkek olarak doğmasıdır. Bireylerin, dünyaya geldikleri andan itibaren üreme organlarına bakılması sonucu kadın veya erkek olarak atfedilmeleri ikili cinsiyet kategorisini işaret eder. "Cinsiyet sınıflandırması bir başkasını erkek veya kadın olarak etiketlemenin sosyobilişsel sürecidir. Bir başkasını cinsiyet ile sınıflandırırken, esasında ima yoluyla kendimizi o kategoriye benzer ya da ondan farklı olarak sınıflandırma yapmış oluyoruz" (Ridgeway-Correll, 2004: 514). Kısacası cinsiyet, biyolojik temellendirme ve biyolojik indirgemeciliktir. Toplumsal cinsiyet yani "gender" ise, biyolojik olarak dünyaya gelen bireylerin rollerinin, davranışlarının ve yaşam pratiklerinin alanını teşkil eder. Diğer bir deyişle bireyin içinde bulunduğu toplumun/kültürün inşa ettiği ilişkisel bir kavramdır. Bu anlamda toplumsal cinsiyet, zamandan zamana, kültürden kültüre, toplumdan topluma değişen bir terimdir. Bu durumda tek bir toplumsal cinsiyet tipolojisinden söz etmek imkansızdır. Örneğin, Amerikan toplumunun bir kadından beklentisiyle Sudan'da yaşayan bir kadından Sudan milletinin beklentisi aynı olmayacaktır. Zira her iki toplumun kültürü, toplumsal yapısı, dünyaya bakış açısı, kadını anlamlandırma şekli ve kadından beklenilen roller oldukça farklıdır. Buradan da anlaşılacağı üzere toplumsal cinsiyet, inşa edilen, kültürel ve sosyal olarak anlam kazanan bir kavramdır.

Oakley'e göre, cinsiyet, biyolojik bir terimdir, toplumsal cinsiyet ise psikolojik ve kültürel olandır. Toplumsal cinsiyet terimi biyolojik çağrışımlardan daha çok psikolojik ve kültürel çağrışımlara sahiptir. Cinsiyet kelimesine uygun olan terimler 'kadın' ve 'erkekse', toplumsal cinsiyet kelimesine karşılık gelenler 'erkeksi/maskülen' ve 'kadınsı/feminen' dir. Bu sonuncu terimler (biyolojik) cinsiyetten epey bağımsız olabilirler. Toplumsal cinsiyet bir kişide görülen maskülenliğin ve feminenliğin miktarıdır ve açıkça birçok insanda bu ikilinin karışımı bulunsa da, normal bir erkekte maskülenlik baskın, kadında ise feminenlik baskın bulunur (Oakley, 2015: 115-116). Kadınlık ve erkeklik sosyokültürel olarak varlık kazanan, bulunduğu sosyal ve kültürel alanın dinamiklerine göre şekil alan ifadelerdir. Her toplum kendi anlayışı doğrultusunda kadınlık ve erkeklik şablonu ortaya çıkarır.

Model oluşturma diyebiliriz buna. Nitekim, Shaw ve Lee de bu konuyla bağlantılı olarak, toplumsal cinsiyetin, toplumun kadınlık ve erkeklik anlayışını yaratma, modelleme ve ödüllendirme şekli (Shaw-Lee, 2012: 105) olduğunu izah etmiştir.

Toplumsal cinsiyetin kültürden kültüre anlam kazandığını belirtmiştik. Kimi kültürlerde yaş aralığı dikkate alınarak cinsiyet sınıflandırması yapılmaktadır. Hanks'ın açıklamasına bakacak olursak:

> "Bazı kültürlerde cinsiyet, kişinin üreme ile olan ilişkisine göre belirlenir. Bu nedenle yetişkinlerin cinsiyeti erkek ve kadın olarak görülür ancak çocuklar ve yaşlı insanlar, farklı cinsiyetler olarak kabul edilir. Bu kültürlerde böylelikle dil, giyim ve davranışsal bakımdan her birinin kendi farklılıklarından oluşan dört tür cinsiyet vardır. Alaska, Amazon Bölgesi, Kuzey Amerika, Avustralya, Sibirya, Orta ve Güney Asya, Okyanusya ve Sudan da dahil olmak üzere dünyanın pek çok bölgesinde başlangıçta erkek ve kadın olarak görülen bireyler, diğer cinsiyetin cinsiyet kimliğini üstlenir (birçok alanda bu tür uygulamaların sona erdiği varsayılmıştır) veya her iki cinsiyetin görevlerini, davranışlarını ve kıyafetlerini kendisinde toplar. Bu bireylerin bazıları intersekstir ve bazen hadım olmuş (iğdiş edilmiş) erkeklerdir ancak daha yaygını morfolojik olarak erkek veya kadındırlar. Onlar için toplumsal cinsiyet atıfları, üreme organlarına dayanmaz ve yaşamları boyunca değişebilen bir atıf hükmündedir (Hanks, 2021: 8).

Ne giyeceğimize, nasıl davranacağımıza, hangi oyuncaklarla oynayacağımıza, hangi renge ait kıyafetleri giyeceğimize, konuşurken neleri göz önünde bulunduracağımıza, hareket ederken nasıl yürüyeceğimize kısacası hayatın her alanında/aşamasında bizi kuşatan toplumsal cinsiyet inşa edilen bir kavram olduğundan, yeri geldiğinde otorite, güç ve egemenler tarafından yeniden üretilerek varlık kazanır. Medya, kitaplar, gazete, dergiler; hikayeler, masallar, ata sözleri ve deyimler toplumsal cinsiyetin nasıl inşa edildiğinin örneklerini sunmaktadır bizlere. Masallarda anlatılan kadının ve erkeğin rolleri, televizyon dizilerinde yer alan kadın karakterlerin daha uysal, itaatkar ve söz dinleyenken erkek karakterlerin daha baskın, otoriter ve güç sahibi olmaları toplumsal cinsiyetin toplumdaki ve kültürdeki

anlamının karşılığıdır aslında. Bukalemun gibi gittiği her mekânda farklı bir şekle giren toplumsal cinsiyet, standartize etme ve norm oluşturma gayesiyle egemen güçler tarafından bilinçli olarak kullanılmaktadır. Eğitim müfredatlarında yer alan derslerde dahi toplumsal cinsiyet bariz şekilde görülmektedir. Kadını genellikle özel alana hapsedip erkeği kamusal alanda görünür kılan anlayış, pek fark ettirilmeden ve "rahatsızlık" hissi vermeyecek bir sunumla güç sahipleri tarafından dayatılmaktadır. "Toplumsal cinsiyet normları, insanların eylemleri aracılığıyla üretilir ve yeniden oluşturulur ve yine bu normlar, insanların uyumluluklarından yararlanan güç sahipleri tarafından dayatılır" (Cislaghi-Heise, 2020: 412).

Toplumsal cinsiyet rolleri, birey-grup-toplum üçlüsünün her birinin ayrı ayrı cinsiyete ilişkin farklı beklentilerine dayanmaktadır. Toplumun cinsiyete dair inançları ve değer yargıları toplumsal cinsiyet rollerini biçimlendirmektedir. Toplum, bireylere kadın veya erkek cinsiyeti için hangi davranışın uygun olduğuna dair ipuçları verir. Bu durumda birey, toplumsal cinsiyet rollerini toplumun yapısına göre inşa etmektedir. Zira toplumda cinsiyetler arasındaki farklılıklara ilişkin inançlar mevcuttur (Blackstone, 2003: 335).

Masalların anlamları ve masallarda yer alan iletiler gibi toplumsal cinsiyet (İçli, 2017) terimi de psikolojik, sosyolojik, tarihsel ve sosyal anlamda değişkenlik göstererek zihniyetin, anlayışın, değerlerin ve genel kabullerin referans çerçevesi olmuştur. Kadınlarla, erkeklerle ve cinsel yönelimi ne olursa olsun bütün bireylerle çalışma yapılırken eşit, adil ve özgür bir yaşam alanının inşası için öncelikle toplumsal cinsiyet algısından/anlayışından başlamak gerekir. Bu anlayış doğrultusunda toplumsal cinsiyet eşitliğini hedefleyen çalışmalar yürütülmelidir. Bu zihniyetin hayat bulması elbette ki çok uzun bir zaman alacaktır. Bu zaman sürecinde toplumsal cinsiyet ilişkileri daha eşitlikçi, çok daha adil, patriarkadan tamamen arındırılmış çok daha demokratik konuma kavuşacaktır. Toplumsal cinsiyet eşitliği, hem kadınları hem de erkekleri bir anlayış ve zihniyet babında dönüştürmeyi/değiştirmeyi önceler. Bunu yaparken de toplumun önyargılarını, stereotiplerini ve değerlerini bir çerçeve halinde bizlere sunar. Toplumsal cinsiyet, günümüzde devam eden özgürlük, demokrasi, katılım, eşitlik ve adalet gibi sorunların çözülebilmesi noktasında fırsatlar kapısıdır.

Kapıyı açıp alana müdahil olduğunuzda o toplumu bütünsel bir karede yakalayan bir fotoğraf gerçekliğiyle karşılaşacak, alanla haşır neşir olduğunuzda eşitliğe ve özgürlüğe dair pek çok meselenin aslında toplumsal cinsiyetin inşasıyla ve toplumsal cinsiyet algısının değişimiyle çözümünün mümkün olabileceğini fark edeceksiniz.

2.6. TOPLUMSAL CİNSİYET KURAMLARI

Toplumsal cinsiyet teorileri, toplumsal cinsiyetin nasıl ve hangi biçimde üretildiğini/inşa edildiğini, bu üretimin/inşanın sosyal, siyasal ve iktisadi alanlarda nasıl ve hangi yönde işlediğini, bireyler, gruplar ve toplum üzerindeki etkilerini idrak edebilme noktasında ortaya çıkan teorilerdir. Aşağıda, toplumsal cinsiyet kuramlarına genel çerçevede yer verilmiştir.

2.6.1. Feminist Teori

Feminist kuram, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin kaynağını bulmaya ve ortaya çıkan eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya dair bir yaklaşım içermektedir. Kuram, tarihsel süreç içerisinde kadınlara uygulanan baskıya, sömürüye ve cinsiyet temelli ayrımcılığa odaklanırken aynı zamanda cinsiyet eşitsizliğinin hem kökenini hem de sonuçlarını ele alır. Feminizm, kadınların sosyal hayatta ikincil konuma itildiğini ve yaşamın pek çok alanında cinsiyet açısından eşitsizliğe maruz kaldığını öne sürer. Feminist teori şemsiye bir kavramdır. Kavram; toplumsal cinsiyet, cinsellik ve kimlikler konularını ele alır.

Feminizm terimi Latince ‘kadın’ anlamına gelen ‘femina’ kelimesinden türetilmiştir. Bu terim ilk olarak eşitlik ve kadın hakları hareketi konularında kullanıldı (Raina, 2020: 3372). Yaklaşıma göre, kadınlar sadece özne olarak kadın olduklarından ötürü her türlü ayrımcılığa, baskıya ve sömürüye maruz kalmaktadır. Yaklaşım, ilk olarak İngiltere’de görülmüştür. 3 Ocak 1792 yılında yayınlanan Mary Wollstonecraft’ın “A Vindication of the Rights of Women” Türkçe literetürde “Kadın Haklarının Araştırılması” olarak geçen adlı yapıtı, feminist teori tarihindeki ilk önemli çalışma olarak kabul edilmektedir (Donovan, 2019: 21).

Feminizm, kadınların maruz kaldığı her türlü baskıyı, ayrımcılığı, sömürüyü ve tahakkümü ortadan kaldırmayı amaçlar. Kadınların sahip olduğu bütün haklardan erkekler gibi eşit biçimde yararlanması yolunda her türlü mücadeleyi yürütür. Kadınların hem ev içi hem de ev dışı alanlarındaki etkinliklerinde aktif katılımlarını sağlama yolunda çaba sarf eder. Kadınların istihdamdan politikaya, spordan sanata kadar bütün mecralarda taleplerini meşru olarak dile getirmeyi ilke edinir. Feminizm anlayışı kadını, erkeğe karşı üstün tutma değil tam tersine kadın ve erkek cinsinin siyasal, iktisadi, sosyal ve kültürel alanlarda eşit olması gerektiğini savunur.

Feminizm, çok katmanlı bir yapıyı içinde barındırmaktadır. Diğer bir deyişle disiplinlerarasıdır. Literatürde; sosyolojiden felsefeye, siyasetten tarihe kadar farklı disiplinlerden beslendiği bilinmektedir. Olgunun temelinde kadının erkekle eşit konuma getirilmesi yer alsa da bununla birlikte patriarkayı tamamen ortadan kaldırmaya yönelik girişimler mevcuttur. Feminist anlayışta, kadınların istihdam alanında erkeklerle eşit konuma gelmesi, siyasal alanda kadınların erkekler gibi siyasetin tüm mekanizmalarında yer alması, eğitimde bütün fırsatlardan yararlanma, kadının kendi bedeni üzerinde söz sahibi olması, kadına karşı her türlü şiddetin ve ayrımcılığın önlenmesi ve LGBTİ+ bireylerin özgürleşmesine kadar uzanan pek çok konu yer almaktadır.

Hooks, "Feminizm Herkes İçindir Tutkulu Politika" adlı yapıtında feminizmi, "en genel tabiriyle cinsiyetçilik üzerinden biçimlenen cinsiyetçi zulmü ve baskıyı ortadan kaldırmaya yönelik bir girişim" (2000: 9) olarak ifade eder. Feminist kuramın temelinde, erkek hegemonyasının kadınları ve marjinal grupları baskı ve sömürü altına aldığı düşüncesi yatmaktadır. Ataerkil yapı olarak tabir edilen bu yapı, kadınların sosyal, politik ve ekonomik olarak cinsiyet temelli ayrımcılığa uğramasına yol açar.

Yunanca'da "aileyi yöneten baba" anlamına gelen ataerkillik, doğrudan güç, aile ilişkileri ve sosyal hiyerarşi anlamlarına sahiptir. Bu etimolojik kökenlerde kavramın içermediği şey, terimin feminist kullanımında bariz görünen baskıcı tahakküm alt metnidir. Feminizmin önemli bir başarısı, ataerkilliğe dayalı iktidar ilişkilerinin baskıcılığına tam olarak işaret etmek ve bu tür toplumsal hiyerarşilerin

biyolojik kaçınılmazlıklar değil, potansiyel olarak değiştirilebilecek inşa edilmiş ilişkiler olduğunu göstermek olmuştur (Pierik, 2022: 74).

Ataerkillik kavramı cinsiyetçilikten çok daha fazlasını kendisinde barındırmaktadır. Ortner'a göre, kavram oldukça geniş bir yelpazeye sahiptir. Aile, akraba grupları ve çeteler gibi mikro ölçekli bağlamlardan sosyal yaşamın kendisini oluşturan polis, ordu, din, spor ve devlet gibi daha büyük ölçekteki kurumsal bağlamlara kadar toplumsal yaşamın pek çok alanında istikrarlı bir şekilde bulunan yapıdır. Bu yapıda erkek cinsiyetli güç söz konusudur (Ortner, 2022: 308).

Ataerkillik, hem ev içi olarak tabir edilen özel alan ki mahrem alan diye de tabir edilir hem de ev dışı olarak ifade edilen kamusal alanda erkeğin, kadın üzerindeki egemenliğine gönderme yapmaktadır. Bu sadece bir egemenlikle kalmayıp aynı zamanda güç ilişkisine dönüşmektedir. Kadın öznesinin varlığını idrak edebilme noktasında ataerkillik önemli bir realitedir. Zira ataerkillik, toplumun en küçük yapısını oluşturan aileden tutun da toplumun makro kurumlarına kadar bütün damarlarına sirayet etmiş durumdadır. Örneğin, özel alan diye ifade ettiğimiz aile içerisinde, erkeğin kadın üzerindeki hegemonyası sistemin çarkını devam ettirmektedir. Erkeğin kadınla kalmayıp nitekim çocuklar üzerinde de etkisini ve egemenliğini muhafaza etme gayreti, yüz yıllardır süregelen kısır döngünün işleyişini gözler önüne sermektedir. Ataerkil sistemde, toplumun bütün kurumlarında erkeğin hakimiyeti baskın konumdadır. Bir başka deyişle din, siyaset, spor, emniyet gibi pek çok kurumda erkek; otoriteyi ve gücü kontrol eden taraftır. Toplumsal normlar, kadınlara dayatılır. Günlük yaşamın her alanında; medyada, internette, eğitimde, okullarda ve kanunlarda hakim olan bu normlar bir nevi yaşamın pratikleri haline dönüşür. Bu sistemde itaat etme, baskı ve sömürü düzeni egemendir.

Ataerkil toplumda çocuğun bakımı, evin temizliği, yemek yapma, bulaşık yıkama, evde yaşayan büyüklerin bakımı gibi sorumluluklar kadın tekelindedir. Özel alanda kadın aktif konumdadır. İstihdam, evin geçimini sağlama, hanenin ve çocukların maddi ihtiyaçlarını karşılama görevleri ise erkeğe aittir. Dolayısıyla kamusal alanda erkeğin sözünün geçerli/etkin olduğu görülmektedir. Doğuştan itibaren tanımlanan ve cinsiyet üzerinden şekillenen rollerin görevleri ve

sorumlulukları ataerkil bir sistemle yönetilen toplumlarda genel olarak uygulanmaktadır.

Feminist kuramın tarihsel süreç içerisinde gelişimine bakıldığında, hareketin üç dalgaya ayrıldığı görülmektedir. 19. yüzyılda başlayan bu dalgalar kazanımlar doğrultusunda yayılmış ve ideolojilerden etkilenmiştir. Şimdi feminizmin tarihsel sürecini genel olarak ele alacağız.

Birinci dalga feminizm hareketi, 19. yüzyılın sonlarında ve yirminci asrın başlarında ortaya çıkan hareketlerin genel adıdır. Bu feminist dalganın önceliği, kadınların oy kullanma haklarının yasal olarak teminat altına alınması, kadınların da erkekler gibi eğitimde fırsatlardan yararlanması ve söz konusu mülkiyet olduğunda kadınların da mülk hakkını elinde bulundurmasıdır. Bu dönemde kadınlar, talep ettikleri hakları elde etmek için çok sayıda yapıt ortaya koymuştur (Taş, 2016: 167). Feminist teorisyenler, kadınların mahrem alanı dışında da kendilerini ifade edecekleri bir özgürlük alanı olması gerektiğini savunur.

İkinci dalga feminizm hareketi, birinci dalga feminizm hareketinden sonra var olan eksikliklere cevap olmak ve kadın hareketini daha güçlü bir şekilde sistemsel olarak icra etmek amacıyla ortaya çıkmıştır. İkinci dalga feministlere göre, kadınlar her ne kadar oy kullanarak yasal anlamda erkeklerle eşit duruma getirilmiş olsa da gündelik ve sosyal yaşamdaki pratikler göstermektedir ki kadınlar ve erkekler arasında ciddi farklılıklar söz konusudur. İkinci dalga feminizm hareketi Simone de Beauvoir'in "kadın doğulmaz, kadın olunur" sözüyle slogan haline dönüştürülmüştür. Beauvoir, bu sözüyle toplumun kadını toplumsal beklentiler doğrultusunda şekillendirdiğine vurgu yapmıştır. "İkinci Cins" adlı yapıtında ataerkilliğe ve patriarka sistemine genişçe yer veren düşünür, kadın grupların kendi aralarında örgütlenmelerine yol açan oluşumlara destekte bulunmuştur. Bu dönemde toplumsal alanda var olan kadın grupları, erkeklerin kadınlar üzerindeki baskılarının ve sömürülerinin devam ettiğini, kadınların hem mahrem alanda hem de kamusal alanda cinsiyet temelli eşitsizliklere maruz kaldıklarını iddia etmişlerdir. Toplumun en küçük yapı birimini oluşturan aile kurumu da patriarkanın devamı niteliğindedir. Aile içindeki ilişkiler ve eşitsizlikler cinsiyet temelli sömürüyü pekiştirerek ataerkil yapının sürekli hale gelmesine yol açmaktadır.

Bu dönemde; “kadınlar, kendi bedenleri üzerinde söz sahibi olmak istemişler ve bedenlerinin erkeğin hegemonyasından çıkması uğruna mücadele etmişlerdir. Batı toplumlarında kürtaj hakkı ve doğum kontrol metotlarının her kadının erişebileceği düzeyde yaygınlaştırılması isteği” (Kolay, 2015: 8) ikinci feminist dalganının talepleri arasındadır. Birinci dalga feminizm hareketinde kadınların oy kullanma hakları talebi, Amerika ve İngiltere gibi ülkeler ekseninde yükselirken ikinci dalga feminizmdeki talepler sadece belirli bir ülkede yaşayan veya belli bir grup kadınlar için söz konusu olmayıp talepler bütün kadınlar adına gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla yürütülen mücadelenin dünyadaki bütün kadınlar için icra edildiğini söylemek yerinde olacaktır. Aslına bakılacak olursa bu mücadele kadınlar için avantajlı bir durum oluşturmaktaydı. Zira dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan, yaşam tarzları ve dünyayı yorumlama biçimleri birbirinden oldukça farklı olan kadınlar kadın mücadelesi ekseninde bir araya gelerek birbirlerini tanıdılar. Kadınlar bir özne olmanın farkına varmaya başladılar.

Üçüncü dalga feminizm hareketi ise, 1990’ların ortasında ortaya çıktı. Bu hareket, 1960’lı ve 1970’li yıllarda dünyaya doğan, medyayla iç içe olan, kültürel ve ekonomik açıdan çeşitliliğe sahip bir ortamda yetişen ve X kuşağı olarak adlandırılan kişiler tarafından yönetiliyordu. Her ne kadar birinci ve ikinci dalga feministlerin elde ettiği yasal haklardan ve korumalardan önemli ölçüde faydalansalar da aynı zamanda ikinci dalga feminizmini eleştirdiler. Yeni yaklaşımın ilk taraftarlarından bazıları tam anlamıyla ikinci dalganın kızlarıydı. Üçüncü dalga, 1992’de Doğrudan Eylem Şirketi olarak örgütlendi ve 1997’de ismi Üçüncü Dalga Vakfı oldu. Vakıf, ikinci dalga hareketinde rol alan Alice Walker’ın kızı Rebecca Walker tarafından kuruldu. Vakıf, kendisini “cinsiyet, ırk, ekonomik ve sosyal adalet için çalışan grup ve bireyleri” desteklemeye adamıştır. “Genç Kadınlar, Feminizm ve Gelecek” kitabının yazarları olan Jennifer Baumgardner ve Amy Richards’ın her ikisi de 1970 yılında dünyaya geldi. Nitekim her ikisi de kurumsallaşmış ve dayanışmayla örgütlü feminist gruplara ait, kendi evlerindeki cinsiyet temelli iş bölümünü irdeleyen ve kendi kararlarını kendileri verebilen, başarılı ve güçlü kadınlar tarafından yetiştirildi (Burkett ve Brunel: 2024). Düşünürler her türlü sınıf, ırk ve cinsiyet ayrımına karşı çıktılar.

2.6.2. Toplumsal İnşacılık Kuramı

Bu kurama göre, cinsiyet biyolojik yapıya göre belirlenen bir yapı değildir. Toplumun beklentileri ve var olan roller aracılığıyla toplumsal cinsiyet inşa olunur. Bu kuramın temel vurgusu biyolojik cinsiyetle cinsiyet üzerinedir. Cinsiyet rolleri, zamana göre değişebilir ve her kültürün cinsiyet rollerine ilişkin bakış açısı farklıdır. Toplumsal inşacılık kuramı denilince ilk akla gelen kişilerden biri Butler'dır. Ona göre, toplumsal cinsiyet kavramı insanların toplumsal normlar doğrultusunda inşa edildiği performatif bir nosyondur ve kişiler normlar doğrultusunda faaliyetlerde bulunur. Cinsiyet kimlikleri değişkendir. Toplumsal normlar doğrultusunda inşa edilen cinsiyet kimlikleri hem yeniden üretilir hem de performatif olarak pekiştilir. Cinsiyet kategorilerinin ayrı ayrı ele alınması gerektiğini savunan Butler'a göre, bu doğrultuda farklılıklara yol açan ögelerin hangi unsurlar olduğunun belirlenmesi gerekmektedir (Butler, 2019: 37-38).

Mansfield (2000: 3) da cinsiyet kimliğinin toplumsal unsurlar doğrultusunda inşa edildiğini ifade etmektedir. Sosyal inşacılara göre, kadın ve erkek arasındaki cinsiyet farklılıklarını, gündelik yaşamda eylemler ve pratikler aracılığıyla anlayabiliriz. Bu şekilde uygularsak, toplumsal cinsiyet farklılıklarının söylemler aracılığıyla inşa edilip edilmediğini yorumlayabiliriz.

2.6.3. Psikanalitik Toplumsal Cinsiyet Kuramları

Psikanalitik kuramlar, cinsiyet kimliğinin temelini; bireyin, çocukluk dönemindeki aile ilişkileri ve çocuğun psikoseksüel gelişimiyle birlikte biçimlendiğini öne sürer. Bu kuramların odak noktasında, bilinçdışı süreçler ve çocuğun yetiştiği ailedeki dinamikler yer almaktadır. Kuramın öncüsü Sigmund Freud'tur. Freud, erkek veya kadın cinsiyet kimliğinin oluşumunda bilinçdışı süreçlerin oldukça önemli bir role sahip olduğunu vurgular. Dökmen'e (2019: 42) göre, toplumsal cinsiyete dair ilk açıklamaları yapan kuramların başında psikanalitik kuram gelmektedir. Bu kuram, libido kavramının üzerinde durur. Freud bu kavramı tanımlarken erkeğin cinsel organını odağına alarak ifade etmiştir. Bu kuramda üzerinde durmamız gereken diğer iki önemli kavram sırasıyla özdeşleşme ve içselleştirmedir. Birey eğer erkek olarak

dünyaya gelmişse erkeksi davranışlar sergiler veya tam tersine kadın olarak doğmuşsa kadınsı davranışlar sergiler. Çocuk annesiyle özdeşim kurmuşsa kadınsı davranışlar veya babası ile özdeşim kurduysa erkeksi davranışlar sergilemektedir. Örneğin, çocuk kendi cinsiyetine göre değil de karşı cinsiyete göre davranışlar sergiliyorsa bu demektir ki ebeveyni ile daha yakın temaslar kurmuştur.

2.6.4. Queer Kuram

1990'lı yıllarla birlikte ortaya çıkan bu hareket, ikili cinsiyet sınıflandırmasına karşı çıkar. Heteronormativitenin yani heteroseksüelliğin norm olarak kabul edilmesine karşı bir duruş sergiler ve bu sistemin dayattığı cinsel kimliklerin ötesine geçerek bütün cinsel kimliklerin özgürlüğü ve eşit haklara kavuşması yolunda mücadele eder (Riggs, 2017).

Queer kuramı, ikili cinsiyete dair görüşleri silinik hale getirir. Bu kurama göre cinsel kimlikleri kabul etmenin yanı sıra eleştirmek de gerekir. Zira uzun zamandır kabul görmüş lezbiyen, trans, biseksüel, gey, eşcinsel ve heteroseksüel gibi cinsel kimlikleri doğrudan onaylamak yerine kabul gören bütün cinsel kimlikleri bilimsel metotlarla eleştirmek faydalı olacaktır (Eng ve ark., 2005: 2).

Queer teori, toplumsal cinsiyet ve LGBTİ+ araştırmaları açısından önemli bir kavramdır. Aynı zamanda kişilerin toplumsal cinsiyete dair bakış açılarını öğrenme/anlama yolunda tecrübe kazandırmaktadır. Kurama göre, kişi kendini hangi cinsiyete ait hissediyorsa veya cinsiyet kimliğini nasıl izah ediyorsa bireyin cinsel kimliğini, beyanı oluşturmaktadır. 1990'lı yıllara kadar kimlikler, insanın doğuştan bir yazgısı olarak algılanmaktaydı. Yeni kimlik kartları çıkmadan önce atanmış cinsiyet üzerinden doğan kız bebeğe pembe kimlik ve doğan erkek bebeğe mavi renkli nüfus cüzdanlarının verilmesi cinsiyetin ikili yapı üzerinden şekillendiğinin bariz bir örneğiydi.

Kurama göre, cinsiyeti sadece erkek-kadın üzerinden kategorize etmek, cinselliği yalnızca heteroseksüel-homoseksüel olarak indirgemek yersiz bir yaklaşımdır. Tam tersine cinsiyet, sosyal ve kültürel alanda inşa edilir. Toplumsal

cinsiyet ve Queer kuramı, cinsiyet kimliğini, cinsiyet ikilisini ve cinsellik konularını anlamaya dair önemli bir yere sahiptir. Toplumsal cinsiyet terimi, bireylerin toplumsal ve kültürel unsurlarla nasıl biçimlendiğini ele alırken, Queer teori sadece bu süreçlerle yetinmeyip bunların da ötesine geçerek, cinsel kimliklerin değişmez ve sabit olmadığını, bilakis akışkan ve hareketli olduğunu öne sürer. Queer teori ve yukarıda bahsedilen diğer üç teori de olmak üzere bütün kuramlar, toplumsal cinsiyete, cinselliğe dair var olan bakış açılarını sorgular.

Toplumsal cinsiyetin merkezinde kadın vardır. Ataerkil yapıda, kadını ezen, sömüren ve kadın üzerinde tahakküm kuran anlayış, aynı şekilde ve benzer pratiklerle/uygulamalarla lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseks bireyleri de baskı altına almaktadır. Bu anlamda cinsel yönelimi ne olursa olsun ezilen bütün kimlikler/özneler bir araya gelerek ortak bir mücadele yürütmelidir. Yürütülen ortak mücadele ve dayanışma sadece kadınların değil dünyadaki bütün insanların eşit imkanlara sahip olmasını içerecektir. Bu anlamda feminizm hareketinin, barış, özgürlük ve adalet içinde ve toplumsal barışı inşa etmek yolunda önemli bir düzlemde yer aldığını söylemek gerekir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DERSİM MASALLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ

Toplumları anlamanın/tanımanın en iyi yolundan biri de sözlü halk edebiyatı unsurlarını analiz etmekten geçer. Nitekim masallar bu anlamda bir halkı idrak edebilme açısından son derece kıymetli anlatılardır. Bir başka deyişle herhangi bir toplumu/milleti tanımanın başlangıcı bir nevi sözlü halk edebiyatını bilmekle mümkündür. Masallarda, masalın anlatıldığı yöreye ait; sosyal hayat tarzı, kadın-erkek ilişkileri, ölü gömme ayinleri, sosyal/dinsel ritüeller, gelenek ve görenekler gibi unsurlara dair pek çok iz bulunmaktadır. Bu durum Dersim yöresinde de farklı versiyonları anlatılan masallar için de geçerlidir. Bu anlamda Dersim yöresinde anlatılan masallar, Dersim yöresinin ekonomik ve sosyal ilişkilerini, yaşam tarzını, toplumsal cinsiyet rollerini okuyabilmenin haritasını oluşturmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde Dersim yöresinde de farklı versiyonları anlatılan masallar, çalışmanın temel konusunu oluşturan toplumsal cinsiyet kavramı ekseninde; "Ekonomik İlişkilerde Kadınlar ve Erkekler" ve "Sosyal İlişkilerde Kadınlar ve Erkekler" olmak üzere iki ana temada analiz edilmiştir. "Ekonomik İlişkilerde Kadınlar ve Erkekler" teması da kendi içinde "Kadın ve Erkek Meslekleri", "Gelir/Kazanç", "Yoksulluk" ve "Ev İçi İşler" olmak üzere dört alt temada; "Sosyal İlişkilerde Kadınlar ve Erkekler" teması ise, "Kadın ve Erkek İlişkileri", "Çocuklar ve Ebeveynler Arası İlişkiler", "Eşler Arası İlişkiler", "Komşuluk/Misafirlik İlişkileri" ve "Sembolik İlişkiler" olmak üzere beş alt temada bütünsel olarak analiz edilmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz tekniğinin kullanıldığı bu çalışmada, güvenilirliği ve geçerliliği kılmak amacıyla literatürden yararlanılarak toplumsal cinsiyet kuramlarıyla da izah edilmeye çalışılmıştır.

3.1. EKONOMİK İLİŞKİLERDE KADINLAR ve ERKEKLER

3.1.1. Kadın- Erkek Meslekleri

Bireylerin kendini var edebilmeleri, sosyal olarak hayata tutunmaları ve en temelde hayatlarını idame ettirmenin temeli ekonomik güce haiz olabilmek diğer bir deyişle bir işle/uğraşıyla meşgul olmaktır. İnsanın var oluşundan beri bireyler, temel insani ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve insan-tabiat-toplum üçgeninde kendi varlığını konumlandırmak üzere çok çeşitli meslek dallarıyla iştigal etmişlerdir. İnsanlığın ortaya çıkışından itibaren süregelen ekonomik uğraşı tarihsel süreç içerisinde değişime uğramıştır. Nitekim başlangıçta tarım toplumlarında kadınların ekonomik hayatın her alanında yer alması daha sonraki süreçte dönüşüme uğramış, kadınların ekonomik hayata katılımları zamanla erkek egemenliğine dayalı bir sistemin hegemonyası kıskacında sıkıştırılmıştır. Hatta kimi zaman öyle bir hal almıştır ki, meslekler dahi bir kıyafet suretinde kalıba sokulup cinsiyet üzerinden tanımlanmaya başlanmıştır.

Evrim teorisine dair çalışmalar yürüten psikologlara göre, hamilelik, doğum, bebeği emzirme ve bebeğin bakımı gibi gibi süreçler kadınları mecburi olarak erkeğe bağımlı kılmıştır. İnsanın yaradılışına bakıldığında ilk zamanlarda besini temin etme, avlanma ve dolayısıyla ailenin yaşamını idame ettirme vazifesi erkeklere düşmekteydi. Bu durum erkeklerin şiddete yatkın olmalarına sebebiyet verirken kadınlara verilen eve dair vazifeler ise kadınların anaç tavırlı olmalarına yol açmıştır. Yaşanılan bu durum, nesillerden nesillere aktarılarak olması gereken bir durum haline gelmiştir ve beraberinde sosyal normları inşa etmiştir. Toplum tarafından inşa/kabul edilen bu normlar, zamanla politik arenayı, ekonomik sistemi ve kanunları oluşturmuştur. Böylece toplumda var olan kaynakların güç ilişkileri çerçevesinde eşitsiz bir biçimde dağılımına sebep olmuştur. Erkeğin karşı cins üzerindeki ve kendi cinsi üzerindeki tahakkümü inşa edilen normlarla sistemsel hale getirilmiştir. Nitekim Alman sosyal kuramcı Bachofen'ın da dile getirdiği gibi başlangıçta kadınları ön plana alan toplumsal yapı, tarımın başlangıcıyla birlikte egemen gücü erkeğe vererek anaerkillikten ataerkilliğe geçiş izlemiştir (Wiesner-Hanks, 2021: 25-29).

Geleneksel olarak tabir edilen, cemaat ve akrabalık ilişkilerinin yaygın olduğu toplumlarda kadınlar genelde ev içinde konumlandırılmış, erkekler ise ev dışı alanda hüküm sürmüştür. Feminist çalışmalar doğrultusunda ev içi ve ev dışı alanlar sorgulanmaya başlanmıştır. Zira feministlere göre (Tong ve Tina, 2017), kadınların mahrem alanını teşkil eden ev kavramı, ataerkil sistemin devamlılığını sağlamakta, kadınlara baskı ve kontrol mekanizması olarak işlev görmektedir. Ev esasında demirden bir kafestir. Tong ve Botts, "Feminist Düşünce" adlı yapıtında kuramsal çerçeveye ayrıntılı bir biçimde yer vererek liberal feminizm, radikal feminizm ve Marksist feminizmi sırasıyla ele almıştır. Onlara göre ev kadınlar için hapistir.

Geleneksel aile yapılarında kadınlar genellikle ev işlerini, çocuk bakımını, temizliği, yemek yapmayı ve pazar alışverişi gibi sorumlulukları üstlenirken, erkekler daha çok evin geçimini sağlama ve kazanç elde etme görevini yerine getirirler. Bu tarz aile yapılarında eşitlik söz konusu olmayıp karar alma noktasında erkeğin sözünün daha baskın olduğu bilinmektedir. Bu durum halk anlatılarından biri olan masallarda da mevcuttur. Klasik masalların pek çoğunda erkek karakterler kamusal alanda ön plana çıkarılmış, kadın karakterler ise hane ekseninde temellendirilen ve ücretsiz emek işçisi olarak yorumlanan profille çizilmiştir. Örneğin, dünyaca ünlü masallardan olan Kül Kedisi ve Pamuk Prenses gibi anlatılarda kadın karakterler gündelik hayatındaki zamanlarının çoğunu, kendilerine "güvenli alan" olarak ifade edilen ev içinde geçirmişlerdir. Yedi cücelerin evine izinsiz giren Pamuk Prenses, sanki temizlik yapmak mecburiyetindeymiş gibi eve girer girmez temizliğe başlamış, ortalığı pür pak ettikten sonra cüceler için yemek yapmıştır. Masaldaki yedi cücelerin hepsi erkektir ve hepsi de madende çalışmakta yani ev dışında ekonomi çarkını döndürmektedirler. Pamuk Prenses ise ona dayatılan/empoze edilen öğretilerle sadece ev hanımlığı rolünü sergilemektedir. Acaba Prenses, rastgele girdiği evin rutin işlerini yapmasaydı cücelerin evinde barınabilir miydi veya hayati varlığını güvence altına alabilir miydi? Evin temizliği faktörü, derin anlamlar silsilesini kendinde rezerve etmektedir. İşin başka bir boyutu da, madende bir kadının çalışamayacağı, kadının yerinin kendi evi olduğu ve erkeğine hizmet etmesi gerektiği doktrininin şablon halinde sunulmasıdır (Sezer, 2019).

“Coğrafya kaderdir.” diyen İbn-i Haldun, insanın yaşadığı coğrafyasının; tüketim/beslenme alışkanlıklarını, sosyal yaşam tarzını (Göçebe, yerleşik, konar-göçer vb.), giyimini, insan ilişkilerini, ekonomik yapısını, toplumun iletişim biçimini (Akrabalık ilişkisi mi yaygın yoksa bireysel ilişkiler mi egemen? Birincil ilişkiler mi baskın veya ikincil ilişkiler mi daha çok görülmekte?) ve daha pek çok yaşamsal alanına doğrudan etki eden çok katmanlı bir yapı olarak belirtmiştir. Çalışmanın konusunu oluşturan Dersim coğrafyası, dört bir yanı engin dağlarla çevrili ki bu coğrafik yapısıyla söz konusu türkülere konu olmuş (“Dersim Dağ İçinde…”), pek çok efsanede dağların uçsuz bucaksız yüksekliğinden söz ettiren, kentin en önemli akarsuyu olan Munzur’la nefes alan, etrafı sarp kayalıklarla örülü, sahip olduğu coğrafik yapısı nedeniyle uzun yıllar kendi içinde kapalı kalmış, ekonomisinin zorunluluktan kaynaklı tarım, kısmen ormancılık ve hayvancılığa dayalı olduğu, yakın dönemlere kadar çevresinden izole olarak yaşayan kadim bir halkı barındıran bir alandır.

Halk anlatılarında kadın ve erkek mesleklerine yer verilmektedir. Nitekim halk anlatılarından biri olan masallarda da kadın-erkek mesleklerine sıklıkla değinilir. Toplumsal cinsiyet rollerini analiz etme ve toplumsal cinsiyet eşitliğini/eşitsizliğini idrak etme noktasında karakterlerin meslekleri önemli rol oynamaktadır. Anlatılarda kadınlar sadece mahrem alanla sınırlandırılmışsa, salt ev içinde kadının aktifliği söz konusuysa ve ailenin ekonomik çarkını sadece baba/erkek figürü temsil ediyorsa ekonomik olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğine vurgu yapılmaktadır. Aşağıda, Dersim yöresinde anlatılan masallardaki kadın-erkek mesleklerine toplumsal cinsiyet ekseni üzerinde yer verilmiştir.

Fakir Adam masalında, masalın baş karakteri fakir adamın mesleği hakkında anlatının başında vurgulanan “*Günün birinde ormana odun götürmeye mi yoksa çift sürmeye gitmiş.*” cümlesiyle yoksul bir hayat yaşadığı, hayatını odunculuk veya ormancılık yaparak idame ettirdiği, zor şartlarda emeğiyle ve mücadelesiyle alın teri dökerek kendi varlığını güvence altına almaya çabaladığını söylemek yerinde olacaktır. Mekân belirtilmese de masalın köyde geçtiği anlaşılmaktadır. Ailenin erkeği, yuvadan ayrılarak kendi hanesinin ekonomik çarkını döndürmektedir.

Masalda iki kadın karakter bulunmaktadır. Birincisi fakir adamın annesidir. Fakir adamın annesi, genellikle evin işlerini çekip çeviren, bulaşıkları yıkayan, yemeği ve temizliği yapan, kamusal alandan ziyade özel alanda daha çok hakimiyet gösteren geleneksel bir ev kadınıdır.

Feminist teoride kadınların ev içi işlerine dair tarihsel sürecine bakıldığında ataerkillikten anaerkilliğe geçişle birlikte toplumlar, kadınları hane tekelinde konumlandırarak hane-çocuk-aile üçgeninde merkeze almıştır. Geleneksel aile yapılarının görüldüğü toplumlarda toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin olarak erkeğin en önemli vazifesinin hanenin geçimini temin etmek ve kadınınsa evin bütün sorumluluğunu alarak çocuklarının bakımını üstlenmek olduğu belirtilmektedir (Moya, Expósito ve Ruiz, 2000). Masaldaki ikinci kadın karakter ise padişahın kızıdır. Padişahın kızı, padişah olan babasının vesilesiyle bütün işleri yürüten, baba otoritesiyle sözünü geçirebilen ve dilediğini yaptırabilen bir kadın figürü olarak masalda resmedilmiştir. Kadınlar arasındaki fark, sosyal statüleridir. Onun dışında bir ayrıma gidilmemiştir.

Üç Kız Kardeş masalında ise erkek kahraman, padişahın oğlu statüsündedir. Kahramanın padişahın oğlu olması, ülkenin mutlak egemenliğini elinde bulundurması, bütün toprakların sahibi konumunda bulunması ve hegemonik güç unsuruna haiz olması; her genç kızın tutkusu/arzusudur. Yalnız dikkate değer bir diğer nokta şudur ki masal kahramanlarının hepsi, padişah çocuklarıdır. Aynı statüye sahip insanların ancak evlenebileceği bu anlatıda ileti halinde aktarılmıştır. "*İki tane padişah varmış. Bir padişahın bir oğlu varmış. Diğer padişahın da üç tane kızı varmış.*" diye başlayan anlatıda direkt sosyal statüye ve sınıfa dair malumat vermektedir. Klasik masalların vazgeçilmez parçasıdır, genç kızların padişahla evlenmek ve saadete kavuşmak istemeleri. Evlenen kadın, toplumun tipik kadın imajını yansıtır. Geleneksel toplumlarda evlilik, bir saygınlık göstergesi ve toplumsal hayatta tutunma yoludur.

Tilki anlatısında, "*Fakirin sadece bir tane kümesi varmış.*" cümlesinden hayvancılık, "*Ertesi gece tilki, bir manifaturacı dükkanını basar.*" ibaresinden manifaturacılık, "*Yine bir gece bir konfeksiyon dükkanını basar.*" sözünden konfeksiyonculuk, "…*Çiftçiler tarlada çift sürmektedir.*" kelamından çiftçilik, "*Geçer gider ve bir bakar ki tırpancılar çayırlarda tırpanla çayır biçmektedirler*."

aktarımından çiftçilik ve "*Tilki gider gider ve bakar ki üç dört tane sürü merada otlamaktadır. Çobanları da yanındadır."* ifadesinden çobanlık, "*Aşçılar, işçiler ve çalışan herkes seferber olmuştur*." söyleminden aşçılık ve işçilik, "*Yedi davul ve yedi zurna da yemeklerle birlikte çalmaya başlar.*" ibaresinden de davulcu ve zurnacı gibi meslek kollarının icra edildiği anlaşılmaktadır. Anlatıda meslekleri icra edenler, kadın veya erkek üzerinden anlatılmamıştır.

Kırsal bir yaşantının hakim olduğu Dersim coğrafyasında, ekonomik ilişkiler de coğrafya ekseninde şekillenmektedir. Analize tabi tutulan Tilki masalında da fakir bir aileden bahsedilmiş, kırsal yaşamda doğayla iç içe yaşayan ve üç çocuğuyla hayat mücadelesi veren bir aile görüntüsü tasvir edilmiştir. Görünürde direkt sunulmasa da perde arkasında fakir adam ve üç erkek çocuğunun, bağ ve bahçe işleriyle iştigal ettikleri anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra **"***Padişah bir gün tellal çağırtır."* ibaresinden tellallığın da iş kolu olarak işlev gördüğü ifade edilmiştir.

Şino, Gule'ye Ne Etti? Gule, Şino'ya Ne Etti? anlatısında ise seyis ve padişah arasında geçen konuşmadan at bakıcılığı mesleğinin icra edildiği görülmektedir. "*Seyise sordum: "Seyis, bu atım niye böyle olmuş? Nesi var atın? Niye böyle zayıflamış?" Seyis: 'Niye bana söylüyorsunuz bunu padişahım? İsterseniz gelin bir gece burada bekleyin. Benim elbisemi giyin." diye söyler padişaha. Padişah, seyisin elbisesini giyer ve ahırda oturup bekler.*" Anlatıda at bakıcısından bahsedilirken atın fiziksel gücüne de vurgu ön plandadır. Tarihte özellikle savaşlarda, ulaşımda ve sporda kullanılan at, gücü temsil etmesinin yanı sıra kültürle bir halkanın parçaları gibi bir bütünlük oluşturarak katmana müdahil olmuştur. "Atların (Equus caballus) savaş, ulaşım, çiftçilik veya spor için kullanılıp kullanılmadığına bakılmaksızın veya vurgu her şeyden önce fiziksel performans üzerinde olmuştur" (Nolte, Thaller ve Kuehn: 2019: 2). Ekonominin ormancılığa ve hayvancılığa dayalı olduğu toplumlarda atlar, temel geçim kaynakları arasındadır. Günümüzde de atlar, pek çok alanda faaliyet göstermektedir. Masalda at bakıcılığının yanı sıra, meslek olarak düşünülmeyip makam/statü açısından değerlendirilen padişah figürü de yer almaktadır.

Toplumsal tabakalaşmanın/sınıfın egemen olduğu toplumlarda sıradan görülen bir halk sınıfı bir de sosyoekonomik anlamda üst konumda bulunan iktidar sınıfı

bulunmaktadır. Meşruiyetini halktan temel alan bu sınıfsal yapıda erk, kimi zaman bir padişah/kral olabilmekte kimi zamansa din alanındaki üstün yetkisiyle bir din adamı olabilmektedir. Ah Senem anlatısında, erkek kahraman padişah konumundadır. Statüsel anlamda yüksek tabakaya hitap etmektedir. Padişahın kızı ise, sahip olduğu makama/mevkisine rağmen ailesinin günlük işlerine yardımcı olan bir ev kızını temsil etmektedir. "*Günlerden bir gün padişahın kızı testiyi alır ve suya gider.*" Dersim toplumunun gündelik hayatında kadınlar sabah erkenden kalkar, ahırı süpürür, hayvanları otlatır ve su götürmek için çeşmeye giderler. Evin bütün işlerinde kadın aktif olarak rol oynar. Güç gerektiren işlerde ise erkekler, kadınlara yardım ederler. Köyde bir şey lazım olunca erkekler, şehre inip evin temel ihtiyaçlarını karşılarlar. Masalın yaşandığı dönemde pazarcılık mesleğinden uzun uzadıya bahsedilmemiş olsa da bir alışverişin sağlandığı dükkanları var olduğunu söylemek gerekir. Düğün için ihtiyaçları karşılamak amacıyla padişahın oğlu çarşıya gider. "*Padişahın oğlu düğün yapmaya karar verir. Çarşıya gidecektir alışveriş için.*" Mesleklerde cinsiyetler tam olarak belirtilmemiş olsa da erkeklerin ağırlıkta olduğunu fakat elbise satan dükkanlarda kadınların da çalıştığı yorumunu yapabiliriz.

Bir başka derlenen anlatı olan Kara Yılan'da erkek kahraman, geçmişi insanlık tarihi kadar eski olan ve günümüzde de tarım sektörünün hakim olduğu toplumlarda varlığını sürdüren çobanlık mesleğini icra etmektedir. Metinde, erkeklerin yürüttükleri/geçimlerini sağladıkları meslek kolu bariz şekilde ifade edilmiştir: "*…Kendime iş arıyorum ve çalışmıyorum." der işi olmayan adam. Konaktaki adam: "Gel benim evime. Çobanlık yap. Seni götüreceğim araziye. Bana koyunlarımı otlatırsın." Konaktaki adam yani ağa, aşağı iner. Birbirinin hal ve hatrını sorarlar. Kahvede oturup muhabbet ederler. Muhabbet ettikten sonra ağa, adamı bir ata bindirir. Kendisi de bir ata biner. Atı sürüp giderler. (Diyelim ki Elazığ'dan çıkıp Kovancılar'a gidiyorlar.) Ağanın her tarafta çiftliği varmış ama kendisine en yakın olan çiftliğe giderler. Mesafe kat ettikten sonra ağa, çiftliğe gelir ve adamı çiftliğe bırakır. Ağanın çiftlikte iki tane çalışan adamı daha varmış. Ağa der ki: "Bu adam size teslim. Ne iş verirseniz beraber yapın. Beraber yatın. Beraber yeyin ve için." "Tamam." der çobanlar*."

Dersim yöresinde ve inancında ulu bir şahsiyeti/değeri temsil eden Düzgün Baba (Bave Düzgi) da geçimini çobanlıkla sağlayan ve keramet sahibi olan bir şahıstır. Yüz yıllardır dilden dile dünyanın en köklü meslek dallarından biri olan çobanların yaptığı işin ayrıntılarına bakılacak olursa otlatma, yaymana götürme, yaylıma çıkarma ve hayvan gütme gibi etkinliklerin yapıldığı ve derin bir bilgelik isteyen bir iş kolu olduğu görülür. Çobanların; hava durumunu, veterinerliği, toprağı, tabiatı ve yem bitkilerini en iyi şekilde bilmeleri zaruridir. İslam inancına göre Adem Peygamber'in iki oğlundan biri olan Habil'in yeryüzündeki ilk çoban olduğu kabul edilir. İnsanlık tarihinde peygamber, kral, kahraman, derviş, evliya ve eren gibi şahsiyetlerin yanı sıra pek çok mitolojik kişiliğin de çoban olduğu aktarılarak gelen bu efsane, kutsalın muhatabı olan yöre halkı tarafından adeta içselleştirilmiştir (Tulay, 2014: 140).

Çobanlık, Dersim yöresinde sadece erkekler tarafından yapılmayıp kadınların da yaptığı bir meslektir. Bu açıdan bakıldığında Anadolu'nun pek çok yerinde sadece erkeklerin tekelinde bulunan çobanlık, Dersimde hem erkekler hem de kadınlar tarafından icra edilmesi yönüyle kadının ev içi yani özel alan dışında da söz sahibi olduğu bir realitesi görülmektedir. Çobanlar, aile ve toplumla tamamen entegre olmaktadırlar. Anlatıdaki kadın kahraman, hamiledir ve doğacak bebeğini beklemektedir. Gebelik durumundan kaynaklı kamusal alanda istihdam görecek/çalışacak durumda değildir. Zira doğumu yaklaşmaktadır. Bu sebepten ötürü ev içi işleri yürüten ve evin sorumluluğunu sahiplenen bir karakter sergilenmektedir. Eşler arasındaki ilişkiden biz bunu kolaylıkla anlayabilmekteyiz. "*Günün birinde bir adam varmış. Adamın işi olmadığından adam gezermiş. Mesela Ovacık ilçesinden gidermiş Tunceli'ye (Dersim'e), Malatya'ya ve Elazığ'a. 'Kendime iş bulayım ve neden boş kalayım dermiş. Adamın eşi hamileymiş ve yalvarmış. "Bey, bizi bırakıp gitme. Gidince biz de zorluk çekeriz." demiş. Tabi o zamanlar bir mektupla ancak iletişim kurabiliyorsun. Ulaşım, telefon… yok. Adam iş için çıkıp gider. Orası benim burası benim derken adam gitmiş şehre*."

Ele alınan anlatıda evin geçimini sağlayan temel figür erkektir. Toplumsal cinsiyet rolleri ekseninde analiz ettiğimizde kamusal alanda erkeğin güç imgesine dönüştüğü, hanenin geçimini erkeğin sağladığı, kadının erkeğe hane dışı işlerde yardımcı olmaya çalıştığı, hayatın devamı açısından ekonominin belirleyici olduğu

bilindiğinden ve ekonomik ilişkileri belirleyen faktörün erkek karakter olduğu anlaşılmaktadır. Cinsiyete yüklenen roller, toplumun beklentilerini ve meslek seçimlerini etkilemektedir. Blackstone'a (2003: 335) göre, "toplumsal cinsiyet rolleri, toplumda var olan grupların ve yaşayan bireylerin insanın atanmış olduğu cinsiyetine göre şekillendirdiği ve cinsiyete dair algısına/değerlerine dayalı olan yargılardır". Bir başka deyişle toplumsal cinsiyet rolleri, bireyin çevresiyle olan iletişimin bir mahsulüdür. Kadın ve erkek cinsiyeti için hangi davranışın münasip karşılanacağı noktasında değerleri içermektedir. Anlatıda kadının ev içine ilişkin olan bütün sorumlulukları yerine getirmesi, bebeğin bakımı, yemek yapımı ve bulaşık yıkama gibi görevlerin kadının cinsiyetine uygun olan roller olduğu görülmektedir. Öte yandan hanenin ekonomik geçimini erkeğin sağlaması gerektiği, kamusal alanda erkeğin hakimiyetinin söz konusu olduğu ve ücretin erkek kahramanın karşılaması gerektiği vurgulanmıştır. Birey, sosyal ve kültürel bir varlıktır. Yani içinde yaşadığı toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerini yansıtır. Toplumsal cinsiyet rolleri ilk olarak aile içinde öğrenilir ve ardından bireyin sosyal hayata katılımıyla birlikte akranlarıyla birlikte pekişmeye başlar. Birey bu süreçte toplumun kendi cinsiyetine dair beklentilerine yönelik olarak davranışlar sergilemeye başlar. Birey, toplumsal cinsiyet rolleri kapsamında meslek seçmekte veya mesleklere yönelmektedir.

Anlatı, tarımsal ekonomik etkinliğinin birinci planda olduğu tarım toplumunda geçmektedir. Tarımsal etkinliklerin belirgin olduğu sosyal yaşamda meslekler, tarıma dayalı iş kolları üzerinden şekillenmektedir. Bu dönemde çobanlık ve çiftçilik gibi meslek kolları gelişmiştir. Çobanlık mesleği genelde erkekler tarafından icra edilen, hayvanları otlatma ve hayvanları gütme gibi faaliyetlerin yapıldığı ve aynı zamanda akıl kullanmayı da gerektiren önemli bir meslektir. Akıl ve mantık erkek karaktere atfedilmiştir.

Padişahlık ve krallıkla yönetilen ülkelerde de görülen bu uygulama, masallarda da etkisini göstermiştir. Mehmet Şirik ve Hasan anlatısında: *"Cariyeleri yanına çağırır ve toplar."* ibaresinden hiyerarşik bir toplum yapısının egemen olduğu ortadadır. Bir diğer taraftan: **"***Sarayda on-on beş tane hizmetçi vardır."*cümlesinden de anlaşılacağı üzere, sarayın günlük işlerini yürüten ve idare eden saray ahalisinin bulunduğu meslek erbabıdır. Anlatıda göze çarpan bir diğer meslek kolu öğretmenliktir. "*"Günün birinde*

padişahın bir oğlu olur. Gel zaman git zaman padişahın oğlu büyür. Okula gider." Padişahın çocuklarının eğitim alması, çocuğu geleceğe hazırlama açısından son derece önemlidir.

Cinsiyete dayalı meslek kollarının analizine devam ettiğimizde mizahi anlatım, anlatıda davullu zurnalı şenlik ve müzikal ritimle eğlenceye yönelik bir kültür anlayışının varlığı aşikardır. Tiyatral atmosferi sağlayan cinsin kendisi erkektir. *"Bu koçu öyle bir kes ki ağzı, burnu ve kafası üzerinde olsun. Bunun her bir tüyüne de bir tane zıngılık (çan) tak. Hasan onu giyer. Mehmet de çalar. Saz ve zurna çalar Mehmet. İkisi de aynı oyunu oynar. İyice kendini gösterirler ve herkes de onları izler."*

3.1.2. Gelir

Akraba ve cemaat ilişkisinin yaygın olduğu toplumlarda aile içerisinde, ailenin bir arada olmasını sağlayıcı rolüyle anaç tavır gösteren ve bu anlamda ailenin en mühim yapı taşlarından biri olan kadın, sistemli bir aygıt gibi işlemektedir. Özel alanın baş aktörü olarak konumlandırılan kadın gün doğmadan erkenden kalkıp çocukların kahvaltısını hazırlamakta, çocuklarını okula ve eşini ise göndermektedir. Kadın eğer ücretli olarak da çalışan biriyse çocukları ve eşiyle ilgilendikten sonra kendi işine de gitmek durumundadır. Bu vaziyet döngüsel olarak devam etmekte ve klasik bir günlük hayat çerçevesini sunmaktadır. Erkeklere nazaran çok yoğun engeller ile karşılaşan kadınlar maalesef ekonomik anlamda bağımsızlığını yitirmek zorunda kalmaktadırlar. Gelir elde eden aktör konumundaki kadın, dışsal baskıların dayatması sonucu kamusal alandan yeniden sadece özel alana hapsolmaya başlamaktadır. Sanayileşme ile beraber kadına ve erkeğe atfedilen roller daha da belirgin bir hal almaya başlamıştır. Doğası gereği gücü elinde bulunduran erkek, sistemin desteğini de arkasına alarak kamusal alanda hakimiyet kazandı, üstünlük sağladı ve hanenin geçimini sağlayan aktör konumuna yerleşti (Yılmaz, 2018: 2).

Toplumsal cinsiyet rolleri toplumun kılcal damarlarına sirayet etmiş durumdadır. En basitinden düşünecek olursak bizler de yaşadığımız toplumdan bağımsız hareket edememekteyiz. Her ne kadar kendimizi "özgür" birey olarak tanımlasak dahi bir yerde kültürel ve sosyal kodları benliğimizde taşımaktayız. Kodlar,

insan vücudundaki kan dolaşımı misali sürekli işleyiş halindedir. Toplumun ve insanın yaşadığı çevrenin beklentileri doğrultusunda şekillenen toplumsal cinsiyet rolleri, gündelik hayattan ekonomik hayata, siyasetten edebiyata kadar pek çok alanda etkili olmaktadır. Feminist teori tam da bu noktada kadınların yaşamın her alanında erkeklere nazaran zorluklarla karşılaştığını dile getirmektedir.

Birincil ilişkilerin egemen olduğu topluluklarda cinsiyete dayalı gelir ve iş bölümü anlayışı baskındır. Kadınlar, bakım ve ev içi rollerle; erkekler fiziksel güç gerektiren rollerle ilişkilendirildi. Sanayileşmeyle birlikte cinsiyete dayalı iş bölümü zihniyeti abartılarak kadınların evde bakım rolleriyle ve erkeklerin ise ev dışındaki iş rolleriyle ilişkilendirilme olasılığı daha yükseldi. İnsanlar çeşitli roller üstlendiklerinde, bu rollerde başarılı olmalarına yardımcı olacak beceriler geliştirirler. Böylece kadınlar başkalarıyla ilgilendikleri rollerdeyse erkeklere kıyasla empati ve duygusallık geliştirme olasılıkları daha yüksek olabilir. Cinsiyet rolü stereotiplemesiyle ilgili toplumsal süreçler, kadınların 'dişil' rollere ve erkeklerin 'erkeksi' rollere daha uygun olduğu yönündeki toplumsal beklentilere yol açar (Cash, 2012). Durum böyle olunca ataerkil sistemde erkekten beklenen, evin gelirini ikame eden konumda yer almasıdır. Kadın evle erkekse ev dışı alanla ilişkilendirilerek toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında toplumsal normları uygularlar. Toplumların toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesini uygulayıp uygulamadıklarının bir ölçütü gelire ilişkin algılardır/beklentilerdir. Evin geçimini sağlama hususunda kadının aktif bir özne olarak çalışma hayatında yer alması ve dolayısıyla sosyal hayatta ayakta kalabilmesi kadının ekonomik yaşama aktif olarak katılmasıyla mümkündür.

İncelenen Fakir Adam anlatısında, fakir adamın kamusal alanda söz sahibi olup evin geçimini sağladığını, annesinin ise ev geçimi konusunda kendisine yardımcı olduğu örtük de olsa anlaşılmaktadır. Ev geçiminin tamamen erkek tekelinde olmadığı, ailece dayanışma halinde ve birlik içinde hayatlarını idame ettirdikleri çıkarımına varılmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri beş bin yıldan fazladır patriarkayla birlikte hareket etmektedir. Zamanın ve mekanın ötesinde olan toplumsal cinsiyet, cinsiyetler arasında güç, hiyerarşi ve otoriteye dayalı bir zihniyet inşa eder. Bu zihniyet erkek cinsiyetini etken/pozitif tarafta konumlandırırken, kadın cinsiyetini öteki/negatif

yönde tanımlar (Cranny vd., 2002: 1-4). Fakir Adam anlatısında erkek karakter ekonomik sistemde aktif ve pozitif konumdadır. Erkek kahramanın annesi ise ataerkil sistemde resmedilen biçimde pasif konumda olmayıp ekonomik faaliyetlere katılma noktasında olumlu yönde betimlenmiştir.

Ataerkilliğin baskın olduğu toplumda, hiyerarşi ve güç doğrudan erkek tekelindedir. Maddi anlamda kazanç sağlama yani ücret elde etme, kamusal alana girişle söz konusu mümkün olmaktadır. Kamusal alanda etkin olan birey, ekonomik anlamda adından söz ettirecek ve yaşamını idare edecek bir doyuma ulaşacaktır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin söz konusu olduğu toplumlarda ise, kadınlar, erkekler ve eşler bütünsel olarak kamusal alanda faaldirler. Ekonomik güç, herhangi bir cinsin tekelinde değildir. Üç Kız Kardeş masalında ima yoluyla gelirin kadın ve erkeğin ortaklaşa çabasıyla mümkün kılındığını yorumlamak geçerli bir veridir. Zira, "*Sandık suda nehirde yol alırken o esnada bir adam ve karısı davardalarmış*…" Dört tarafı dağlarla çevrili Dersim coğrafyasında, masalın anlatıldığı dönemde, tarım ve hayvancılığa dayalı ekonomik faaliyetler yürütülmektedir. Adamın ve kadının birlikte davarda yer alması geçim konusunda birlikte hareket ettiklerini sergilemektedir. Burada üzerinde düşünülüp sorulması gereken soru şudur: Evin geçimi noktasında ortak hareket eden eşler, gelirin paylaşılması yani elde edilen ücretin eşit olarak bölüşülmesi hususunda nasıl hareket etmektedir? Tam da bu noktada aile devreye girmektedir. Can'a (2019: 9) göre toplumun en küçük yapısını oluşturan aile aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ve rollerin inşa edildiği ve yeniden üretildiği bir sosyal mekandır. Birey, ilk olarak kendi ailesinde cinsiyete dayalı iş bölümüyle karşılaşır ve cinsiyetler arasındaki hiyerarşik düzeni fark eder. Anlatıda hiyerarşik düzene dair bir ifade kullanılmamış, tam tersine ev işlerinde ve ev dışındaki vazifelerde birbiriyle dayanışma halinde olan eş ve aile profili çizilmiştir.

Gelir kavramı ekseninde incelenen Tilki masalında da kadınların ve erkeklerin birlikte kamusal alanda söz sahibi olup evin geçimini sağlamaya çalıştıklarını, eşlerin ev geçimi konusunda birbirlerine yardımcı oldukları dolaylı da olsa anlaşılmaktadır. Zira anlatıda tahakküme, eril otoriteye, sömürüye, güç ve hiyerarşiye dair bariz olarak görülen bir ifadeye denk gelinmemiştir. Toplumsal cinsiyet rolleri ekseninde

irdelendiğinde masalda ev geçiminin tamamen erkek tekelinde olmadığı, ailece dayanışma halinde ve birlik içinde hayatlarını idame ettirdikleri çıkarımına varmak mümkündür. Kadın karakterler, olumlu, girişken, aktif ve katılımcı bir anlayışla hareket eden özne biçiminde tasvir edilmiştir.

Şino, Gule'ye Ne Etti? Gule, Şino'ya Ne Etti? masalında ise bağımlı, itaatkar ve özel alana hapsolmuş bir kadın figürü söz konusudur. Bora'nın tabiriyle (2021), kadının hayati olarak varlığı sadece aile tekelinde yer almış ve diğer bir deyişle mahrem alan olarak isimlendirilen ve ölçütleri net olarak belirlenen alandan başka bir alana geçememiştir. Durum böyle olunca toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında gündelik hayatta ev özeline hapsedilen kadınlar siyasal alanın da dışına itilmektedir. Yaşanan bu vaziyet erkeğin hegemonyasını/iktidarını pekiştirmektedir. Nitekim analiz edilen masalda, masalın baş kahramanı adamın politik/kamusal/ekonomik alanda söz sahibi olup ailenin geçimini sağladığını, kadının ise sözde keyfine bakan, bir eli yağda bir eli balda, yediği önünde yemediği arkasında bir profil sergilediği ve eşinin padişah statüsünde yer almasından kaynaklı olarak erkeğin himayesi altında eşine bağımlı şekilde bir yaşam tarzına sahip olduğu hemen fark edilecektir. Toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında bir kadının bağımsız olup özgürleşmesi, şüphesiz ki kendi ayakları üzerinde duracak ekonomik güce sahip olmasıyla mümkündür. Anlatıda ise tam tersi bir durum olan yani ekonomik anlamda pasif/edilgen bir kadın figürü betimlenmiştir.

Kara Yılan anlatısında her konuda birbirine destek olan, dayanışmacı, yardımsever ve iş bölümünün sağlandığı bir forma sahip aile yapısı söz konusudur. Başlangıçta, eşinin hamile olmasından kaynaklı uzak diyarlara gidip çalışmak zorunda kalan ve daha sonra eşini ve çocuğunu yanına alarak çiftlikte birlikte çalışıp üreten bir aile yapısı gözlemlenmektedir. "*Adam, eşi ve çocuğuyla birlikte çiftliğe gider. Ailece çiftliğe yerleşirler.*" Çiftliğe yerleşimden sonra geçim konusunda el ele vererek kendi hayatlarını idame ettiren bir aile söz konusudur. Oysaki, egemen toplumda; istihdam, kamusal alanda söz sahibi olma ve sosyal hayatta egemen güç, eril otoriteyle temsil edilmektedir. Kadınların hane içinde ailelerinin, toplumun ve kendi için yeniden üretim icra ettikleri, yaşamın pek çok alanında kullanım değeri olduğu halde ekonomik anlamda herhangi bir kıymeti bulunmayan çalışma şekilleri ile iştigal ettikleri ve

ekonomi piyasasında maddi tekabülü olmayan çoğu işi yaptıkları aşikardır. Durum böyle olunca kadının, çalışma hayatına katılımı son derece sınırlıdır. Bu durumda kadın, ikincil konuma itilmekte ve toplumsal yaşamdan izole edilmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı toplumlarda kadın ve erkek cinsiyeti, günlük hayata dair rutin işleri müşterek olarak icra etmektedirler. Buna örnek olarak Kibbutzlar gösterilebilir. Kibbutzlar, kadınların ve erkeklerin birlikte hareket ettiği, toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı bir topluluk olarak inşa edilmiştir. Çocuğun bakımında erkekler görevlerini yerine getirirken kamusal alanda kadınların varlığı son derece doğal bir durumdur. Kız ve erkek çocukları da ebeveynleri tarafından benzer biçimde yetiştirilmektedir (Macionis: 2022: 329- 330). Böylelikle toplumsal cinsiyet rolleri, nesilden nesile aktarılmaktadır.

Cemaat ilişkisinin yaygın olduğu Kara Yılan anlatısında, erkeğin kamusal alanda görünümünün daha baskın olmasına rağmen her iki cinsin de zaman zaman ekonomik/kamusal alanda yetki sahibi olduğu, ataerkilliğin toplumun tüm damarlarına sirayet etmediği ve gereken durumlarda/yerde kadının kendi varlığının da ön planda olduğu bir gerçektir. Anlatı baştan sona okunduğunda ve toplumsal cinsiyet rolleri ekseninde analiz edildiğinde kadının da yaşamsal faaliyetlerini sürdürme noktasında eşiyle/babasıyla birlikte ekonomik sürece katıldığı dolayısıyla geliri elde etme noktasında kadın ve erkek cinsiyetinin olumlu/aktif hareket ettikleri idrak edilecektir.

3.1.3. Yoksulluk

Yoksulluk, çok çeşitli açılardan ele alınabilen çok yönlü ve tartışmalı bir kavramdır. Ancak yapılan tüm bu tanımlar, özellikle hayatta kalmak için gerekli olan temel ihtiyaçların eksikliği/yokluğu olmak üzere yetersiz kaynakların ortak bir çekirdeğini paylaşır. Yoksulluğun sosyal bilimler alanında incelenmesi insan yaşamını sürdürmek için gerekli olan tüm mal ve hizmetlerin tanınmasına destek olur (Özdemir-Erol, 2023: 271).

Dünya Bankası'nın 2000 yılında yaptığı tanıma göre, yoksulluk, refah alanında belirgin bir yoksunluk durumunu temsil eder. Bu çok boyutlu bir kavram alan refah, bir bireyin geliri, sağlık durumu, beslenme durumu, eğitim düzeyi, varlıkların

mülkiyeti, barınma koşulları ve ifade özgürlüğü gibi belirli toplumsal hakların gerçekleştirilmesi gibi çeşitli yönleri kapsar. Ek olarak, yoksulluk fırsat kıtlığını, güçsüzlük hissini ve savunmasızlığa karşı artan duyarlılığı kapsar (World Bank, 2020).

Yoksulluk kavramını ifade ettikten sonra yoksulluğun çeşitlerine değinmekte fayda vardır. Şimdi bunları sırasıyla ele alalım. İlk olarak mutlak yoksulluk kavramını ele alacağız. Mutlak yoksulluk; bir bireyin yiyecek, giyim ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayacak ekonomik araçlardan yoksun olduğu durum olarak tanımlanır. Çağdaş söylemde, değişen yaşam koşulları ve ekonomik dinamikler nedeniyle yoksulluk tanımının revize edilmesi gerekliliği konusunda devam eden bir akademik tartışma vardır. Eklemek gerekirse, mutlak yoksulluk kavramı yoksulluğu sınırlandırması sebebiyle eleştirilere maruz kalmaktadır. Çünkü kavram sadece belirli temel gereksinimleri karşılayamamaya odaklanıyor ve toplumsal gelir eşitsizliği gibi diğer önemli etkenleri göz ardı etmektedir (Uğur, 2017: 171).

İkinci olarak ise göreceli yoksulluğu inceleyeceğiz. Göreceli yoksulluk, mutlak yoksulluğa nazaran daha öznel bir inceleme sunmaktadır. Bir başka deyişle dezavantajlı koşullardaki kişiler ile nispeten daha yüksek sosyoekonomik statüye sahip kişiler arasındaki yaşam standartlarının karşılaştırmalı analizi yoluyla tanımlanır. Bu bağlamda yoksulluk, bir bireyin ekonomik kaynaklarının geçerli toplum standartlarından önemli ölçüde sapması durumunda ortaya çıkar. Bu sapma, gelirlerinin önceden belirlenmiş ortalama bir yaşam standardına ulaşmak için gereken eşiğin sürekli olarak altına düştüğünü gösterir (Ramphoma, 2014: 63).

Üçüncü olarak ise objektif yoksulluk gelmektedir. Objektif yoksulluk kavramı, bir bireyin kendi değerlendirmelerinden ziyade, resmi hükümet kurumlarının verilerine dayanmaktadır. Öznel yoksulluk, bireylerin kendi algılarına ve düşüncelerine dayanarak hayatlarını sürdürmeleri için gerekli standartları belirledikleri bir yaklaşımdır (Özdemir-İnce, 2021: 2636).

Son olarak ise insani yoksulluk gelmektedir. İnsan yoksulluğu kavramı, ilk olarak Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yayınlanan İnsani Gelişme Raporu'nda (HDR) tanıtıldı. HDR, insani gelişme kavramını yalnızca gelir

bazlı hesaplamaları değil, aynı zamanda bireylerin özgürlük ve kişilik gibi temel özelliklerini ve ihtiyaçlarını ne ölçüde karşılayabildiklerini de inceleyerek analiz eder. Kalkınmada bireyin rolünü vurgular. UNDP yalnızca geliri değil aynı zamanda sürdürülebilirlik için hayati olan eğitimin mevcudiyetini, temiz su kaynaklarına erişimi ve sağlıklı bir yaşam sürme yeteneğini de hesaba katar (Özdemir-Kaşıkçı, 2018: 85).

Yoksulluk temasını literatür doğrultusunda genel çerçevede inceledik. Şimdi ise çalışmanın konusunu teşkil eden Dersim yöresinde anlatılan masallar ve yoksulluk temasını, toplumsal cinsiyet ekseninde analiz edeceğiz. Kadınlar ve erkekler arasında yoksulluğa dair yaşayış ve deneyim farklılaşmaktadır. Nitekim, kadınlar aktif olarak ekonomik hayata dahil olsalar da iş sonucunda aldıkları ücretler erkeklerle kıyaslandığında yoksul olarak nitelendirilmektedir. Bir kadın karşı cinsiyle aynı pozisyonda yer alsa ve aynı vazifeyi icra etse de ücret noktasında erkeklere kıyasla daha az ücret elde ederler. Nitekim Dünya Bankası'nın (2014: 2) verilerine göre; ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) 83 tane ülkeyi aynı işlerde görev alan ve benzer işlerden ücret alanları cinsiyet doğrultusunda analiz etmiş ve kadınların, aynı işi yürütmelerine rağmen karşı cinslerinden ortalama olarak %10-30 arasında daha az ücret aldıklarını tespit etmiştir. Var olan ücret değişimi bilhassa Kuzey Afrika ve Orta Doğu ülkelerinde daha belirginken gelişmiş ülkelerde ve kişi başına hane geliri yüksek ülkelerde yani OECD ülkelerinde bile ayrım olmaktadır (The World Bank 2014: 21). Eldeki bu veriler toplumsal cinsiyetin trajik boyutunu gözler önüne sermektedir. Kadınların, erkeklerle aynı meslekleri icra etmeleri ve benzer performansları sergilemelerine rağmen aynı ücreti almamaları toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden görünür hale getirmektedir. Bir başka deyişle kadınlar, erkeklere göre yoksuldurlar ve yoksullukla cinsiyet arasında ilişki söz konusudur. Yoksulluğun cinsiyete göre kategorize edilmesi kadın yoksulluğu kavramını literatüre kazandırmıştır.

"Kadın yoksulluğu" nosyonu, 1980'li yıllarla birlikte akademik ve entelektüel camiada gündeme gelmiştir. Bu kavramın gündeme gelmesiyle birlikte yoksulluğun kadınlaşması kavramı da literatüre kazandırılmıştır. Kavramı ilk kullanan ve tabir eden kişi Diane Pearce'dir. 1978 yılında gündeme gelen kavram, Amerika'da yaşanan yoksulluk dramına dikkat çekmek amacıyla kullanılmıştır. 1976 senesinde Amerika Birleşik Devletleri'nde on beş milyon yoksul vatandaş yaşamaktaydı. Yoksul

insanların yarıdan fazlasını kadınlar oluşturmaktaydı. Yıllar içerisinde kadınların aktif olarak işgücüne katılımında artışlar gerçekleşse de bu durum maalesef ki ekonomik hayatlarına tezahür edememiştir. Tam tersine kadınların ekonomik şartları/vazifeleri daha da kötüleşmiştir (Pearce 1978: 28).

Sözlü halk anlatılarından biri olan masallarda çalışmanın temasını oluşturan yoksulluk olgusu dile getirilmiştir. Toplumsal cinsiyet ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi ele aldığımız bu temada, Türkiye masallarında yoksulluk olgusunun nasıl ele alındığına dair iki örneğe yer verdik. Örneklere yer vermemizin sebebi başka halklarda da yoksulluğa dair benzer göstergelerin yer almasıdır. Daha sonra çalışmamızın esasını oluşturan Dersim yöresinde anlatılan masallarda toplumsal cinsiyet ve yoksulluk kavramını irdeleyeceğiz.

İlk olarak Boratav'ın Az Gittik Uz Gittik adlı eserinde yer alan Benli Bahri isimli masalda bir kulübede yaşayan, fiziksel olarak güzel ve yaşı itibariyle genç olan fakir bir kız masalına yer verdik. Yoksul oluşuna hem oldukça üzülen hem de içerlenen kahraman, her gece yatmadan "Allah'ım, kırk odalı bir konakta yatmadan canımı alma." (Boratav, 2011: 75) diye yalvarıp dururmuş. Fakirliğin ilmek ilmek işlendiği bu anlatıda kahramanın her gece dile getirdiği yani aslında yaradıcıya ettiği duası sonunda peri padişahının oğluyla evlenmesine, bu şekilde zengin olmasına ve saadete kavuşmasına vesile olmuştur. Bu masalın iletisinde gizli olarak verilen şudur ki: "Kadının yoksulluğu erkekle evlenmesi sonucu ortadan kalkar. Aksi bir durumda kadın, erkeğinden ayrılırsa yine fakir konuma düşecektir." Anlatıda kadın yoksulluğu bariz bir şekilde görülmektedir. Kadın yoksuldur ve erkek cinsiyetiyle aynı fırsatlara sahip değildir. Kadın ancak yuva kurarsa yani erkeğin tekelinde olursa refah bir hayata kavuşacaktır. Geleneksel toplumsal cinsiyet zihniyetinin vurgulandığı bu anlatı kadın yoksulluğuna dair trajik kesitler sunmaktadır.

Bir diğer örneğimiz ise Türkiye masallarında önemli bir yere sahip olan Keloğlan masallarıdır. Keloğlan masallarında Keloğlan, bir garip kel kafası ve kafasında poşudan başka bir şeyi olmayan betimlemesiyle yoksulluğun temsilidir. Yoksulluk ki edebiyatta her dönem dile gelmiş, bilhassa bazı kahramanlar yoksulluk edebiyatı üzerinden saygınlık kazanmıştır.

Devletin adaletine inanmayan, yaşadıkları dönemde kadıların iltimas ettiğine şahit olan halk Köroğlu'na sığınmış ve kendisini adaletin temsilcisi olarak ilan etmiştir. Farklı coğrafyalara mensup pek çok masalda yoksulluk konusu sık sık ele alınmıştır. Yoksulluk ki hayatın ve toplumun tüm damarlarına sirayet etmeseydi Robin Hood karakteri haydutluk yapmayacak, zenginden alıp fakire dağıtmak zorunda kalmayacaktı. Dünyaca tanınan Mutlu Prens masalında da yoksulluk olgusu ele alınmıştır. Masalın motif analizi yapıldığında kırk tane motif sıralanmış ve yoksulluk motifi de sıralama içinde yer almıştır (Khan, Hussain ve Ahsan, 2020: 268).

Halk anlatılarında ele alınan yoksulluk kavramına; kadın yoksulluğu ve genel itibarıyla yoksulluk kavramı ekseninde yukarıda ifade edildiği üzere iki masal örneğiyle kısaca yer verdik. Şimdi ise Dersim yöresinde anlatılan masallardaki toplumsal cinsiyet ve yoksulluk temalarını ifade etmeye çalışacağız. Dersim yöresinde anlatılan Fakir Adam masalında, masala formel kalıpla başlanıp hemen ardından masal kahramanının yoksul olduğu vurgulanmıştır. "*Bir varmış bir yokmuş. Bir fakir adam varmış.*" Masal kahramanı, yoksulluğundan şikayet etmeyen, fakirliğini kabullenen ve emeğiyle ailesini geçindirmeye çalışan bir profildir. Şükürsüzlükten ziyade nimetlere şükreden, gözü yükseklerde olmayan ve kendi ekonomik durumunu doğal karşılayan bir figür temsil edilmiştir anlatıda. Yoksulluk temasına dikkat çeken diğer bir örnek ise fakir adamın annesinin padişahın evine gittiği ve padişahın kendisine şaşırarak baktığı andır. "*Fakir kadın, epey bir yol aldıktan sonra padişahın evine gider. Padişahın yatağının yanında oturur. Kadını gören padişah, şaşkınlık içinde kalır. Kadının kıyafetlerinden fakir olduğunu düşünen ve anlayan padişah, yanındakilere: "Kadına yiyecek bir şeyler getirin. O zavallı niye gelmiş? Madem o kadar yol gelmiş, karnını doyurun da öyle gitsin*." demiş.

Anlatıda kadın karakterin kıyafeti sosyal statüye vurgu yapmaktadır. Zira kadını karşısında gören padişah, direkt kadının giydiği elbiseye odaklanarak kadını sosyoekonomik olarak düşük konumda kategorize etmiştir. Sosyal statüler; kişinin yaşam tarzını, ekonomik hayat şartlarını, beklentilerini ve beslenme tüketim alışkanlıklarını doğrudan etkilemektedir. Anlatıda toplumsal cinsiyet açısından kadının yoksulluğuna dikkat çekilmiştir. Kadın yoksulluğuyla birlikte kadınların

yoksulluğu daha derinden ve şiddetli olarak deneyimlediği, köyde sorumluluğu olan kadın karakterin bütün sorumlulukları kendi başına üstlenerek pek çok zorluğa maruz kaldığı ve erkeklere nazaran daha çok gayret etmesine rağmen yoksulluğu daha yüksek oranda tecrübe edindiği örtük de olsa belirtilmektedir. Bu duruma ilişkin olarak Chant şu açıklamayı yapmaktadır:

Chant'a (2008: 167) göre, yoksulluk çok farklı ve çok boyutlu bir kavram olarak literatürde yer edinse de kadın yoksulluğu kavramı söz konusu ise bu kavramın benzer nitelikleri bulunmaktadır: İlk olarak kadınlar iş hayatında ve sosyal hayatlarında yoksulluğu erkeklere nazaran daha derinden ve daha yüksek oranda hissetmektedir. Yoksul kadınların yoksul erkeklere kıyasla sayıları oldukça fazladır. Bu nedenle kadınlar, erkeklere nazaran şiddetli şekilde yoksulluğa maruz kalmaktadırlar. Ardından, kadınların yoksulluğu erkeklere nazaran kalıcıdır. Hal böyle olunca yoksul olan kadınların sorumlulukları daha da artmaktadır. Bir kadın yoksulluğuna son vermek için mücadeleye başladığında erkeklere kıyasla çok daha fazla engele maruz kalmaktadır. Bir diğer karakteristik özellik ise yoksulluğun kadınlaşmasıyla birlikte tüm hane halkının kadınlaşması arasında yakinen bir ilişki söz konusudur. Bu da şu anlama gelmektedir ki yoksulluk kavramı içerisinde en yoksul kişi tanımlanacak olursa hanenin geçimini sağlamakla görevli olan kadınların olduğu ailelerdir. Kadının hanenin reisi olması durumunda yoksulluk olgusu, bir kısır döngü olarak gelecek kuşaklara iletilmektedir.

Anlatıda kadının yoksulluğuna değinilmesinin yanı sıra sosyal statüsü ne olursa olsun ayrım gözetilmeksizin gelen her kişinin misafir olarak kabul edildiği ve karşılama merasiminde her gelene misafirlik bağlamında eşit olarak yaklaşıldığı vurgulanmaktadır. Anadolu coğrafyasında ve masalın anlatıldığı Dersim coğrafyasında misafir, Tanrı konuğu olarak addedilir.

Dersim yöresinde anlatılan Tilki masalında ise yoksulluk şu sözlerle ifade edilmiştir: "*Bir varmış, bir yokmuş. Bir fakir varmış. Bu fakirin sadece bir tane kümesi varmış. Kümesinde de bolca tavukları varmış.*" Fakir adamın tek serveti kümesindeki tavuklarıdır. Anlatıdaki adam, hayatını tavuk besleyerek idame ettirmektedir. Sosyoekonomik açıdan alt gelir grubuna mensup olan erkek karakter, kümesindeki

tavuklar sayesinde ekonomik bir ilişki sürdürmekte ve kendini var etmeye çabalamaktadır. Toplumsal cinsiyet ekseninde yoksulluk teması kadınları ve erkekleri farklı şekillerde etkilese de yoksulluğun etkileri her iki cinsiyet üzerinde de görülmektedir. Bu doğrultuda yoksulluğun salt cinsiyet temelli olmadığı görüşünü dile getirebiliriz.

Elma masalında ise geçen "*Bu ülkede bir de bir fakir varmış. Fakirin de üç tane çocuğu varmış*." cümlesinden yoksul bir ailenin yaşam savaşı sürdüğünü, muhtemelen derme çatma kulübeleri dışında herhangi bir mal varlığı olmayan bir ekonomik yaşantının tasvir edildiği görülmektedir. Kadın ve erkekler yoksulluğu çeşitli biçimlerde deneyimlemektedirler. Anlatıdaki üç çocuğun hepsi de erkektir. Erkekler, sosyal statüleri olmayan, ekonomik ilişkiler çerçevesinde bir yere konumlanamayan ve temel ihtiyaçlarını (beslenme ve barınma gibi) dahi karşılamakta güçlük çeken profil olarak bizlere sunulmuştur. Anlatının ilerleyen bölümlerinde sefalet temasına şu şekilde yer verilmiştir:

"*Bir tane değnek varmış. O değnek büyülüymüş. Değneğin üzerinde okumuşlar. Değneği yukarıdan çeker ve çubuğu adama vurmuş. Yedi sene beni köpek etti beni. Yedi yıl boyunca bu dünyada köpek olarak gezdim. Köpekler gelip beni boğardı. Kan benden akar giderdi. Köpek olarak geldim kapının önüne. Ağladım ve zırladım…*" Anlatıda, adamın bir köpeğe dönüştürülerek sefalet içinde sokaklarda kalması ve kendi başının çaresine bakmak zorunda olduğu bir olay da yer almıştır. Kadının, adamı hayvan kılığına dönüştürerek cezalandırması onu sefalete sürüklemiştir. Sihirli değnek ile bir insanı, hayvana dönüştürme başka Kürt masallarında da mevcuttur. Örneğin, M. E. Bozarslan'ın derlediği "Sîn û Gul" masalında da bu eylem geçmektedir.

Tüm toplumlarda var olan yoksulluk olgusu, elbette sadece kadınları veya erkekleri ilgilendiren bir mesele değildir. "Yoksulluğun, genel hatları itibariyle, ekonomik, politik ve kültürel yoksunluk halini belirten bir olgu olarak karşımıza çıktığını ve bu doğrultuda işsizlik, vasıfsızlık, engellilik ve etnik kimlik gibi pek çok faktörün yoksulluk sebepleri arasında önemli bir yer teşkil ettiği (Fırat ve İlhan, 2019: 273) bilinmektedir. Yoksulluğun, zamana, tarihe ve mekâna bağlı olarak göçmen/mülteci olmakla, belli etnisiteye/etnik gruplara veya azınlık olarak tabir edilen

sosyal sınıflara ait olmakla da yakinen ilişkisi vardır. Bu yapısal faktörler, her birini farklı oranda etkilemekte ve biçimlendirmektedir.

Ah Senem anlatısında, Çingene olan kadın karakteri üzerinden bir yoksulluk çerçevesi sunulmuştur. Burada yoksulluğun etnisiteye veya belli bir etnik gruba göre şekillendiği belirtilmiştir. Öyle ki: "*Pencereden bakar ki çingeneler geliyor. Kendisine yakındırlar. Padişahın kızının boynunda altınlar vardır. Çingenelerden biri boynundaki altınları görür ve pencereye gelir. Konuşur. "Ne olur boynunuzdaki altınlardan iki tanesini verin bana.*" demiş, çingene olan kadın. Belli etnisiteye mensup olan insanların toplumun geneline oranla kıyaslandığında daha fakir, eğitimden yoksun olması ve ekonomik faaliyetlere katılım noktasında sosyal dışlanmaya maruz kalması (Barnard ve Turner, 2011:3) yoksulluk ile etnik grup/etnik azınlık arasındaki ilişkinin tesadür olmadığına dair bir kez daha sorgulamamız gerektiğini hatırlatır bize. Anlatıldığı dönemin sosyoekonomik yapısı düşünüldüğünde çingene birinin altına sahip olması imkansız gibi bir şeydir. Padişahın kızı için ise ziynete sahip olmak oldukça sıradan bir vakıadır.

İncelenen Kara Yılan anlatısında ise, bir paşa ve bir çoban ailesinin başından geçenler anlatılmıştır. Statüsel noktada kıyaslama yapıldığında elbette ki paşanın sosyoekonomik düzeyinin üst konumda olduğu, çoban ve ailesinin ise temel ihtiyaçlarını karşılayan, kimseye muhtaç kalmadan geçimini idame ettiren bir ekonomik yapıya sahip olduğu verisine ulaşılacaktır. Paşa, oldukça zengin/varlıklı olmasına rağmen yaşamdan haz almamaktadır. Kendi himayesinde çalışan çobanın, çiftliğindeki meskeninde kaldıkları halde sürekli neşeli olmasına oldukça şaşırır. Paşaya göre, mutluluğun ve neşenin kaynağı zenginliktir. Nitekim: "*Ben paşayım. Varyantım (Mal varlığım) var. Param var. Pulum var. O kadar insan çalıştırıyorum. Şunu bunu yapıyorum. Ben hiç gülmüyorum. Senle bu hanımın niye bu kadar çok gülüyorsunuz? Ben bunu merak ediyorum*." demiş, çobana.

Anlatıda, fakirlik küçümsenmemiş, çoban ve ailesine sahip çıkan, onları yoksulluk vaziyetinden kurtaran ve birden fazla yoksula sahip çıkan bir paşa figürü temsil edilmiştir. Bunların yanı sıra anlatının bir yerinde çoban, vaziyetinden bıkacak duruma gelmiş, yalnız kaldığı bir zamanda, sürekli birilerine hizmet ederek yaşamını

idame ettirme halini kendisi açısından dayanılmaz/katlanılmaz bir vaziyet/işkence olarak değerlendirmiş ve bir hayli sitem ederek şu sözleri sarf etmiştir: "*Günlerden bir gün çoban, koyunları bir dağın eteğine çıkarır. Koyunlar otlamaya başlarken o esnada bir dolu yağmaya başlıyor. Yağmurdan korunmak için mağara değil de taştan bir barınağın içine girer çoban. Sigara yakar. Kendi kendine dert yakınır. "Ya Allah'ım, sen beni yaratırken neden rızkımı da yaratmadın? Ben ne zamana kadar ezileceğim milletin kapısında? Ne zaman ekmek sahibi olacağım, para kazanacağım ve çoluk çocuğumu büyüteceğim? Benim bu halim ne olacak?..*" Hiyerarşik düzenden rahatsız olan, sosyal tabakalaşmanın yarattığı eşitsizlik, var olan kaynaklara erişilebilirliğin aynı düzeyde olmaması realitesinden ve sınıfsal durumun yol açtığı baskıdan bunalan çoban, bu yakarışında insanın sesi olmuştur. Çobanın yakarışı aynı zamanda temel insan hakları açısından değerlendirilmeye elverişlidir. Pogge (2007: 13-14), "her insanın iyi bir hayat idame ettirebilmesi bir başka deyişle hayatta var olabilmesi için beslenme, barınma ve güvenlik gibi temel gereksinimlerini giderecek kaynaklara haiz olması gerektiğini" vurgular. Anlatıdaki adam, iyi bir yaşam idame edemeyen ve temel insani ihtiyaçlarını tek başına karşılamakta güçlük çeken konumdadır. Toplumsal cinsiyet temelinde irdelediğimizde yoksulluğun yalnızca kadın tekelinde yer almadığı, erkek karakter için de derinden ve şiddetli derecede etkileyen bir yoksulluk temasının işlendiği izah edilmektedir.

İncelenen Mehmet Şirik ve Hasan anlatısında ise, evinde yiyecek ve giyecek bir şeyi olmayan, yeni doğum yapmış oldukça yoksul bir kadın tasvir edilmiştir. Yeni doğum yapmış yoksul kadın, çaresizlikten kaynaklı bebeğini, padişaha bir ölçek altın karşısında vermeyi kabul edecek raddeye gelmiştir. Toplumsal ve evrensel bir sorun olan yoksulluk, dramatik bir çerçeveyle sunulmuştur. Bunu da kadın üzerinden ifade etmiştir. **"***Padişah, oğlunun demesinden sonra çıkar gider. Bir yere gelir. Orada kat kat bir ev vardır. İki kişi içindedir. Evin içindeki kadın doğum yapmış. Kadının oğlu olmuştur. Üstü başı yoktur. Hiçbir şey yoktur içeride. Fakirdir kadın. Padişah der: "Ya ne olur, bu çocuğu bana satın." Kadın: "Ya ne verirsin?" "Sana bir çap (ölçek) altın veririm." der padişah. Kadın kabul eder. Padişah, çocuğu alır. Kadına da altınları verir. Çocuğu alır getirir kendisiyle.*"

Toplumsal cinsiyet rolleri, yoksulluğu idrak etme, anlama/anlamlandırma ve yoksullukla başa çıkma mekanizmalarının ortaya çıkarılmasında oldukça etkili faktörlerdir. Yoksulluğun sonuçları, cinsiyete, zamana ve yere göre farklılaşmaktadır. Cinsiyete göre farklılaşmasındaki en büyük neden, erkeğin rolünün yuvanın geçimini sağlamak ve evin ekonomik çarkını döndürmek için çalışma zorunluluğunun olması ve kadının ise maddi anlamda bir kazanç sağlamasa da evin günlük işlerini sağlayarak, eşi aracılığıyla eve giren gelirle üretimi gerçekleştirmeye katkı sunmasıdır. Bu anlamda, kadın yoksulluğu veya yoksulluğun kadınlaşması olarak tabir ettiğimiz kavram devreye girer. "Küreselleşen dünyada kadın yoksulluğunun ana sebeplerinden biri, cinsiyete bağlı ücret eşitsizliğidir. Bu bağlamda, kadın yoksulluğa dair derinlemesine analiz yaparken, öncelikle cinsiyete bağlı ücret eşitsizliğini ele almak gerekir ancak, bu etken kadın yoksulluğunu anlamak açısından tek başına yeterli değildir. Buna ek olarak; ekonomik buhran dönemlerinde kadınların erkeklere nazaran daha çok işten çıkarılması, bilhassa gelişmekte olan ülkelerde kadınların ve erkeklerin eşit şartlarda eğitim, istihdam ve sermaye gibi olanaklara erişememeleri gibi pek çok etken sonucunda kadınların yoksullaşmaları söz konusudur" (O. Şahin, 2020: 37).

3.1.4. Ev İçi İşler

Sözlü edebiyatın en önemli unsurlarından biri olan masallarda toplumsal cinsiyet rolleri daha çok ev ve ev dışı üzerinden tanımlanmıştır. Ev üzerinden tanımlanan kadınlığı temsil ederken, ev dışı ekseninde ifade edilen ise erkeklik anlayışıdır. Masallarda ev içi, güvenli alan olarak tabir edilmiş, yuvanın dışı ise her türlü tehlikenin var olduğu güvenilir olmayan/ürkütücü/tehlikelerle dolu bir yaşam olanı olarak kabul görmüştür. Bora'ya göre; "Masallarda kadınlığın daha çok ev üzerinden tanımlandığı, bu yönde geliştirilen söylemlerin yeniden üretilip/inşa edilerek devam ettiği ve bu nedenle ev ve eve ait olan işlerin, kadının öznelliğini nasıl inşa edildiğini kavrayabilme açısından en önemli yaşam alanlarından biri olduğu" (Bora, 2021: 21) ifade edilmiştir. Kadının en önemli görevi, ailenin devamlılığını ve evin düzenini sağlamaktır. Ev içinde hakimiyetin tamamı kadının kendisinde olmasına rağmen, kadının kendisini evde güvenli hissetmesinin koşulu evin içinde bir erkek

karakterin/cinsin var olmasıdır. Buradan evlilik kurumuna dolaylı olarak vurgu yapılmıştır. Patriyarka dinamiğinde geliştirilen bu sistem, kadını ikincil olarak konumlamış ve bunları icra ederken de cinsiyetçiliği sinsice yaklaşımıyla doğal olarak addetmiştir. Ev içi ve ev dışı ilişkilerin de bir sosyal yaratım olarak kabul görmesinden hareketle toplumsal cinsiyetin erkeğin politik iktidarına gönderme yaptığı alenen ortadadır.

"*Ben padişahın oğluyla evlensem ona öyle kilimler yaparım ki ne duyulmuş ne görülmüştür.*" "*Ben padişahın oğlunu alsam öyle güzel yemekler yaparım ki ne kimse yemiş ne de kimse görmüş.*" Üç Kız Kardeş anlatısında padişahın kızları her ne kadar sosyal olarak üst konumda olsalar da ev içi alana mahkum hayaller kurdukları ve gündelik yaşam pratiklerini hane içinde icra ettiklerini görmekteyiz. Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında ifade edilecek olursa dönemin anlatısında kadından beklenen rol, yemek yapmak ve eve dair bütün etkinlikleri (yemek, bulaşık, temizlik ve çocuk bakımı gibi) icra etmesidir. Bireyler bu rolleri doğuştan değil de bireyin toplumla etkileşimi/iletişimi neticesinde öğrenmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri, bireyin sosyalleşme sürecinde öğrenilir. Daha sonra toplumsal cinsiyete dair düşünceler, bireyde davranış olarak yansımaya başlar. Bu bağlamda Şahin'in (2019: 241) de belirttiği üzere toplumsal cinsiyet rollerini içselleştiren/özümseyen bireyden toplumun beklentisi cinsiyetine dayalı olarak roller sergilemesidir. Bir başka deyişle kadından kadınsı özellikler ve erkekten erkeksi özellikler sergilemesi istenir. Anlatıda ifade edildiği üzere sosyal düzen içerisinde toplumun kadından en önemli beklentisi kadının mahrem alanda sorumluluklarını yerine getirmesidir. Kadın özel alanı olan evin "konforu" dahilinde var olabilmektedir. Dönemin zihniyetinde yemek yapan kadın maharetli bir profil olarak resmedilmektedir. Yemek yapma becerisine sahip olmayan kadınsa "kadın" sayılmamaktadır.

Tilki masalında ise fakir adam tek başına yaşadığından, evin bütün işlerini kendi çabasıyla halleden bir tiptir. Zaten ev içi alanda çok bir iş yapıldığı söylenemez. Zira, yoksul olan adamın kümesi ve kulübesi dışında herhangi bir mal varlığı yoktur. Kendi karnını dahi zar zor doyurmaktadır. Yemeği, temizliği ve bulaşığı baş kahramanın kendisi yapmaktadır.

Anlatının bir yerinde şöyle bir cümle yer almaktadır: "*Bir süre sonra padişahın kızı ve adam birlikte ormana giderler odun getirmek için.*" Ev içi ve ev dışı ilişkilerde birbirine yardımcı olan bir eş profili sunulmuştur. Anlatıdan fakir adamın ormancılık ile geçimini sağlamaya çalıştığı ve dolayısıyla tarım toplumuna dair kesitin bizlere sunulduğu görülmektedir. Tarım toplumlarında ataerkillik/patriarka ön plandadır. Kamusal alanda erkek hegemonyası merkezi konumdadır. Hiyerarşi, güç ve otorite kavramları erkek üzerinden şekillenmektedir. Anlatıda ise patriarkanın karşısında duran bir yaşantı hakimdir. Patriarka sisteminde toplumsal cinsiyet rolleri, cinsiyetlere bir giysi gibi giydirilmektedir. Doğuştan itibaren kadına kadınsı roller ve erkeğe ise erkeksi roller empoze edilmektedir. Bu sistemde doğal olarak addedilen ve yaygın olan kanı ev içi işlerin kadınsı etkinlikler olduğudur. Aanlatıda ev içi işleri icra eden bir erkek figürü betimlenmiştir.

Geleneksel olarak tabir edilen, ev dışındaki işleri genelde erkeğin, ev içindeki yapılacakları ise kadının icra ettiği toplumlarda meslekler ve ev içi işler arasında keskin bir ayrım vardır. Kadının pencereden bakan bir figür olarak ev ekseninde hayat sürdüğü, erkeğinse kamusal alanda kendini ön plana koyduğu bir çerçeve çizilir. Patriyarkanın yaşamın tüm alanlarını işgal ettiği bu tarz toplumlarda kadın, sadece ev işleriyle "kadın" addedilir. Evde kadın figürünün yer almadığı durumlarda ise erkek, zaruretten kaynaklı evin bütün sorumluluğunu üstlenmektedir. Elma masalında, anlatıda bahsi geçen fakir adamın ve çocuklarının bir evde yaşadıkları düşünüldüğünde evin temizlik, yemek ve bulaşık gibi işlerini erkek çocukların yerine getirdiğini çıkarımına sahip oluruz. Burada vurgulamamız gereken evde kadın varlığının olmamasından kaynaklı hanede yaşayan erkeklerin ev içi işlerini yürütmek zorunda olduklarıdır.

Şino, Gule'ye Ne Etti ve Gule, Şino'ya Ne Etti anlatısındaysa kadının ev içindeki konumu, gündelik yaşamdaki işleri kadın ve erkeğin evin sorumluluğunu nasıl paylaştığına dair kesin ibareler yer almasa da konakta yalnız başına hayatını idame ettirmeye çalışan adam figüründen erkeklerin de evin tüm işleri çekip çevirebildiği, geleneksel toplumlarda daha çok kadına atfedilen yemek, temizlik ve bulaşık gibi işlerin erkek kahraman tarafından da yerine getirildiği anlaşılmaktadır. Buna dair

masalın şu kısmı örnek verilebilir: "*Bir tane konak görünür. Konağın içine gider… Adam, konakta bir gün kalır. İki gün kalır. Sonraki gün, "Sen niye sormuyorsun? Sen niye burada tek duruyorsun ağam? Sen ne yapıyorsun burada*." Masal kahramanı, konakta birkaç gün kalır. Konakta kadına dair bir temsiliyet söz konusu değildir. Bu süre içerisinde konağın sahibinin temel ihtiyaçlarını karşılama ve evin bütün işlerini icra etme noktasında misafire destek çıktığını ifade ederiz. Argümanlarda çoğu kez dile getirilir, evin kadını temsil ettiği hususu. Nitekim, feministlerin sıklıkla eleştirdikleri/tartıştıkları ve gündeme getirdikleri evin, özel alan göstergesi olduğu yani dişil alanı temsil ettiği (AcarSavran, 2013: 19), ev dışının ise kamusal alana tekabül ettiği, bir başka deyişle eril alanın merkezinde kontrole tabi tutulduğudur (Yüceşahin, 2016). Anlatıda ise, yuva/hane erkek hakimiyeti üzerinden faaliyet yürüten bir mekândır. Bir önceki masalda da vurguladığımız gibi burada unutulmaması gereken gerçeklik şudur: Anlatıdaki erkek, ev işlerini tutkuyla yapmamakta, kadın imgesi hanede bulunmadığından zaruri olarak bütün sorumlulukları bizzat kendisi yürütmektedir.

Toplumsal cinsiyet rollerinin belirgin olarak inşa edildiği/yürütüldüğü toplumlarda kadına ve erkeğe atfedilen roller üzerinden pratikler üretilir. Aktaş'a göre; kadın ve erkek arasında toplumsal boyutta inşa edilen ilişkileri/söylemleri anlamak/yorumlamak açısından kadın ve erkek arasındaki pratik söylemlere bakmanın meseleyi bütünsel anlamda kavramak açısından noksan kalacağı, erkeğe atfedilen kamusal alan ve kadına atfedilen özel alanın dışında var olan sosyal alanın ekonomiyle, politikayla, kültürle ve hukukla nasıl kurgulandığını analiz etmek açısından son derece önem (Aktaş, 2013: 54) taşımaktadır.

Dersim yöresinde anlatılan Ah Senem anlatısında ise kadının sadece ev içi işlerde hakim olmadığı, gerektiği vakitte kamusal alanda da söz sahibi olduğu kısmen yer verilse de masalın bütününe bakıldığında erkeğin otoritesinin daha fazla yetki sahibi olduğunu idrak ederiz. Masalı bütünsel olarak yorumladığımızda kadın karakterin, zaman zaman ev dışı faaliyetlere de katılım gösterdiği, yalnızca pencere ve hane ekseninde ömrünü heba etmedğini idrak ederiz.

Ataerkilliğin baskın olduğu bir sosyal düzende kadınların ikincil konumda atfedildiği ve erkek üzerinden tanımlandığı vurgusu yapılır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin söz konusu olduğu bir sosyal düzende ise her iki cins birincil konumdadır. Kamusal alanda görünürlük her iki cinsiyet için söz konusudur.

"*O anda çobanın oğlu kapıyı açar ve: "Baba! Baba!" der seslenerek. Oynar, zıplar ve babasının kucağına gider. Oğlu zıplayınca babası: "Oğlum, annen orada." der. Annesi de: "Baban orada." der ve yine kahkahaya boğulurlar*." Anlatıda, çoban ve ailesinin kendi çocuklarıyla ilgilendiği, birlikte oyun oynadıkları, zamanlarının çoğunu çocuğuna feda ettikleri, hem kadının hem erkeğin çocuğun bakımında beraber rol üstlendikleri bir aile yapısı modeli sundukları gözlemlenmiştir. Bu aile yapısı, günümüz "modern" ailelerini çağrıştırmaktadır.

Ele alınan Kara Yılan anlatısında ise, evin yemek ve bulaşık işini çobanın eşinin yaptığını, çocuk bakımının ise hem anne hem de baba tarafından yerine getirildiği bilgisine ulaşılmaktadır. Paşa ve çoban arasında geçen konuşma bunun emaresidir. "*Bizim evde bir tane altın top var. Biz oturduğumuz zaman duramıyoruz. Ben yuvarlatıyorum hanıma gidiyor. Hanım yuvarlatıyor bana geliyor. İşte öyle gülüyoruz. Zamanımızı o altın topla geçiriyoruz.*" Altın toptan kast edilen, evin bereketi ve neşe kaynağı olan evlattır. Anne ve baba, evladının bakımında ve büyütülmesinde aktif olarak rol oynamaktadır. Geleneksel toplumlarda, çocuğun bakımı anne tarafından yerine getirildiği bilindiğinden bu anlatıda buna aykırılık teşkil edecek vaziyette ebeveynler karşılıklı sorumluluk almaktadır. Ataerkil toplumlarda hanenin geçimini sağlayan erkek, kendi veya eşinin ebeveynlerinden çekinerek kimi zaman çocuk bakımında anneye nazaran daha arka planda durmaktadır (Akcinar, Özbek ve Yola Çetin, 2021). Bir başka deyişle sosyal çevrenin ve ailenin erkeğe atfettiği toplumsal cinsiyet rolleri ve rollerine ilişkin beklentiler, ebeveyn-çocuk ilişkisini şekillendirmektedir. Anlatıda sosyal çevreyi ve toplumun toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algıları dışında yer alan bir erkek kahraman söz konusudur.

Dersim yöresinde de farklı versiyonları anlatılan masalları, toplumsal cinsiyet ve ekonomik ilişkilerde kadınlar/erkekler çerçevesinde analiz ettikten sonra şimdi de toplumsal cinsiyetin sosyal ilişkilerde kadınlar/erkekler ile olan ilişkisini ele alacağız.

3.2. SOSYAL İLİŞKİLERDE KADINLAR ve ERKEKLER

3.2.1. Kadın ve Erkek Özellikleri

Toplumsal cinsiyet bağlamında erkeğe atfedilen özellikler; güç, otorite, dominant yapıda olma, karar alma noktasında baskın konuma sahip, politik ve sosyal alanda etkin olma, aklıyla hareket ederek mantıklı düşünme; kadına atfedilen nitelikler ise duygusal hareket etme, pasif/ölü/edilgen konumda yer alma, yazgısına boyun eğme, ailesine ve eşine karşı fedakar olma, itaat etme ve uysal olmadır. Otoritenin boyunduruğunda anlatılan/inşa edilen anlatılar, eleştirmekten ziyade itaat etmeyi, karşı gelmekten ziyade boyun eğmeyi ve kaderine razı gelmeyi enjekte eder. Bu anlamda "Masallar; toplumların kadınları susturmaya, ezmeye ve pasif olmaya teşebbüs ettiklerinin vücut bulmuş halidir. Masal edebiyatının çoğu, kadınların eş, annelerinse itaatkar ve fedakâr olması gerektiği düşüncesini pekiştirir" (Nanda, 2014: 248).

Üç Kız Kardeş masalında kadın kahramanın annelik görevini yerine getiremediği ve iyi bir eş olamadığı gerekçesiyle kadın karakter, padişah tarafından cezalandırılır. "*Yedi tane yolun yer aldığı yol ayrımındaki çukurun içinde yer alan en küçük kız kardeşe yoldan gelen geçen tükürür ve küçük kız kardeş de bu duruma ağlar sürekli.*" Kadın, fiziksel olarak tepki vermemekte, yaşadığı duruma sadece ağlayarak tepki göstermektedir. Kadın; yazgısına boyun eğen, erkeğin gücü karşısında edilgen olan ve biçare bir tavırla haykırışını içine gömen bir yapıda resmedilmiştir. Anlatıda, erkeğin politik ve sosyal alanda gücü elinde bulunduran konumda olduğu tasvir edilmiştir.

İktidarın ideolojisine uygun olarak anlatılan/inşa edilen masallarda toplumsal cinsiyet eşitliğinden söz etmek olanaksızdır. Ele alınan masal dönemin ideolojisini yansıtan bir ayna gibidir. Masalda erkek karakter güçlü ve dominant görünmekte, kadın karakterse pasif ve aciz olarak resmedilmektedir. Nitekim, (Siddiqui, 2010: 19) toplumsal cinsiyet ilişkisi eşitlikçi değildir. Erkek karakterler güçlü, baskın, cömert ve yardımsever görünürken, kadın karakterler zayıf, uysal ve çaresiz olarak tasvir edilir. Bu anlatılarda patriyarka, söylemler üzerinden varlığını yeniden üreterek ve inşa ederek statükosunu muhafaza etmektedir.

Ele alınan Fakir Adam masalında ise erkek karakter açısından tam tersi bir durum söz konusudur. Fakir adam, daha uysal ve zayıf bir karakter olarak temsil ederken, padişahın kızı yani fakir adamın sonradan eşi olan kadın karakter dominant, güçlü, sözünü dinleten ve karar alma noktasında başat konumda temsil edilmiştir. Fakir adamın bir anda nasıl zenginleştiğini merak eden ve ısrarla sorunun cevabını almak için direten kadın, geleneksel masallardaki kadın karakterlerden ayırıcı bir niteliğe sahiptir. Anlatıda, "*Sen nasıl zengin oldun? İlla da bana söyleyeceksin. Yoksa ben gidiyorum ve yanında durmam. Evi terk ediyorum.*" demiş kadın. Pamuk Prenses ve Kül Kedisi gibi anlatılarda pasif ve itaat eden kadın profili bu anlatıda tam tersine aktif konumda ve sözünü bileyen olarak resmedilmiştir. Karısına söz geçiremeyen adam: "*Etme, eyleme. Allah'ını seversen, peygamberini seversen ne olur yapma. Sen, sırrı bilip ne yapacaksın?*" dese de karısına laf dinletememiş ve en sonunda pes edip eşine tüm sırrı açıklamış. Bu anlatıda iktidarın ideolojik anlayışına karşı gelen eş temsili betimlenmiştir.

Toplumsal cinsiyet rolleri ekseninde kadın ve erkek ilişkilerini analiz ettiğimiz bu bölümde ortak nitelikler olduğu gibi farklı niteliklerin de yer aldığını söylemek gerekir. Her anlatıda kadın/erkek öznesi güç, otorite veya hiyerarşiye ilişkin olan fiziksel unsurlar üzerinden ele alınmamış, Tilki anlatısında ifade edildiği gibi kadın ve erkek sosyal statüleri üzerinden ifade edilmiştir. Masal kahramanı kadın, padişahın kızı olmasından ötürü yüksek zümrede konumlandırılmış, fakir olan köylü ise halk tabakasına gönderme yapmıştır. Fakir adam saf, yeterince akıl yürütemeyen ve daima tilkinin dediklerini uygulayan pasif/edilgen bir karakter olarak betimlenmiştir. Tilki, adamın yürüyüşünden giyimine ve yemesinden oturuşuna kadar her konuda adama talimat vermiştir. "*Yalnız, bunları hiç giyme. Bunların ütüsünü hiç bozma. Bunları sakla.*" Bu anlatıda erkek, aklı tilkiden almaktadır.

Ataerkil toplumlarda, kadın karakter edilgen konumda resmedilirken erkek karakter sistemin en merkezinde ve tepesinde yer alır. Erkek, cesaretin, gücün, otoritenin ve hiyerarşinin timsalidir. Elma masalında; erkeğin cesaretli/korkak oluşuna dair söylemler mevcuttur. Devi yakalamak için delikten içeri sırayla girmeye çalışan kardeşlerden büyük olanı, ortanca ve küçük kardeş iple aşağıya sarkıtır. "*Abilerini bir miktar delikten aşağıya indirdikten sonra büyük kardeş delikte korkmaya başlar.*

Yandım bittim" der. Masalda erkeklik, cesaret üzerinden kurgulanmıştır. "*Ejderha, kendisine yaklaşan padişahın kızı ve küçük kardeşten önce padişahın kızını kapmaya çalışır. Bu esnada küçük kardeş, belindeki kılıcı çıkarıp ejderhaya sallar ve ejderha yaralanır. Yaralanan ejderha bu kez küçük kardeşi kapmaya çalışır. Küçük kardeş, ikinci kez kılıcı sallar ve o esnada ejderhanın başını kafasını uçurur*." Ejderha karşısında korkusuzca ve cesurca tavır sergileyen küçük kardeş, bir halkın kurtuluşuna öncü olmuştur. Toplumsal cinsiyet normları, toplumun beklentileri doğrultusunda şekillenir. Erkekten beklenen güçlü, cesaretli, atak ve zorluklar karşısında bütün engelleri aşacak kadar potansiyele sahip olmasıdır.

Masalda kadın; pasif, sözünün dinlenmediği ve fikrine danışılmadığı bir imaj olarak betimlenmiştir. Padişah, kızını kurtaran küçük kardeşle kızını evlendirmeyi arzu eder ve bunu kıza danışmadan yapar. "*Padişah: "Evladım, kızımı sen kurtardın. Şimdi, ben kızımı gönüllü olarak sana veriyorum. Kızımla evleneceksin*." Muhtemelen masaldaki kadın, bu duruma razıdır. Anlatıdaki kadın kahramanın pasif/edilgen konumda olması sadece dönemin anlatısında yer bulmayıp pek çok anlatıda da buna dair izler mevcuttur. Nitekim, El Shaban çalışmasında, toplumsal cinsiyet kavramının çocuk kitaplarında yer alan Külkedisi masalının üç farklı versiyonunda (Batı, Kore ve Mısır) tasvir edilen toplumsal cinsiyet klişelerini ve kültürünü analiz etmiştir. "Kadınların üç hikayede de ana karakterler olmasına rağmen ne yazık ki, pek çok resimli çocuk kitabında kadınlar; pasif, itaatkar, uysal, zayıf, bağımlı ve kötü olarak tasvir edilmiştir. Ayrıca bu hikayeler, iyinin güzel olmakla, kötünün ise çirkin olmakla ilişkilendirildiği temel geleneksel yanılgılara vurgu yapmıştır" (El Shaban, 2017: 135). Tilki masalında da benzer niteliklere sahip bir kadın simgesi betimlenmiştir.

Masallarda kadın ve erkek ilişkisine sık sık yer verilmektedir. Binbir Gece Masalları da buna bir örnektir. Binbir Gece Masalları'nda her geceye anlatılan bir masal aslında kadın ve erkek ilişkisini en çarpıcı şekilde gözler önüne serer. Masalın kendisi de Şah Şehriyar'ın eşinin kendisini aldatmasıyla başlamaz mı zaten? Bu olaydan sonra Şah Şehriyar, kadınların hepsinden nefret eder ve ülkedeki bütün kadınlar öldürmeye karar verir. Kadının sürekli cinselliğini kullanarak entrikalar yapması ve kadına sırılsıklam aşık olan erkeğin ise kadına inanıp başına dertler açması, bin bir masalda aynı ama farklı biçimlerde okuyanlara anlatılmaktadır. Bu

yönüyle masallar, olayın geçtiği yörenin kültürünü, geleneklerini, göreneklerini, yaşam tarzlarını, kadına ve erkeğe biçilen rolleri en iyi şekilde yansıtan anlatılardır. Asıl olarak her biri ders verme amacı gütmesine rağmen, öte yandan da kendi kültürlerindeki motifleri/kodları semboller aracılığıyla sergilerler. Masaldan masala kötülük nitelikleri taşıyan karakterin cinsiyeti değişmektedir.

Doğu coğrafyasında yer alan Dersim'de anlatılan Şino, Gule'ye Ne Etti? Gule, Şino'ya Ne Etti masalında kadın karakter, eşini aldatan bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Erkek karakter ise eşine sadık, vefalı, dürüst ve güvenilir özelliklere haizdir. "…*Meğer sevgilisi varmış. Orda görülmüş. Orda görenler olmuş. Meğer her zaman ve her gece gidermiş."* Eşinin kendisini aldattığını öğrenince şaşkınlıkla bu ifadeleri aktarmıştır anlatıdaki erkek kahraman. Masallarda kötü olarak tabir edilen kadın karakterlerin özelliklerinden biri aldatma/zinadır. Sisteme boyun eğmeyen, itaaat etmeye karşı gelen ve patriarkanın karşısında pozisyon takınan kadın yalancı, zina yapan veya fitne-fesata karışan özne durumunda betimlenir.

Masallarda kadın ve erkek tarif edilirken kadın karakterlerin güzelliğine, albeniliğine ve fiziksel görünüşüne oldukça önem verilir. Erkek karakterler ise güzellikten ziyade cesaretli oluşlarıyla ön planda yer alır. Erkek karakterlerin güzelliği/yakışıklılığı betimlenirken çeşitli semboller aracılığıyla ifade edildiği görülmektedir. Ah Senem anlatısında, erkeğin güzelliği ışık sembolüyle betimlenmiştir. Dersim masallarının pek çoğunda geleneksel masallardaki gibi güzellik tarifi bulunmaz. Bu yönüyle Dersim masalları, geleneksel masallardaki anlayıştan farklılaşmaktadır. Ay, güneş ve yıldızlar gibi varlıklara benzetilerek atfedilen bir güzellik imajı anlatılarda yer alır. "*Öyle güzel bir gençtir ki insan ne bilir ki ölüdür ne de bilir ki uyanıktır. Işık verir insana. Gencin yanına gider ve düşünür ne yapayım ne yapmayayım diye. Gencin kafasını alır ve koyar dizinin üzerine. Durur öyle. Yedi sene boyunca orada, başını dizinin üzerine koyar."* Bu kısım bize Yüz Yıl Uyuyan Güzel masalındaki kahramanı hatırlatır. Burada uyuyan ise karşı cinstir. Kadın, sorgusuz sualsiz yedi yıl boyunca mevtayı dizinin üzerinde taşır. Burada; yüksek derecede sabra sahip, herhangi bir tepki göstermeyen, edilgen, itaat eden ve aynı zamanda karşı cinsi için bütün sosyal hayattan izole edilerek kurban seçilen kadın

figürü temsil edilmiştir. Kapalı alan içine hapsolan kadın, "güvenli" alan kurgusu dahilinde "korunaklı" hale gelmiş, tüm dış dünyadan soyutlanarak ve "bekaretini" koruyarak arzularından yedi yıl boyunca kendini "arındıran" bir kadın imgesi betimlenmiştir. "İkinci dalga feminizmi; masalların kadınların, kadınlığının mağduriyetini temsil ettiğinin aşikar bir kanıtı olarak değerlendirmiş, kadınların itaatkarlık, sessizlik, ataerkil otorite, fiziksel ve psikolojik şiddet konularında bir neslin gerçek ıstırabının nesneleri olarak (Al-Barazenji, 2015: 49) tasvir edildiğini izah etmiştir.

Bir topluluğun/toplumun, sosyal veya etnik bir grubun kendi üyeleri içinde yer alan kadına olan bakış açısı/kadın algısı, toplumsal cinsiyete dair var olan tutumu da gözler önüne sermektedir. Bu durum Dersim yöresinde baskın inanç formatı olan Alevilik inancında da, kadın ve erkeğin cinsiyet olarak görülmeyip "can" olarak değerlendirildiği ve "canların" eşitliğinin söz konusu olduğu söylemi sık sık dile getirilmektedir. Bu anlamda, içeriği itibariyle, ataerkilliğin üstün konumda bulunduğu toplumlardan pek çok yönüyle ayrılarak Dersim inancında kadının önemli bir konuma (ekonomik, sosyal ve kültürel alanda) sahip olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

Söylemlerde ifade edilenlerle pratikteki uygulamaların birbiriyle örtüştüğü konusu ise tartışmalıdır. Zira ekonomik, sosyal ve kültürel alanda kadının ön planda olduğu Alevilik inancındaki dinsel uygulamalarda, kadının zaman zaman çemberin dışına atıldığı bir gerçektir. Bu konuya dair Yolcu, şu sözleri sarf etmiştir: "Alevi kadınlar yalnızca cinsiyetin silinikleştiği/geri plana atıldığı "ana" (dedenin eşi) ve "bacı" konumunda iken kıymet görmektedir. Bunun dışında eşi vefat etmiş veya boşanmış kadınların cemlerde icra edilen on iki hizmetten birini üstlenememesi… Kesmenin ancak vekalet vermeleri usulüyle mümkün olması, eşler arası yapılan musahiplikte (Bir nevi ahiret kardeşliği/yol arkadaşlığı) kadının fikri önemsense de genelde erkeğin sözünün baskın/ön planda yer alması gibi yürürlükte olan uygulamalar, Alevi ataerkilliğini gözler önüne sermektedir (Yolcu, 2018: 68).

İncelenen Kara Yılan anlatısında, "*Günün birinde bir adam varmış. Adamın işi olmadığından adam gezermiş. Mesela Ovacık ilçesinden gidermiş Tunceli'ye (Dersim'e), Malatya'ya ve Elazığ'a. "Kendime iş bulayım ve neden boş kalayım?"*

dermiş. Adamın eşi hamileymiş ve yalvarmış. "Bey, bizi bırakıp gitme. Gidince biz de zorluk çekeriz." demiş. Tabi o zamanlar bir mektupla ancak iletişim kurabiliyorsun. Ulaşım, telefon… yok. Adam iş için çıkıp gider. Orası benim burası benim derken adam gitmiş şehre." Geçimini sağlamak için yola çıkan, eşini dahi bırakmak zorunda kalan bir aile babası temsil edilmiştir. Anlatının bu kısmında erkeğin sözü ön plandadır. Daha sonra ise, eşi ve çocuğuyla çiftliğe yerleşirler ve birlikte işleri yürütürler. "*Adam, eşi ve çocuğuyla birlikte çiftliğe gider. Ailece çiftliğe yerleşirler. Aradan epey zaman geçer."* Bu sözlerden de işleri birlikte yürüttükleri ve birbirine yardımcı oldukları yorumuna varılır. Ele alınan masalda adam; eşine sadık, aile değerlerine önem veren, ailesini el üstünde tutan, kamusal alanda daha güçlü bir karakter olarak temsil edilirken, kadın karakter sabırlı, yuvasına düşkün, fedakarlık gösteren, gereken zaman ve durumlarda kamusal alanda da katılım icra eden, zaman zaman sözünü dinletebilen ve özellikle karar alma konusunda yetki sahibi de olabilecek biçimde betimlenmiştir.

Masallarda, erkek karakterin kadına aşık olması, kadını elde etmek noktasında binbir zorluğu kat ederek nihai zafere ermesi durumu sıkça karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; Uyuyan Güzel masalında prensesin duygularının hiçbir önemi olmadığı vurgulanmış, prensin kendisine aşık olmasının yeterli görüldüğü ve kadın karakterin ancak bu şekilde saadete kavuşabileceği anlatılmıştır. Nitekim, ataerkil toplumların anlayışında insanlık erkeklerden oluşmuştur ve isterse, kadını kendi arzularına yönelik olarak şekillendirir. Dolayısıyla, kadına bağımsız ve özerk bir kişilik olarak bakılmamaktadır. Zira kadın, arzunun nesnesine dönüştürülmüştür. Mehmet Şirik ve Hasan anlatısında ise tersi bir durum söz konusudur. Anlatıda erkek, kendi istekleri doğrultusunda kadını biçimlendiren değil, kadının da isteğinin önemsendiği ve kadının da karar alma noktasında karşı cinsi gibi özgürce karar veren, birbirine kavuşmak için kadın kahramanın da bütün zorlukları göze alan, kararlı, cesaretli, dik duruşlu ve mücadeleci biri olduğu görülmüştür. "*Padişahın kızı: "He. Ben seviyorum seni. Yaparım*." Baskın bir erkek zihniyetinin olmadığı, kadın ve erkek ilişkilerinde her iki cinsin müşterek karar aldıkları gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra anlatıda yer alan peri kadının ne yapılması gerektiğini bilmesi ve bunu kızı aracılığıyla erkek kahramana aktarması, kadının öngörüsünün kuvvetli olduğunu ve erkek kahramanın da kadının yönlendirmeleri neticesinde başarılı olabildiği vurgulanmıştır. "*Kızı: "Anne anne,*

benim uykum gelmez öyle. Hele bana söyle. Ne olur? Muradına kavuşur mu peki?" diye sormaya devam eder. Annesi: "Kızım kızım, muradına kavuşur ama nasıl kavuşur? Ne zaman ki Hasan, Şirik'in peşinden gider o zaman bunların işi olur. Ama ayakları gitmiyor. Kabadayıdır. Dinlemiyor. Bir yol gidecekler. O yolda karşılarına bir deniz çıkacak. Kimse geçmez oradan. Bir süre denizin kenarından bir o yana bir bu yana gidip gelecekler. Orada büyük bir sal vardır. Salın üzerinde taş vardır. Mehmet, kardeşinden yardım isteyecek. Kardeşim, gel el at da biz bu taşı buradan kaldıralım diyecek. Hasan gidip yardım etmek istemez ama. Gidip Mehmet'e yardım etse iyi olur ama."

3.2.2. Çocuklar ve Ebeveynler Arası İlişkiler

Çocuklar, toplumsal cinsiyet rollerini ilk olarak aileden ve daha sonra ise sosyal çevreleriyle olan iletişimleri/etkileşimlerinden sayesinde öğrenirler. Hane içinde annesinin ve babasının ev içi işlerde ortaklaşa hareket ettiğini, rol ve sorumlulukları birlikte icra ettikleri modelle yetişen çocuklar deneyimledikleri aile yaşantısını bir sonraki nesle aktarmakta ve böylelikle toplumsal cinsiyet rollerinin süreğen hale gelmesini sağlamaktadır. Bu yapı toplumsal cinsiyet olgusunu normlar olarak inşa etmektedir. Kadın ve erkeğin rol paylaşımında üstlendiği görevler, çocukların toplumsal cinsiyete ilişkin algısını şekillendirmektedir.

Üç Kız Kardeş masalında çocukların anne ve babalarıyla olumlu yönde iletişim kurdukları görülmektedir. **"***Bakarlar ki yukarıdan bir tane sandık geliyor. Sandığın içinden de ağlama sesleri gelir. Açarlar ki içinde iki tane bebek var. Alıp evine götürmüşler. Bakmışlar ve büyütmüşler*." Bu cümlelerden de ifade edildiği üzere anne ve baba, sahiplendikleri çocuklara birlikte bakmış, çocuğun bakımı noktasında her ikisi de sorumluluk alarak çocukları yetiştirmişlerdir. Böyle bir ortamda yetişen çocuğu, ilerleyen yaşlarda ev içi işlerde ve sorumlulukları paylaşma noktasında ailesine destekte bulunan bir figür olarak kestirmek zor olmasa gerekir. Zira daha önce de belirttiğimiz üzere toplumsal cinsiyet rolleri aile içinde öğrenilmekte ve çocuklara toplumsal cinsiyete dair bir bakış sunmaktadır.

Çocuklarıyla olumlu iletişim sağlayan anne ve babalar, çocuklarının özgüven sahibi olarak yetiştirilmelerinde, sorumluluk sahibi bir birey olarak hareket etmelerinde ve kendi ayaklarının üzerinde durmalarında büyük rol üstlenmektedir.

Dersim inancında evlat, yaradanın yansıması ve bahşettiği kutsal emanet olarak atfedilmektedir. Ebeveyn ve çocuk ilişkisi bu anlamda özel bir önem arz etmektedir. "*…Adam olanları duyunca hayretler içinde kalarak orada ağlar ve çocuklarına sarılır. Çocuklar da babalarına sarılıp ağlarlar. Gidip annelerini yedi tane yolun yer aldığı yol ayrımından çıkarırlar."* Ataerkil zihniyette kadının ağlaması doğal kabul edilirken, "Erkekler ağlamaz." öğretisi aşılanır. Bu anlatıda ise çocuklarına kavuşan baba sevincinden ağlamıştır. Evlat ve evlat sevgisi her şeyden önce gelmiştir. Nitekim masaldaki kadın kahraman: *"Allah'ımdan dileğim varsa ben çocuklarımı göreyim de öyle öleyim."* der. Duası sonunda kabul olur. Bir anne için en son şey evlatlarından ayrı kalmaktır. Anneliğin yüce ve mukaddes olduğunun altı çizilmiştir.

Fakir Adam anlatısında fakir adamın annesiyle ve fakir adamın daha sonra kayınbabası olduğu padişahla olan ilişkisine yer verilmiştir:

Fakir adam, annesine: "*Sen gidip bana padişahın kızını iste."* demiş. Annelerin gözünde evlatlar en değerli hazinedir. Evladı mutlu olsun diye çoğu anne, çocuğunun isteğini yerine getirmek için en zorlu yolları bile aşar. Burada da fakir kadın, sırf oğlunun hatrı uğruna hiç olmayacak olsa dahi padişahın huzuruna çıkmayı göze almıştır. Okuyanlar bilir ki, Keloğlan'ın fedakâr anne tipine çağrışım yapılmıştır. Hatırlanacağı üzere Keloğlan'ın annesi, oğlunun saadeti için büyük bir cesaret örneği teşkil ederek padişahın huzuruna çıkar ve oğluna kız ister.
Padişahın huzurundan kovulacağını bilse de oğlu için tüm olacakları göze alır.

Padişah ve damadı arasındaki ilişki de ebeveyn ve çocuk ilişkisi ekseninde değerlendirilebilir. Kızının, damadını aldattığını öğrenen padişah o esnada damadını dinler ve onu haklı bulur. "*Kızın, beni bırakıp yardımcımla birlikte denizin ortasında bir kavak ağacı inşa edip kavak ağacının üzerinde bina inşa etti. Birlikte orada yaşıyorlar*." Oğlu yerine koyduğu damadını dinleyen ve ona destek olan padişah, haklı ve haksız ayrımını net şekilde yapar. Kızına ve damadının yardımcısına gereken cezayı

adamları aracılığıyla verir. Padişah sosyal statü bakımından zirvededir. Padişah, inisiyatifi doğrtultunda olayı örtbas edebilir ve kızının tarafında yer alabilirdi fakat, adaletten yana bir tutum takınarak haklının yanında yer almıştır.

Tilki masalında ise, kadın kahraman ve padişah arasındaki konuşma bizlere ebeveyn ve çocuk ilişkisini sergilemektedir. Padişahın kızına görücü gelir ve padişah bu durumu kızına açıklar. Padişah ve kızı arasında şöyle bir konuşma geçer: "*Kızım, sana bir görücü geldi. O da bir padişah içindir. Yani benim damadım yine padişah olacak. Sen, buna ne dersin? Evlenmek ister misin?"* diye kızına sorar. Padişahın kızı*: "Babacım, damadı ben görmeden nasıl evet diyeyim? Damat, kendisi niye gelmemiş? Madem ki padişahsa benim görmem gerekiyor."* diye cevaplamış. Padişah, kızına hak vererek: *"Sen de haklısın kızım. Doğru söylüyorsun."* demiş. Evlilik, ciddi bir kurumdur. Eşlerin bir ömür boyu çıktıkları ve hayatlarının tüm alanlarını paylaştıkları yeni bir hayata adımdır. Dersim inancında da evlilik, önemli bir kurum olarak addedilmektedir. Emr-i Haq denilen yani Allah'ın emri olarak adlandırılan herkesin şahitliğinde yapılan söz kesimi (Bir tür dini nikâh), ardından dağıtılan şerbet, sonrasında yapılan kına gecesi, nişan ve bunlar arasında yapılan birçok seromoni (Elma atma geleneği gibi) evliliğin insan hayatında ne denli önemli olduğunu gözler önüne sermektedir. Masal kahramanı padişah, evlilik gibi bir kritik öneme sahip bir durumda kızının iradesinin önemli olduğunu vurgulayarak dönem insanına bir ders vermiştir. Dönemin anlatılarında kadınlar genelde ikincil plandadır. Ataerkilliğin had safhada olduğu bu dönemde erkeğin sözü kadının bütün hayatını etkilemektedir. Padişah, dönemin zihniyetine aksi bir tavır geliştirerek kadının iradesini merkeze almıştır.

Anadolu coğrafyasında ve özelinde Dersim coğrafyasında büyüklere saygı göstermek, onların ellerinden öpmek, önemli bir karara varırken veya bir iş yapacak olurken büyük atalardan rızalık almak, onlara karşı gelmemek, onların duasıyla uğurlanmak ve onların gönüllerini hoşnut tutmak gündelik hayat pratiklerinin ayrılmaz parçasıdır. Elma masalındaki kardeşler, elmaları yiyen devi yakalamak için sırasıyla gece yarısından sabaha kadar bahçede beklemişlerdir. En büyük çocuğu: "Ben gider

beklerim.” diyerek kardeşleriyle ve babasıyla vedalaşıp öyle yola koyulmuştur. Babasının rızasını almak ve babaya hürmet etmek, beklenen/saygı duyulan bir fiildir.

Evlilik, eşler arasındaki birlikteliğin güven, sadakat, saygı, sevgi ve vefa duygularıyla sürdürülmesidir. Evlilik konusuna dair zaman zaman edebiyatta da yansımalar görülür. Örneğin; Tanzimat dönemi roman yazarları, evlilik kurumu üzerinde itinayla durmuştur ancak, genellikle evlilik konusu başlı başına başına değil, yan temalarla birlikte anlatılarda ele alınmıştır (Karabulut, 2013: 57) Doğu toplumunda ve inanç sisteminde de yuvanın birleşimi ciddi bir meseledir. Dersim toplumunda da evlilik mühim bir kurumdur. Evlenen kadının toplum içinde saygınlığı olur. Özellikle kentleşmeye tamamen geçilmediği, kırsal yaşamın daha baskın olduğu yıllarda evlenen kadın kırk gün boyunca evden çıkmaz ve kimseyle görüşmezmiş. Evlilik yolunda kat edilen çeşitli seremoniler (nişan, kına, Emr-i Haq, şerbet dağıtımı, aileler huzurunda söz kesme…) ve ritüeller sonunda kadın ve erkek bir araya gelirmiş. Evliliğin bu kadar kutsiyetle ilişkilendirildiği bir sosyal yaşamda, kadının eşini aldatması elbette ki ayıplanacak ve suçlu görülecek bir edimdir. Bu sadece kadın için değil erkek için de geçerlidir. Cinsiyetler arasında ayrım ve muamele farklılığı söz konusu değildir.

Şino Gule’ye Ne Etti? Gule, Şino’ya Ne Etti? anlatısında, eşini aldatan ve eşine vefa sergilemeyen bir kadın profili resmedilmiştir. *“Sen, burada bekle. Ben sevgilimin yanına gidip geleyim diyen kadın içeri gider. Seyis orada bekler. Bir süre sonra kadın geri gelir. Seyise: “Biz yine geç kaldık.” der padişahın eşi. Ata binerler. Önde, seyis kılığındaki eşi ve arkada padişahın eşi oturur. Birlikte saraya gelirler. Seyis kılığındaki padişah: “Gule, sen bana demek böyle yaptın. Ben, kendi gözümle gördüm ve kendi ayağımla seni getirip götürdüm. Sen, bana hakaret ettin. Veyyy!”* Diyalogta da belirtildiği gibi sadık olmayan bir kadın varlığı söz konusudur. Zina günah, ayıp ve işlenmesi en büyük suçlardan biri olarak addedilir. Zina işleyen kadın, ceza edimiyle karşılaşır.

Bütün ilahi/monolitik dinlerde olduğu gibi Dersim inancında da çocuk, kutsal olarak atfedilir. Bu nedenle iyi/olumlu karaktere sahip, ailesini, toplumunu ve çevresini düşünen bir evlat yetiştirmek ebeveynlerin geleceğe yatırım yapması

demektir. Zira, anne ve babaların nazarında evlat paha biçilmez değere sahiptir. Herhangi bir sorun olduğunda aileler meseleleri dinler ve ortak bir karara varırlar. Yapılabilecekler noktasında müşterek davranırlar. Çocuğun kendisinin önemsendiğini bilmesi çocuğu özgüvenli birey haline getirir. Önemli işlere atılırken, evden dışarı çıkarken veya sınava girerken evlatlar genelde ebeveynlerinden hayır duası isterler. Hayır duası alan evladın işi olmuştur gözüyle bakılır. Tahlil edilen Ah Senem anlatısında baba, kızına hep hayır dualarında bulunur. "*Vaktiyle bir padişahın bir kızı varmış. Padişah kızına hep dua edermiş ve kızı için dermiş ki: "Hayırlı bir evlat olsun benim kızım ve hayır göreyim kızımdan. İyi ve zengin insanlara rast gelsin. Kızımın şansı iyi olsun.*" Çocuklarını önemseyen, sorunlarını kendi sorunları bilen ve olumlu iletişim/etkileşim özelliği gösteren bir aile modeli bu masalda sergilenmektedir. Nitekim kahramanın annesi de kızına hemen yardımcı olan ve kızının sorununa çözüm bulan bir figürdür. Şöyle ki: "*Evde, annesine yaşadıklarını bu kez anlatır. Anne, bir tane kuş kavağın üstünden çıkıyor ve sürekli ah Senem ah diyor. Annesi de demiş ki: " Kızım, kuş öyle söylüyorsa sen de kuşun yanına git. Ona de ki, ah da senin başına ola haşa kaka da senin başına ola. Sen niye bana ah Senem ah dersin? Bana ne olmuş?*" diye yapılması gerekeni tembihler.

Mehmet Şirik ve Hasan anlatısında, baba otoritesinin egemen olmadığı, çocuğuna bağlı, evladının fikirlerini önemseyen ve kızının kararlarına saygı duyan bir baba figürü resmedilmiştir. Bu anlamda toplumsal cinsiyet eşitliğini önemseyen bir aile yapısının gözlemlendiğini söylemek mümkündür. "*Hasan ve Ferik, birlikte saraya giderler. Padişahın kızı da onları dinlemeye gelir. Oyun ve gelenler padişahın kızının hoşuna gider. Babasına:*
"Baba, Allah'ını, peygamberi ve Ali'yi seversen bunları bırakma gitsinler. Burada kalsınlar." Padişah: "Kızım, bu koç sahibiyle beraber gider. Burada nasıl kalsınlar?" der. Kızı: 'Yok baba. Ben seviyorum. Öyle bir şey olsun ki sabah yine gelsinler ve çalsınlar. Gitse gelmezler." "Tamam." diyor babası. Babası kızını çok sever ve onu kırmaz." Evlat sevgisi ve evlat, bütün ilahi dinlerde olduğu gibi Derim inancında da özel bir yere sahiptir. Ebeveynler, çocuklarının isteklerini kolay kolay geri çevirmezler. Masalda da bunun bir örneğiyle karşılaşmaktayız.

Kara Yılan anlatısında ise paşa ve paşanın eşi figürü vardır. Paşanın ve eşinin birbirine danışarak misafirliğe gitmeleri, paşanın kamusal alanda ön planda olmasına rağmen ev içi ilişkilerde yani özel alanda birbirlerini sevmeleri ve saymalarından ötürü eşitlik ve anlayış çerçevesinde dinlemeleri, karar alma noktasında erkek kahramanın yeri geldiğinde kadınla birlikte faaliyete geçmesi bir başka deyişle kadının ikincil konumdan birincil konuma doğru yer değiştirmesi; eşler arasındaki iletişimin/etkileşimin tamamen erkek otoritesine dayanmadığını, gücün ve hiyerarşinin zaman zaman kısmen de olsa paylaşıldığı, hem kadın hem de erkek karakterin sabırlı, fedakâr, birbirine bağlı, anlayışlı, zorluklara birlikte göğüs geren ve iyi günde kötü günde birbirlerine yol arkadaşı oldukları çıkarımına varmaktayız.

3.2.3. Eşler Arası İlişkiler

Fakir Adam masalındaki fakir adam ve eşi, hiyerarşiye dayanmayan, eşitliğe dayalı ve birbirlerinin fikirlerini önemseyen bir aile modeli sunmaktadır. Zira fakir adam ve eşi, davara birlikte giden, çocuklarının bakımını beraber gerçekleştiren tipik bir Dersim ailesi profilini bizlere betimlemektedir. Padişahın oğlu ise gücü ve otoriteyi temsil eden baskın bir figürdür. Eşini dinlemeden eşini cezalandırır. "*Eşine ceza verir. Yedi tane yolun yer aldığı bir yol ayrımında eşini çukura gömer.*" Olayın geçtiği dönem itibariyle erkek egemenliği söz konusudur.

Üç Kız Kardeş'in baş kahramanı fakir adam, gücü ve otoriteyi temsil etmeyen, eşinin fikirlerine önem veren, karar alınırken müşterek olmaya özen gösteren bir figürdür. Eşinden tek gizlemeye çalıştığı elindeki kutudur. Fakir adamın karısı ise, baskın karakter olarak temsil edilen, dediğim dedik ve söz dinlemeyen bir figür olarak betimlenmiştir. Olayın geçtiği dönem itibariyle erkeğin hakimiyetinin söz konusu olduğu düşünüldüğünde fakir adamın, eşine karşı her daim anlayışlı, sabırlı, vefalı ve fedakâr olması bir eşten beklenen karakteristik özelliklerdir.
Kutunun sırrına nail olan fakir adamın eşi istediğini öğrendikten sonra şunları yapar: "*Adamın karısı bunu duyunca kutuyu alıp göğüslerinin arasına saklamış. Kutuyu alıp gider. Denizin ortasında bir kavak ağacı meydana getirip ağacın üzerine bina yapar.*

Yardımcılardan biriyle adamın eşi bu evde kalmaya başlar." Eşini aldatarak eşinin yardımcısıyla kaçar ve kendilerine denizin ortasında bir kavak ağacı dikerek o kavak ağacının üzerinde bina diker. Erkek hegemonyasına dayalı toplumlarda zina erkek tarafından yapılırken dönemin anlatısında aldatma edimi kadın karakter tarafından gerçekleştirilmiştir.

Geleneksel masallarda, erkeğin sözünün geçerli olduğu, karar alma noktasında erkeğin gücünün temsil edildiği ve üstün bir erkek profilinin resmedildiği bilinir. Öyle ki toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kültürel kodlarla zihinlere işlendiği bu anlatılarda eşitsizlik doğal/kabul edilebilir/sıradan bir olay olarak kabul edilir ve ilginçtir ki okuyan/dinleyen bunu sorgulama gayretine dahi düşmez. Tilki masalının kahramanı fakir adam, aklı hep tilkiden almaktadır. Masalda baskın karakter adamın eşidir. Nitekim: "*Nalet olsun ya! Hele şuna bak? Nerde gebermiş? Hemen bacağından tutup şunu dışarı at.*" diyerek kadının, eşine emredici şekilde konuşması otoriteyi elinde bulundurduğunun formudur. Bu anlatıda emrivaki tavır sergileyen adamın eşidir.

Ah Senem anlatısında baskın, otoriter ve gücün tek sahibi olarak bir erkek figürünün betimlenmediğini kolaylıkla ifade edebiliriz. Herhangi bir sorun veya haksızlık karşısında eşinin fikrini önemseyen, bütün aileyi ilgilendiren meselelerde/problemlerde eşine danışan, eş desteğiyle hareket edebilen, geleneksel toplumlarda –şaşırtıcı şekilde- pek rastlamadığımız bir aile ve eş ilişkisi gözlemlenmiştir. "*Padişahın oğlu: "Ya senin dilin vardır. Bunları niye benimle konuşmadın?"* demiş ve asıl eşine sarılmıştır. Eşlerin rızasını alma Dersim inancında ve kültür sisteminde mihenk taşıdır. Eşin rızası, Haq (Tanrı/Allah) rızası olarak kabul görür. Zira, eş hakiki anlamda yaradıcının cemalinin birer yansımasıdır. Eşinin rızasını alan kadın/erkek, hem zahirde hem de batini olarak saadete erer.

3.2.4. Komşuluk/Misafirlik İlişkileri

"Ev alma komşu al." sözü Anadolu coğrafyasında çok sık duyulan bir cümledir. Akrabalık ve komşuluk ilişkilerin yaygın olduğu geleneksel toplumlarda evde pişirilen yemekten bir kap da komşuya ayrılır, iyi günde ve kötü günde komşunun yanında olunur. Düğünlerde, cenazelerde, kına gecelerinde ve nişan törenlerinde hep

komşularla birlikte yol alınır. Komşu aslında yol arkadaşı ve yoldaştır. Dersim coğrafyasında kentleşmeyle beraber komşuluk ilişkileri zedelense de/yozlaşsa da halen varlığını sürdürmektedir. Ziyaretlere gidilip kurban kesilirken muhakkak komşunun payı ayrılır, tüm bina sakinlerine yetmeyecek kadar kurban olsa dahi en azından karşı komşunun payına yer verilir. Bu durum klasikleşmiş bir formattır. Komşu da misafir gibi özel ağırlanır, mühim bir konuma konulur ve baş göz edilir yöre halkının deyimiyle. Fakir Adam anlatısında fakir adamın annesinin padişahın huzuruna çıkıp oğluna padişahın kızını istemesi ve padişahın da gelen kadını yedirip içirmek istemesi misafir olan kişiyi komşu gibi ağırlamasının emaresidir. Kapıya kim gelirse gelsin her bir insan yaradıcının kuludur ve dolayısıyla konuk olarak addedilir.

Misafir veya komşu almak/ağırlamak, kutsiyet ilişkisi içinde kolektif bir sorumluluk olarak kabul görür. Dersim kültüründe misafirlik/komşuluk, yaradıcının misafiri olarak kabul edilir ve gelen kim olursa olsun en iyi şekilde ağırlanır ve konuklara ne var ne yoksa her şey ikram edilir. Komşu almamak, komşuya özenli davranmamak yöre halkı tarafından hoş karşılanmaz ve yapan kişi sosyal hayatta itibar kaybına uğrar. Zira misafiri en iyi şekilde karşılamak ve misafire kendi evindeymiş gibi yakınlık göstermek aynı zamanda bir saygınlık ölçütüdür. Gelenlere ne için gelindiği sorulmaz ve kişi anlatana kadar da baskı yapılmazdı."*Yine benim kısmetim geldi. Adam, konakta bir gün kalır. İki gün kalır…*" Şino, Gule'ye Ne Etti ve Gule, Şino'ya Ne Etti? anlatısında misafir konakta kalır ama konak sahibi ne için geldiğini sormaz misafire. Misafirin kendisinin açıklamasını bekler. Toplumsal cinsiyet ilişkileri ekseninde kadına ve erkeğe atfedilen roller, toplumun tüm kılcal damarlarına nüfuz etmiştir. Hane içinde öğrenilen/içselleştirilen bu roller, gündelik yaşamda ve sosyal yaşamda da etkisini hissettirmektedir. Misafir ağırlama ve geleni karşılama kadına atfedilmiş gibi algılansa da misafirin cinsiyetinin mühim olmadığı anlatılarda görülmektedir. Masalda ev sahibi kadındır ve eve gelen konuk ise erkektir. Nesillerden nesile aktarılan masallar, toplumun zihin haritasını okuma açısından bizlere yol göstermektedir. Evde yalnız yaşayan bir kadının, bir erkeği evine alıp ağırlaması anlatıda son derece doğal bir vakıa olarak karşılanmaktadır.

"Komşunun da hayırlısı, her şeyin hayırlısı" kelamı Anadolu coğrafyasında, Mezopotamya'da ve Dersim'de oldukça sık işitilen bir sözdür. Cemaat/cemiyet

ilişkilerinin geçerli olduğu toplumlarda yenilen lokmalar komşularla paylaşılır, ruhun/kalbin cömertliği insanın misafirperver olmasında yatar ve bireyin manevi/ruhsal yaşamı için elzemdir. Nitekim Siddiqui'ye göre, "Misafirperverlik, manevi yaşam için esastır; ruhun cömertliği insan misafirperverliğinin özünde yatar ve insanlığı tanımlayan erdemin kendisidir" (Siddiqui, 2015: 1). Ah Senem anlatısında, padişahın alışverişe çıkmadan konağında yaşayanların isteklerini sorması ve misafir olarak ağırladıklarını önemsemesi misafirlik hakkının gözetildiğinin belirtisidir. Padişah toplumsal cinsiyete göre muamale etmeyip bütünsel olarak konağındaki çalışanlara olumlu davranış sergilemiştir.

Kürt coğrafyasında ve Kürt coğrafyasının bir parçası olan Dersim yöresinde misafirlik oldukça önemli bir yere sahiptir. Dersim inancını ve geleneklerini yaşatan kişiler özelinde de misafirlik üzerinde durulması gereken ciddi bir meseledir. Eskiden eve gelen misafir aç kalmasın diye ev sahibi kendi lokmalarını yemez, hatta çocuklarının lokmasından bile kısıp misafire verirmiş. Kürt coğrafyasında ve Anadolu coğrafyasında eskiden bu ve buna benzer uygulamaların olduğu bilinmektedir. O an evde yiyecek bir lokma ekmek yoksa ev sahibi varsa kuzusunu veya koyununu keser, misafirine ikram edermiş. Kendileri aç da kalsa misafirini doyururlarmış. Misafir de o evden ayrılmadan ev sahibinin geçmişine ve ailesine dua edermiş. Böylelikle evin bereketinin ve bolluğunun daim olacağına inanılırmış. Sosyal ve ekonomik dinamiklerin hızlı bir şekilde insan hayatını ve sosyal ilişkileri değişip dönüştürdüğü küreselleşen dünyada bu anlayışın tamamen geçerli olduğu gözlemlenmese de halen varlığını sürdürdüğünü söyleyebiliriz.

Anadolu'da ve Dersim coğrafyasında komşunun/misafirin toplumsal hayatta özel bir anlamı vardır. Komşuyu/misafiri en güzel şekilde ağırlamak, yaradıcıya sunulan ikram gibidir ve maneviyatı temsil eder. Zahirde görünen yiyecek ve içecek ikramı, esasında batın olan Tanrı/Allah/Haq katında kalbi, ruhu ve düşünceyi paylaşmaktır. Maneviyatın esas köprüsü de paylaşmak temelinde anlam kazanır. Evde herhangi bir yiyecek ve içecek yer olmasa da gülümsemek, tevazu sahibi olmak ve sürekli tebessüm etmek de misafir karşılamanın ritüelleri arasındadır. (Günümüzde bu anlayış/karşılama silinikleşmeye başlasa da tamamen ortadan kalkmamıştır.) Kara Yılan anlatısındaki çoban da paşanın sorusu karşısında, misafirliğe verdiği önemi şu

sözlerle ifade eder: *"Ben yarın akşam hanımla beraber size gelsem acaba misafir eder misin bizi?" diye sorar paşa, çobana. Çoban bu soru karşısında gülerek cevap verir: "Misafir, Allah'ın misafiridir paşam. Niye öyle söylüyorsun? Ne zaman gelirsen gel.*" diyerek cevaplar çoban." Aynı anlayış, çobanın eşinde de mevcuttur: "*Cariye, konaktan çıkar ve çobanın eşinin evine gider. Kapıyı çalar. "Hanımefendi, ben konaktan geliyorum. Diyelim ben misafirim. Bana ne ikram edeceksin?" der cariye. Çobanın eşi gülerek cevap verir:"Bizim ikramımız bizim gönlümüzdür. Güler yüzümüzdür. Biz olsa da bir tas su ikram ederiz. Olmazsa da kendi gülüşümüzle ve kendi vicdanımızla o misafiri bağrımıza basarak ikramda bulunuruz. Ben biliyorum ki konaktan göndermişler seni. Söylediğim şekilde söyle hanımına*." Vurgulandığı üzere, asıl ikram madden değil gönülden, ruhtan ve kalpten yapılandır ve icra ederken de güler yüzlülüğü eksik etmemektir. Dersim inancının temelinde de yürekten ve ruhtan gelen paylaşmanın, zenginlik ve çoğalmak olduğu addedilir. Anlatıda çoban ve eşinin gelecek misafiri birlikte karşılayacağı, erkek ve kadının misafirlere müşterek hizmet edeceği vurgulanmakta, kadın-erkek ayrımına gidilmemektedir.

Misafirlik, toplumsal hayatın ve beşeri ilişkilerin sağlanması ve icra edilmesinde önemli bir etkendir. Zira misafir; her türlü sevincin ve kederin paylaşıldığı iyi ve kötü gün dostu ve kimi zaman da bir nevi psikologdur. Misafir için hazırlanan sofrada, muhabbet, hoş sohbet ve bolluk vardır. Bunun yanı sıra, misafirlik; dayanışma, destek, paylaşma ve yardımlaşmanın da adıdır (Toprak, 2019: 78). Mehmet Şirik ve Hasan anlatısındaki iki erkek karakter, peri kadının evine misafir olurlar. Gelenleri önce ağırlayan peri kadın, ardından dertlerini dinler ve kendilerine kızı aracılığıyla destek olur. Şöyle ki: **"***Birlikte yola koyulurlar. Az giderler. Çok giderler. Akşam olur. İleride bir tane ev görürler. Evin içinde ihtiyar biri vardır. Kimsesi yoktur. Selam verirler teyzeye. "Mehmet Şirik, sen hoş gelmişsin. Başımın üzerinde yerin var." der ihtiyar teyze. Mehmet Şirik şaşırır ve sorar: "Teyze, sen nerden biliyorsun ki ben Mehmet'im?" İhtiyar teyze cevap verir: "Ben seni batından görmüşüm. Rüyada görmüşüm seni. Ben seni tanıyorum." der ve kalkar kadın. Mutfağa gider kadın ve hizmet eder*." Anlatıda hane sahibi kadındır ve kendi kızıyla yaşamını sürdürmektedir. Eve gelen misafirler iki kişidir ve misafirlerin her ikisinin de cinsiyeti erkektir. Evde kızıyla yaşayan bir kadın için tanımadığı iki erkeği evinde ağırlamak günümüzde abes

ve riskli karşılanabilmektedir. Zira kadın cinayetlerinin ve kadına yönelik toplumsal cinsiyet temelli şiddetin bir hayli artış gösterdiği günümüzde yabancıyı ağırlamak ciddi bir sorunu beraberinde getirebilmektedir. Anlatıdaki kadınlar öngörüleri yüksek, kendi başının çarelerine bakan, cesur ve güçlü profile sahip kadın profillerini temsil etmektedir.

3.2.5. Sembolik İlişkiler

Masallarda "üç, yedi, kırk" gibi sayılara ziyadesiyle sık rastlarız. İmgesel açıdan ele alındığında hem zahiri hem de batini yönleriyle sayıların masallarda, olayın akışı içinde ustaca yerleştirildiğini fark ederiz. Bu sayılar kimi zaman kişiyi, kimi zaman bir varlığı ve kimi zamansa dini anlamı işaret etmektedir.

Dersim coğrafyasında kırk sayısının gündelik hayattaki yeri oldukça önem taşımaktadır. Kırk sayısı; ölümde, doğumda, çile çekmede ve sıkıntıda daima karşılaşılan bir göstergedir. Bebek doğarken veya biri vefat ederken kırkını çıkarmak diye yöre halkının dilinde pelesenk olan bir tabir vardır. Kırk çıkınca, sıkıntı dağılır, çile biter ve sonunda hayır gelir. Üç sayısının gizemli dilini okuduğumuzda, yakınlarımızı veya sevdiğimiz birini kaybederken ölüyü gömdükten sonraki ilk üç gün mezara gidilmemesi ve üçüncü günde ölünün adına hayır yemeği verilmesini kelam eder. Dersim inanç sisteminde, vefat eden toprağına/yerine kabul görsün diye üç gün boyunca rahatsız edilmez. Ayrıca Anadolu coğrafyasında ve Kürtler'de üç gün tanrı misafiri kuralı vardır. Eve gelen tanrı misafirine üç gün üç gece neden geldiğine dair hiçbir şey sorulmaz. Misafir; yedirilir, içilir ve en güzel şekilde ağırlanır. Üç gün sonra misafire, derdi/sıkıntısı varsa bunu öğrenmek için sorulur. "Modernleşen" ve bireyselleşen kent toplumunda bu anlayış halen geçerliliğini devam ettirse de eskisi gibi uygulanmadığını söyleyebiliriz.

Üç Kız Kardeş masalında oğlan çocuk altın, kız çocuk ise gümüşle sembolize edilmiştir. İki değerli maden kıyaslamasında elbette ki altının kıymeti daha fazladır. Böylece erkek çocuğun daha değerli olduğu vurgulanmıştır. Sembolik söylemler kimi zaman toplumun genetik özelliklerini yansıtırlar. Masalın geçtiği dönemde erkek, altın olarak sembolize edilmiştir. Masallarda semboller, toplumsal cinsiyetin erkek ve kadın

algısı üzerine ilişkin göndermelerde bulunur. Anlatılarda ebeveynlerin çocuklar arasında ayrım yapmadığı anlatılsa da yüksek değere sahip madenin erkek ekseninde konumlanması, erkeğe kıyasla düşük niteliğe sahip madenin ise kız ekseninde ifade edilmesi toplumsal cinsiyet temelli ayrımın bariz bir kanıtıdır. Masallarda yer alan simgeler; dönemin zihniyet anlayışı, toplumsal cinsiyete dair yaklaşım, toplumsal cinsiyet rollerine dair beklentiler, sosyal hayat tarzı ve bireylerin dünyayı idrak etme biçimleri gibi pek çok konuda bizlere bilgi vermektedir. Araştırma kapsamında yanıt bulmaya çalıştığımız sorulardan biri, masallardaki kahramanlar üzerinden semboller yoluyla toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl inşa edildiğidir. Buna ilişkin olarak anlatıda da ifade edildiği üzere kadın-erkek karakteri, madenin değerine/niteliğine göre sembolize edilmiştir. Dolayısıyla toplumun altına ve gümüşe olan algısı farklılaşmaktadır.

Fakir Adam anlatısındaki yılan tükürüğü kerametin, bolluğun, bereketin ve zenginliğin vesilesi olarak sembolize edilmiştir. Fakir adamın ağzına tüküren yılanların başı (Şahmeran kast edilmiş muhtemelen.) bu sayede fakir adamın bütün hayvanların dilini konuşabilmesini sağlamıştır. "*Ben, sizden ne değerli eşyalar ne de mal mülk isterim padişahım. Sadece rızanız olursa ağzıma tükürmenizi ve de sizde olan eski bir kutuyu (kâseyi) bana vermenizi isterim.*" diyen fakir adam, besleyip baktığı yılan aracılığıyla kozmosun hakiki diline nail olmuştur. Halk anlatılarında ve gündelik hayatta yılan genelde kötülüğü, karanlığı ve olumsuzluğu temsil eder ama bu anlatıda durum tam tersidir. Dersim yöresinde, insana zarar vermediği sürece yılanlara dokunulmaması ve zarar verilmemesi gündelik yaşamın bir parçasıdır. Zira, yılan da yaradıcı tarafından yaratılmış ve yaşam hakkına sahip olan bir can taşımaktadır.

Tüm toplumlar çeşitli nedenlerle sembolik söylemlere ihtiyaç duyar. Dersim toplumunda da tabiata, sayılara, hayvanlara, sosyal ilişkilere ve pek çok mecraya yönelik göstergeler oldukça fazladır. Hayvanların, insanlar tarafından tabiatın kültürel anlamda yeniden inşa edilmesinden kaynaklı imgeleri mevcuttur. Bu imgelerden biri de tilkidir. Tilki, halk anlatılarından özellikle masallarda sıkça bahsedilen bir hayvandır. Tilki, masallarda konuşan, yardımcı/destek olan ve akıl danışılan bir hayvan olarak resmedilir. Halk anlatıları, içerisinde pek çok kültürel öğeyi/kodu/motifi

barındırmaktadır. Tilki sembolü, Dersim coğrafyasında eril akıldan ziyade kadın aklını temsil eder. Kurnazlığı, olaylar karşısında sakince durup düşünmesi ve akılcılığı esas almasıyla kadın göstergesidir. Masalda fakir adam, tilkinin dediklerine harfi harfine uyması neticesinde padişahın kızıyla evlenmiş ve aile saadetine kavuşmuştur. Anlatıda, erkeğin kadının aklı sayesinde mutluluğa kavuşması ve ömrünün sonuna kadar refah içinde yaşaması vurgulanmıştır. Akıl, kadın cinsiyeti üzerinden tilki semboliyle betimlenmiştir.

Semboller, yolumuzu aydınlatan ve yönümüzü bulma konusunda bizlere destek olan pusulalardır. Nitekim Dersim inanç söylemi de bu mahiyeti taşır. Dersim inancında siyah ve beyaz renk özel bir anlam taşımaktadır. Siyah renk kötülüğü, olumsuzluğu temsil etmesinin yanı sıra karanlığı ve yok oluşu simgeler. Beyazsa saflığı, iyiliği, güzelliği simgelemesine ek olarak aydınlığı ve güneşi temsil eder. "*O kapının arkasında iki tane koç var. Koçlardan biri beyaz biri de siyah renkte. Bu koçlar daire gibi döner o boşlukta. Sen kendini öyle bir güzel ayarla ki o beyaz koç senin istikametine gelir gelmez onun sırtına atla. Beyaz koç döne döne seni yerin yedi kat yukarısına, aydınlığa çıkaracak. Sakın siyah koçun üzerine düşme. O da döne döne seni yerin yedi kat aşağısına, karanlığına indirir*." Anlatıdaki beyaz koç için ayrı bir inceleme söz konusudur. Beyaz koç aydınlığı, geleceği ve yeryüzünü simgelerken, siyah koç karanlığı, cehennemin en dibini temsil eder.

Elma masalındaki elma simgesi ise, bolluğu, bereketi, saadeti, zenginliği üremeyi temsil etmektedir. Nitekim Dersim geleneklerinde elma atma çok sık karşılaşılan bir etkinliktir. Gelinin, damadın evine gelirken gelinin başının üzerinden elma atmak doğurganlığı, bereketi ve bolluğu betimler. Toplumsal cinsiyet ekseninde ele aldığımızda kadının doğurgan olması yani üremenin devamlılığını sağlama noktasında biyolojik olarak yeterliliğe haiz olması toplum tarafından arzu edilen bir durumdur. Kadın, toplumun arzusu doğrultusunda dinsel/sosyal ritüellerle donatılmıştır. Doğurgan olmayan kadın ise bereketsiz kadın olarak algılanmaktadır.

Şino Gule'ye Ne Etti? Gule, Şino'ya Ne Etti? anlatısında hayvan imgesi yoğun olarak kullanılmıştır. Dersim inancında da tabiatın, suyun, hayvanların, bitkilerin, güneşin, ayın ve yıldızların özel bir anlamı vardır. Masalda, adam köpeğe ve eşeğe

dönüştürülmüştür. Köpek, sadakati, itaati ve uysallığı temsil eder. Ata değil de eşeğe dönüştürülmesi erkeğin, itibarını zedeler. Zira, at hiyerarşik anlamda eşekten önde gelir. At, nasip, murat, bolluk ve hizmetkar olmanın göstergesidir aynı zamanda. Masaldaki değnek, Dersim inancına mensup Düzgün Baba'nın (Bave Düzgi) değneğini çağrıştırır. Düzgün, kışın zemheri ayında keçilerini dağa otlatmaya götüren, ağaçlara elindeki değneği ile dokunarak ağaçların yeşermesini sağlayan ve böylece hayvanlarını besleyen/doyuran bir gençtir. Durum böyle devam edince babası bu durumu merak eder ve öğrenmeye çalışır. Bunun için oğlunun arkasından gizlice gider ve olanları gözlemler. Keçilerden birinin hapşırması üzerine durumu fark eden Düzgün, rivayet odur ki bu durumdan mahcupluk duyar ve hızlıca dağa doğru kaçar. O günden sonra kimse kendisinden haber alamaz. O günden sonra kutsallık atfedilir Düzgün'ün ayak bastığı yerlere. Zamanla ziyarete dönüşür ve her yıl on binlerce kişiyi makamında ağırlar Düzgün Baba. Düzgün Baba, Dersim inanç sembolizminde Xızır, Munzur ve Düzgün üçlemesinde en tepede yer alan simgelerden biridir. Masaldaki kadın kahramanın değnekle adama vurması ve adamın da insan olması keramet göstergesi ve aynı zamanda inanca ait bir kodtur. "*İnsan ol dedi ve bana vurdu değneği.*" O esnada kahraman, eski haline dönüşür. Burada yeniden doğum ve hayata yeni doğan bir bebek gibi yeniden başlama temsil edilmiştir.

Her kültürün/toplumun kendine münhasır sembolik dili mevcuttur. Semboller, içeriğindeki zengin anlamlarıyla toplumda pusula işlevi görür. Kendileri dışında bir varlığı işaret eden semboller, bir toplumun kültürünü, dilini, dünyaya bakış açısını, olayları nasıl kavradıklarını ve o toplumda nasıl karşılık bulduğunu anlamamız açısından oldukça kıymetlidir. Dersim toplumunda/inancında ağaç kültü günlük hayatta ve inanç ritüelinde oldukça yer kaplamaktadır. Yöre halkı tarafından kutsiyet mahiyeti taşıyan Düzgün Baba, Ana Fatma, Gola Çetu, Dikilitaş ve pek çok ziyaretin yanında filizlenen ağaçlara dilekler dilenip çaput şeklinde bağlanır ve dileklerin kabul olacağına inanılır. Dersim inancının temel felsefesinde, bütün canlılar bir ve eşittir. Suyun, toprağın, ırmağın, ağacın, ormanın, börtü böceğin, karıncanın ve kısacası ruh/can taşıyan bütün varlıkların nefes aldığı, evrenin rengi olduğu kabul görür ve hiçbirine zarar verme düşüncesi asla söz konusu olamaz.

Kara Yılan anlatısında ise göze çarpan üç adet sembol bulunmaktadır. Bunlardan ilki altın simgesidir. Burada altın, ailenin bereketi, neşesi, mutluluğu ve huzurunu temsil eden evlattır. İkinsi sembol ise mor koyunun varlığıdır. "*Gel oğlum. Şu gördüğün mor koyunu tut." Oğlu koyunu tutar. Babası, mor koyunu sağar. "Gel." diyor babası. Giderler ki yılan kafasını çıkarır. Babası tası önünde tutar. Yılan, sütünü içer. Bir elmas taşı tasın içine atar yılan. Babası elmas taşını alıp cebine koyar. "Gördün mü şimdi yaptıklarımızı?" der* babası. *"Evet." der oğlu. "Yemin et ki benimle senin aranda kalır.*" Çoban, sürüdeki koyunlardan sadece mor koyundan sağılan sütle yılandan elması alabilmektedir. Gündelik hayatta, sürüde mor koyunla sık karşılaşmayız. Mor koyun, koyunların üstü bir varlıktır. Mor koyun; bilgeliği ve diğerlerinden farklı olmayı temsil eder. Elmasın, mor koyundan sağılan süt karşılığında alınabilmesi, yaradıcının bahşettiği bereket abidesi ve yoksul hayattan zenginliğe geçişin aydınlık köprüsü olarak nitelendirilmiştir. Mor koyunun cinsi dişidir. Anlatı insan odağına yerleştirildiğinde kadının bilgeliği, kurtarıcılığı ve olağanüstü özelliklere sahip olduğu vurgulanmıştır. Masallarda semboller aracılığıyla toplumsal cinsiyet rollerinin sürekli olarak işlendiği belirtilmektedir. Nitekim ele alınan anlatıda da kadının üreme özelliklerine sahip olması yönüyle berekete, bolluğa, üretkenliğe ve yaşamın devamlılığı için kurtarıcılığına gönderme yapılmıştır.

Anlatıdaki son sembol ise inanç sistemine ait yakarıştır. "*Bismillah (Ya Düzgi!) der çoban. Bir o yana bir bu yana başını çevirir. "Yarabbi! Ya Allah, ya Ali ya Muhammed*!" Alevilik inancında ve cem ritüellerinde "Ya Allah! Ya Muhammed! Ya Ali!" diye seslenilir ve dua edilir. Bu üçlü zincirde önce yaradan zikredilir. Ardından, Muhammed (Peygamber) ve Ali gelir. Üçlü, bir zincirin halkaları gibi bütünsel anlamda birbiriyle sıkı sıkıya bağlıdır. Dersim yöresindeki gündelik yaşamın pratiklerinde de bu üçlünün yansımasını ve adının zikredilmesini görmek son derece mümkündür.

Mehmet Şirik ve Hasan anlatısında ise padaşahın kızının hem ayaklarında hem de başında mum yandığı belirtilir. "*Gece yarısı olur. Kalkar Mehmet Firik ve koç postunu üzerinden atar. Gider kızın odasına. Bakar ki bir tane çıla kızın ayağının dibinde yanıyor. Bir tane de üstünde yanıyor. Bir tane öpücük kondurur yüzüne.*

Ayağının dibindeki çılayı/mumu alır götürür başının üstüne. Başının üstündeki çılayı/mumu da alıp götürür ayağının dibine. Ardından yeniden postunu giyer ve yatağına girer." Anlatıda mum sembolü kadın cinsiyeti üzerinden ele alınmıştır. Mum sembolü, Dersim yöresine ait masallarda ve inancında kadim bir değere sahiptir. Mum; evreni, geleceği, nesli ve çevreyi aydınlatır. Masalda kadının hem ayaklarında hem de başında mum yandığı ifade edilir. Bir neslin aydınlanması konusunda kadınlar kritik bir öneme sahiptir. Zira kadının aydınlanması toplumun geleceğinin aydınlık günlere erişmesi babında merkezi rol oynamaktadır.

Dersim inancında ve kültüründe; ziyaretlere giderken ve mezarlarda dua okunurken tüm dinsel ritüeller muhakkak mum yakma ile başlatılır. Çünkü mum ışıktır, aydınlatıcıdır, rehberdir ve karanlıkları def edendir. Her perşembe akşamı, cumaya bağlayan günde evlerde ve ziyaretlerde mum yakılır. Bir kişi, bir yakınını kaybettiğinde evinde de mum yakar. Yakınını kaybeden evinde 40 gün boyunca mum yakar. Yanan mumun, vefat edenin yerini aydınlatacağına inanılır. (Eskiden bu ritüelin daha fazla yerine getirildiği gözlemlenmiştir.)

Masaldaki bir diğer sembol, güvercindir. "*Güvercin kılığındaki peri kızları yine gelirler."* Peri kızlarının güvercin kılığında yer alması, güvercini iyilik, güzellik, doğruluk, dürüstlük ve yardımlaşma olarak atfetmiştir. Kadın imgesi güvercin sembolüyle aktarılmıştır.

SONUÇ

Gündelik yaşamdaki toplumsal cinsiyet rollerini masallar ekseninde analiz eden bu çalışma, Dersim yöresini anlamak açısından naçizane de olsa bir yol haritasıdır. Masallarda toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılar/beklentiler, toplumsal cinsiyet algısının sosyal/kültürel olarak inşası sürecinde kadına-erkeğe biçilen anlamlar ve toplumun kadına olan bakış açısı gibi pek çok unsura dair sosyal kodlar yer almaktadır. Bu anlamda masallar, buz dağı misali sadece görünene değil esasında yaşamı idrak etme açısından görünmeyen kısma da odaklanmak gerektiğine ilişkin ipucu vermektedir.

Milletler ve toplumlar; dini inançlarını, espri anlayışlarını, deneyimlerini, fikirlerini, sevinçlerini, kederlerini, saadetlerini, birlikte geçirdikleri sıkıntılı zamanları, evlilik seremonilerini, cenaze törenlerini, hayata bakış açılarını, dünyayı idrak etme çabalarını ve pek çok unsuru sözlü kültür yoluyla aktarmışlardır. Bunlara ek olarak, masallarda; maneviyat alanına ve reel yaşama ilişkin sayısız ritüellere, doğa, canlı, toprak ve hayvan sevgisine, adalet/hak anlayışına ve özgürlük mücadelesine de bizzat tanık oluruz. Bu anlamda sözlü kültür ve dolayısıyla sözlü kültürün kıymetli bir parçası olan masal; geçmişten günümüze uzanan bir köprüdür.

Dersim masallarına ve masal araştırmalarına ilişkin masal araştırmacıları (Canerik, 2018; Güntaş Aldatmaz, 2023; Aydoğdu, 2023; Mükan, 2017) entelektüel/akademik anlamda yaptıkları çalışmalarla Dersim masallarının gelecek nesillere aktarımı konusunda şüphesiz ki kıymetli işlere imza atmışlardır. Her bir çalışma kendisinden sonra yapılacak olan araştırmanın önünü açmıştır. Yapılan araştırmalarda derlenen masallar eser haline getirilmiştir. Dersim yöresinde anlatılan masalların analizine dair çalışmalar (Aytan, 2019; Kaval; 2019, Özcan ve Kaval, 2019) araştırmalar yapılmış olsa da yeterli sayıda olmadığı tespit edilmiştir. Yaptığımız çalışmanın bu anlamda naçizane de olsa literatüre katkı sağlayacağını temenni ediyoruz.

Binlerce yıldır bu topraklarda var olan, çok çeşitli halkları, inançları ve medeniyetleri bir arada yaşatan, ismi türkülerde sık sık anılan, kutsal ziyaretleri bol

olan, yöre halkı tarafından inanç ritüellerinin gündelik yaşamın bütün alanlarında karşılık bulduğu Dersim coğrafyası da masallar yönünden oldukça zengin bir konumdadır. Dersim'de derleme çalışmaları özellikle son birkaç yıldır yoğun olarak yürütülmektedir. Sözlü kültüre ve tarihe duyulan ilgi, kültürel hafızaların kayıt altına alınıp muhafaza edilmek istenmesi masal, efsane, ağıt, mani vb. pek çok edebi türü cazibe merkezi yapmıştır. Kuşkusuz ki bunların en başında da masallar gelmektedir.

Çalışmanın konusunu oluşturan Dersim yöresinde de farklı versiyonları anlatılan masallar, içerik olarak incelendiğinde; anlatıların yörenin toplumsal, gündelik, siyasal ve ekonomik ilişkilerini, toplumsal cinsiyet rollerini, dünyaya bakış açısını, kadının sosyal ve ekonomik yaşamdaki konumunu, gündelik yaşamdaki ritüelleri, Dersim toplumuna özgü sembolleri yoğun olarak yansıtan niteliklere sahip olduğu görülmüştür. Gündelik yaşamdaki toplumsal cinsiyet rollerini, ekonomik ve sosyal ilişkiler olarak iki ana temada analiz eden bu çalışmada ekonomik ilişkiler kendi arasında kadın-erkek meslekleri, gelir/kazanç, yoksulluk ve ev içi işler olarak dört alt temada analiz edilmiştir. Dersim masallarında, anlatıldığı/yaşandığı dönem dikkate alındığında erkeklerin ormancılık, çobanlık, hayvancılık ve tarımla uğraştığı, kadınların da eşleri ve ailenin diğer erkek üyeleriyle birlikte kamusal alanda görünür olarak tarım ve hayvancılık işinde çalıştığı görülmektedir. Geleneksel masallarda kadını sadece ev içi alanla bir başka deyişle dişil alanla sınırlayan bu durumun Dersim yöresinde de farklı versiyonları anlatılan masallarda pek de karşılık bulmadığını tespit ettik.

Dersim yöresinde de farklı versiyonları anlatılan masallarda gelirin erkek otoritesi tarafından sağlandığı ön planda yer alsa da, kadın karakterlerin de evin ekonomik geçimine katkı sağladığını belirtmek yerinde olacaktır. Ev içi işler teması ele alındığında toplumsal cinsiyet rolleri akla gelir. Kültüre, topluma, millete ve zamana göre değişen bu roller, toplum tarafından kişiye bir giysi gibi giydirilir. Toplumsal cinsiyet rollerinin belirgin biçimde inşa edildiği/yürütüldüğü toplumlarda kadına ve erkeğe atfedilen roller üzerinden pratikler ve söylemler üretildiğini görürüz. Masallardaki söylemler dikkate alındığında ataerkilliğin toplumun tüm damarlarına

sirayet etmediği, kadın karakterlerin de güçlü ve pozitif konumda oldukları net olarak ortadadır.

Anlatılarda yoksulluk belirli bir cinsiyet üzerinden atfedilmeyip her iki cins için de geçerli/güncel olan bir durumdur. Yoksulluk anlatılırken "Bir fakir varmış.", "Zamanın birinde yoksul bir adam ve karısı varmış.", "Evinde yiyecek tek bir lokması yokmuş." gibi ibareler kullanılır. Bu ibareler üzerinden döneme sosyal ve siyasal açıdan eleştiriler yapılır. Yoksulluk teması altında kadın yoksulluğuna da değinilir. Kadınların, erkeklere nazaran yoksulluğu daha farklı ve derin bir biçimde yaşadıkları vurgulanır.

Sosyal ilişkilerde kadınlar ve erkekler teması ise, kadın-erkek ilişkileri, eşler arası ilişkiler, çocuk ve ebeveyn ilişkileri, komşuluk/misafirlik ilişkileri ve sembolik ilişkiler olmak üzere beş alt temada analiz edilmiştir. Masallarda, erkek karakterin kadına aşık olması ve bu uğurda kadını elde etmek noktasında binbir zorluğu kat ederek zafere/muradına ermesi durumu, sıkça karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; Uyuyan Güzel masalında prensesin hislerinin hiçbir önemi olmadığı vurgulanmış, prensin kendisine aşık olmasının tek başına yeterli görüldüğü ve kadın karakterin ancak bu şekilde saadete kavuşabileceği ifade edilmiştir. Nitekim, ataerkil toplumların anlayışında insanlık erkeklerden oluşmuştur ve isterse, kadını kendi arzularına yönelik olarak şekillendirir. Dolayısıyla, kadına bağımsız ve özerk bir kişilik olarak bakılmamaktadır. Dersim masallarında ise bu durum alt üst edilmiştir. Bir nevi aykırı masal örneği teşkil edilmiştir. Aykırı masallarda(Agvay ve Asutan: 2018) geleneksel masallardaki kadın karakterlerin pasif, itaatkar ve edilgen duruşlarına karşılık; baş kaldıran, söz dinleten, kadını ön plana alan ve kamusal alanda kadın egemenliğinin de söz konusu olduğu bir temsiliyet vardır. Bir başka deyişle sadece erkeğin değil, kadının da isteğinin önemsendiği ve kadının da erkek gibi özgürce karar vererek birbirine kavuşmak için bütün zorlukları göze alan, kararlı, cesaretli, dik duruşlu ve mücadeleci biri olarak sergilendiği masallardır aykırı masallar.

Eşler arası ilişkilerde, klasik masallardakine benzer durumlar olabildiği gibi tam dersi durumlar da söz konusudur. Hatırlanacağı gibi, klasik masalların

vazgeçilmezidir kadınları itaatkar ve bağımlı konumda betimlemek. Kadının varlığı söz konusu değildir bu anlatılarda.
Erkek üzerinden kadın inşa edilir. Karar alıcılar hep eril/erkek zihniyet ekseninde şekillenir. Masallara göre kadınlar içinde bulundukları zor durumlara isyan etmemeli, erkeğin veya büyüklerin nasihatlerine kulak verip güvenli alan olarak tabir edilen evde kalmalıdırlar. Masallarda kadınlar, Rapunzel misali kuleye kapatılıp erkek figürler tarafından kurtarılmayı beklemektedir. Dersim yöresinde anlatılan "Şino Gule'ye Ne Etti ve Gule Şino'ya Ne Etti" masalında ise farklı bir durum yaşanmıştır. Eşinin haksızlık yaptığını bilen kadın karakter her ne olursa olsun her şeyi göze alarak yaşanan haksız duruma bir son verme gayreti sergilemiş ve bu nedenle eşiyle, karşı karşıya gelmiştir.

Misafirlik/komşuluk ilişkileri, sosyal hayatın ve insani ilişkilerin/etkileşimin yürütülmesi ve icra edilmesinde önemli bir faktördür. Zira misafir; her türlü sevincin, mutluluğun, acının ve kederin paylaşıldığı iyi ve kötü gün dostu ve kimi zaman da bir nevi psikologdur. Misafir dinler, sohbet eder ve yol gösterir. Dersim inancında misafirin özel bir yeri vardır. Misafiri ağırlamak yöre halkının deyimiyle Haq'ı ağırlamaktır. Misafir ağırlamada gelen kişinin cinsiyetine bakılmaz. Örneğin, Şino Gule'ye Ne Etti? Gule Şino'ya Ne Etti? anlatısında evde baba/erkek figürü yer almamasına rağmen kadın ve kızı gelen misafirleri kabul etmiş ve birkaç gün evlerinde ağırlamışlardır. Muhtemelen baba hayatta değildir ve kadınla kızı birlikte hayatlarını idame ettirmektedirler. Geleneksel toplumlarda kadının eşi olmadan bir erkeği evinde ağırlaması "doğal/sıradan" bir vakıa olarak karşılanmaz. Burada tersi bir durum söz konusudur.

Bir toplumun dilini anlamak için semboller pusuladır. Masallarda Dersim inancına, kültürüne, toplumsal cinsiyet algısına ve gündelik yaşamına dair sembollerin yoğun olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir. Masallarda kadınların sembolize edildiği göstergelerden biri gümüştür. Anlatılarda kız-erkek çocuğunun her ne kadar eşit olarak addedildiği vurgulansa da değeri yüksek madenin erkek ekseninde konumlanması, erkeğe kıyasla düşük niteliğe sahip madenin ise kız ekseninde ifade edilmesi toplumsal cinsiyet temelli ayrıma gönderme yapmaktadır. Masallarda yer alan semboller, toplumsal cinsiyete dair algıları/beklentileri idrak etmek açısından bizlere fikir

sunmaktadır. Sezer (2019), semboller yoluyla toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden inşa edildiğini ve masalların bu süreci zehir misali okuyucuya enjekte ettiğini vurgulamıştır. Okuyucu farkında/bilincinde olmadan payını almaktadır.

Araştırma kapsamında yanıt bulmaya çalıştığımız sorulardan biri, masallardaki kahramanlar üzerinden semboller yoluyla toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl inşa edildiğidir. Kadınları sembolize eden bir diğer göstergemiz ise Tilki anlatısında masalın baş karakterlerinden olan tilki figürüdür. Tilki, masalın başından sonuna kadar anlatıdaki fakir adamın hayatına yön veren, aklıyla ve yol göstericiliğiyle fakir adama rehberlik eden bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır. Tilkinin Dersim yöresindeki karşılığı kadındır. Bu anlatıda kadın, erkeğe kıyasla güçlü/pozitif konumda resmedilmiştir.

Gündelik yaşamdaki toplumsal cinsiyet rollerini masallar üzerinden analiz eden bu çalışma, Dersim yöresinde de farklı versiyonları anlatılan masalları toplumsal cinsiyet rollerine dair analiz eden çalışma özelliğine sahip olması yönüyle oldukça anlamlıdır. Akademik çalışmalar beraberinde pek çok zorluğu da getirmektedir. Çalışmada eksikliklerin/aksaklıkların olması elbette ki kaçınılmazdır. Değerlendirme ve eleştiri yapılırken bunu göz önünde bulundurmak bundan sonraki çalışmalara rehberlik edici fayda sağlayacaktır. Masallar, birleştirir, bir araya getirir ve kaynaştırır. En umulmadık zamanda her şeyi mümkün hale getirir. Masalın gizemli dünyasında her şeye hazırlıklı olmak gerekir. Masalı dinlerken ve okurken, elma neden kırmızı veya yediğimiz taraf neden yeşil diye bir kez daha oturup düşünmek gerekir.

Son olarak, gökten üç elma düşmüş. Biri anlatana, biri kaynak kişilere ve biri de dinleyenlere.

KAYNAKÇA

Acar-Savran, G. (2013). *Beden, Emek, Tarih: Diyalektik Bir Feminizm İçin*. İstanbul: Kanat Kitap.

Agvan, Ö. ve Asutay, H. (2018). Bir Anti-Masal Örneği Olarak Cam Ayakkabıları Reddeden Vejetaryen Külkedisi, *Humanitias*, 6(11), 225-237.

Akcinar Yayla, B., Özbek, E., Yola Çetin, İ. (2021). Babaların İş Ortamı ve Depresyon Seviyesi Arasındaki İlişkide İş-Aile Çatışmasının Rolü. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10(3), 2717-2742.

Aktaş, G. (2013), "Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak", *Edebiyat Fakültesi Dergisi,* Cilt:30 Sayı: 1.

Al-Barazenji, L. İ. (2015). Women's Voice and Images in Folk Tales and Fairy Tales, *IJASOS- International E-Journal of Advances in Social Sciences*, 1(1), Pp. 47-53.

Aydınalp, E. B. (2020). Varoluşçu Özgürlük Bağlamında Kadın: Simone de Beauvoir ve İkinci Cinsiyet. *Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi*. 30(2): 465-488. DOI: 10.26650/LITERA2020-0066.

Aydoğdu, K. (2023). *Dersim Halk Masalları*. İstanbul: Nota Bene Yayıncılık.

Aytan, T. (2019). Tunceli Masallarının Değerler Dünyası. *VI. Yıldız Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*. 779-790.

Bakırcı, N. (2006). *Türk Dünyası Coğrafyasında Tespit Edilmiş Hayvan Masalları Üzerine Bir İnceleme.* Elazığ: Manas Yayıncılık.

Barnard, H. & Turner, C. (2011). *Poverty And Ethnicity: A Review Of Evidence*.

Beauvoir, de S. (2019). *İkinci Cinsiyet*. (Çev: G. Savran). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Bettlelheim, B. (1976). *The Use of Enchantment: The Meaning and Importance of Fairy Tales*. New York: Alfred A. Knopf.

Bilkan, A.F. (2009). *Masal Estetiği*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Blackstone, Amy. (2003). "Gender Roles and Society." *Human Ecology: An Encyclopedia of Children, Families, Communities, and Environments.* (Edited by Julia R. Miller, Richard M. Lerner, and Lawrence B. Schiamberg. Santa Barbara. CA: ABC-CLIO. ISBN I-57607-852-3.

Bora, A. (2021). *Kadınların Sınıfı*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Boratav, P. N. (2009). *Zaman Zaman İçinde*. Ankara: İmge Kitabevi.

Boratav, P.N. (2011). *Az Gittik Uz Gittik.* Ankara: İmge Kitabevi.

Boratav, P. N. (2015). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı.* Ankara: Bilge Su Yayıncılık.

Bottigheimer, R. B. (2003). The Ultimate Fairy Tale: Oral Transmission in a Literate World. In: Hilda E. Davidson & Anna Chaudhri (eds.) *A Companion to the Fairy Tale.* Cambridge: D.S. Brewer, pp. 57–70.

Brussino, O. and J. McBrien (2022), "Gender stereotypes in education: Policies and practices to address gender stereotyping across OECD education systems", *OECD Education Working Papers.* No. 271, OECD Publishing: Paris. https://doi.org/10.1787/a46ae056-en.

Burkett, E. Brunell, L. (2024). *Encyclopaedia of Britannica. https://www.britannica.com/topic/feminism* (1 Eylül 2024).

Burns, G. W. (2005). *101 Healing Stories for Kids and Teens: Using Metaphors in Therapy.*

Butler, J. (2019). *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi* (Çev: Başak Ertür). İstanbul: Metis Yayınları.

Campbell, J. (2024) *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. (Çev. Sabri Gürses) İstanbul: İthaki Yayınları.

Can, C. (2019). *Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Bölgesel Karşılaştırılması,* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Canerik, C. (2018). *Dersim Masalları 1.* İstanbul: Mara Yayınları.

Canerik, C. (2018). *Dersim Masalları 2.* İstanbul: Mara Yayınları.

Carter, A. (2001). *Angela Carter and the Fairy Tale***.** (Edited by Daniella M. Roemer and Cristina Bacchilega) USA: Wayne State University Press.

Cash, T. F. (Ed.) (2012). *Encyclopedia of Body Image and Human Appearance.* Vol: 1. San Diego: Academic Press.

Cavallaro, D. (2011). *The Fairy Tale and Anime: Traditional Themes, Images and Symbols at Play on Screen.*

Chant, S. (2008). *Gender, Generation and Poverty*. UK: Edward Elgar Publishing.

Cislaghi and Heise (2020). Gender norms and social norms: differences, similarities and why they matter in prevention science, *Sociology of Health & Illness* Vol. 42 No. 2 ISSN 01419889, pp. 407–422. doi: 10.1111/1467-9566.13008.

Crain, B. (2018). *Finding Our "Happily Ever After": How Poor Fairy Tale Parenting Breeds a Better Child.* (Master These)

Cranny, A., Francis., Waring, W., Stavropoulos, P., Kirkby, J. (2002). *Gender Studies: Terms and Debates.* Red Globe Press.

Demren, Ö. vd. (2020). Evaluation of the role of lie in daily life and Turkish tale type Keloğlan/ TheBald-boy in the frame of Other-directedness schema domain. *Journal Human Sciences, 17(4),* 967-973. doi:10.14687/jhs.v17i4.6065

Dewan, P. (2016). Perennially Popular: The appeal of classical fairy tales for children. *Children and Libraries*, 14 (2), 27-31. Erişim adresi: http://dx.doi.org/10.5860/cal.14n2.27

Donovan, J. (2019). *Feminist Teori Entelektüel Gelenekler.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Dökmen, Z. Y. (2019). *Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

El Shaban, A. (2017). Gender Stereotypes in Fantasy Fairy Tales: Cinderella. *Arab World English Journal for Translation & Literary Studies,* 1(2). Pp. 123-137. DOI:http://dx.doi.org/10.24093/awejtls/vol1no2.10

Encyclopedia Britannica Concise, (2006).

Eng, D. L., Halberstam, J., Munoz, J. E. (2005). What's queer about queer studies now? *Social Text,* 23(3/4), 1–17.

Escandell, N. G. (2014). *A study of the evaluation of fairy tales in Disney films*. Doctoral Thesis. Erişim adresi: http://digibug.ugr.es/handle/10481/36187

Fırat, M. ve İlhan, S. (2019) Çingenelerde Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma: Malatya Örneği. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 7(3) 265–277.

Greenhil-Sidney (eds.) (2010). *Fairy Tale Films: Visions of Ambiguity.* Logan: Utah State University Press.

Gruner, E. R. (2010). "Telling Old Tales Newly: Intertextuality in Young Adult Fiction for Girls". *Telling Children's Stories Narrative Theory and Children's Literature.* (ed. Mike Cadden). London: University of Nebraska Press.

Güntaş Aldatmaz, N. (2023). *Sanikanê Mamekîye Ra*. Diyarbakır: Roşna Yayınevi.

Haase, D. (ed.) (2008). *The Greenwood Encyclopedia Of Folktales and Fairy Tales.*

Hanks, M.E.W. (2021). *Gender in History: Global Perspectives.* USA: Wiley Blackwell.

Hooks, B. (2000). *Feminism Is For Everybody Passionate Politics.* Cambridge- MA: South End Press.

İçli, G. (2017). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Küreselleşme. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. DOİ: 10.5505/pausbed.2018.91886

Isakovna, T.N. (2017). The Symbol of Mirror and its Main Poetic Functions in Fairy Tales. *Anglisticum Journal (*AJ*)*. 6(2), pp. 7-11

Karabulut, M. (2013). Tanzimat Dönemi Türk Romanında Kadın Üzerine Tematik Bir İnceleme, *Erdem Dergisi*, s. 49-69.

Kaval, Y. (2019). *Tunceli'den Derlenen Masallar.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Khan M., Hussain, Z., Ahsan M. (2020). Motif Analysis of Oscar Wilde's Fairy Tales. *Research Journal of Social Sciences & Economics Review.* 3(1), pp. 265-273.

Kolay, H. (2015). Kadın Hareketlerinin Süreçleri, Talepleri ve Kazanımları. Sayı: 3. *EMO Kadın Bülteni.*

Kovalchuk, L. P. (2015). Peculiarities of the Blend Catwoman in English Fairytales. Procedia *Social and Behavioral Sciences,* 200(October), 467–474. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.08.097

Kravchenko, N., &Snitsar, V., (2019). Cultural archetypes in the construction of "possible worlds" of modern African-American rap (based on Kendrick Lamar's texts). *Euromentor Journal*, 10(4), 80-92. doi: 10.15330/jpnu.4.2.88-96.

Macfarquhar, C., Bell, A. (2006). *Encyclopedia Britannica Concise.* Ed: Revised and Expanded Edition.

Macionis, J. J. (2021). *Sosyoloji.* (Çev: Vildan Akan). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Mansfield, N. (2000). *Subjectivity: Theories of the self from Freud to Haraway*. NYU Press.

Mikešoá, L. (2006). *The Usage of Fairy Tales in English Lessons and Their Influence on Children's Social Development*. Unpublished graduation thesis. Poland: University of Pardubice.

Moya, M., Expósito, F. ve Ruiz, J. (2000). Close relationships, gender and career salience. *Sex Roles,* 42, 825-846.

Mükan, M. (2017). *Sanıke Ma 1.* Tunceli: Fam Yayınevi.

Nanda, S. (2014). The Portrayal of Women in the Fairy Tales. *The International Journal of Social Sciences and Humanities Invention.* Volume: 1 Issue: 4. ISSN: 2349-2031.

Nolte, W., Thaller, G., Kuehn, C. (2019). Selection Signatures in Four German Warmblood Horse Breeds: Tracing Breeding History in the Modern Sport Horse, *Plos One.* Pp.
1-25.| https://doi.org/10.1371/journal.pone.0215913

Oakley, A. (2015). Sex, Gender and Society. UK: Ashgate Publishing.

Ortner, S. B. (2022). *Feminist Anthropology.* 3: 307-314. DOI: 10.1002/fea2.12081

Ostashchuk, I. (2017). Signs and Symbols: Religious and National Dimensions. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University.* 2(4), pp. 88-96.

O. Şahin, I. F. (2020). Kadın Yoksulluğu: "Nedenleri ve Mücadele Yöntemleri". *Social Sciences Research Journal*, 9 (1), 35-47.

Önal, M. N. (2011), *Muğla Masalları.* Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları.

Özcan, D., Kaval, Y. (2019). Tunceli Masallarında Şekil Değiştirme Motifi. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*. Cilt: 12, Sayı: 26, s. 317-329.

Özdemir, A., & Kaşıkçı, G. (2018). Geçiş ekonomilerinde yoksulluk sorunu. *Journal of Social Sciences,* 5(20), 79-98.

Özdemir, A., & İnce. G. D. (2021). The impact of social assistance on poverty in OECD countries. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 4(71), 2633-2658.

Özdemir, A., & Erol, H. (2023). A general overview on women's poverty in the world.
Business, Economics and Management Research Journal, 6(3), 270-284.

Pearce, Diane (1978). "The Feminization of Poverty: Women, Work and Welfare", *The Urban & Social Change* – Review Special Issue on Women and Work, 11(1/2): 28-36.

Pertev, R. (2017). Xebateke Girîng Di Dîroka Folklora Kurdî De: Kemal Fewzî Û Berhevkariya Çîrokên Kurdî . *Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi* , 2 (3) , 44-61.

Pierik, B. (2022). Patriarchal power as a conceptual tool for genderhistory. *Rethink History.* Vol. 26, No. 1, 71–92. https://doi.org/10.1080/13642529.2022.2037864.

Pogge, T. (2007). 'Severe Poverty as a Human RightsViolation', in T. Pogge (ed.), *Freedom from Poverty as a Human Right: Who Owes What to the Very Poor?* Cambridge: Cambridge University Press.

Propp, V. (2018). Masalın Biçimbilimi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Raina, J. A. (2020). Feminism: An Overview. *International Journal of Research.* Vol. 4, Issue. 13.

Ramphoma, S. (2014). Understanding poverty: Causes, effects and characteristics. *Interim: Interdisciplinary Journal*, 13(2), 59-72.

Raras, Arinda A. (2019). *Symbolism In Three Version Of Cinderella Stories: An Analysis Of Representation.* Thesis.

Ridgeway, C.L. and Correll, S.J. (2004) Unpacking the gender system: A theoretical perspective on gender beliefs and social relations, *Gender and & Society*, 18, 510-31.

Riggs, D. W. (2017). Queer theory. *In The palgrave handbook of critical social psychology* (Ed. Brendan Gough). UK: Palgrave Macmillan.

Rochère, Martine. (2010). "Cinderella's Metamorphoses: A Comparative Study of Two English Translations of Perrault's Tales." *A Journal of Literary Translation* 22-23, 249-266. Przekladaniec. doi:10.4467/16891864ePC.13.044.146

Sarı, A., Ercan, A. C. (2008). *Masalların Psikanalizi.*

Sayer, I.M., Kristiawan M., Agustina. M. (2018). Fairy Tale as a Medium for Children's Character Cooperation Building. *Al-Ta'Lım Journal.* 25 (2), (108-116).

Sezer, M. Ö. (2019). *Masallar ve Toplumsal Cinsiyet.* İstanbul: Kor Kitap.

Shaw, S. M., & Lee, J. (2012). Women's voices, feminist visions: Classic and Contemporary Readings. New York, NY: Mc Graw Hill.

Siddiqui, S. (2010). Represantation of Women in Fairy Tales. *Biannual Journal of Gender and Social Issues.* Vol: 9, No: 1, pp. 13-25.

Siddiqui M. (2015) *Hospitality and Islam: Welcoming in God's Name.* New Haven and London: Yale University Press.

Smith, Kimberly. (2012). “A Content Analysis of Cinderella Illustrated Story books Housed in the de Grummond Collection”. *SLIS Connecting*. 1(1). SLIS.

Subaşı, N. (2018). Misafir Odası, *Sosyoloji Divanı*, 11, 313-317.

Sunarti, Rahmawati S., Wardani S., Norwaliza A. (2019). Development of AnimationBased Fairy Tales Learning Model for Elementary School Students. *International Journal of Innovation, Creativity and Change.* Volume 7, Issue 6. www.ijicc.net

Şahin, D.D. (2014). *Seçilmiş Grimm Masallarında Kadın Figürü.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

Şahin, M. (2019). Kültür Aktarımında Toplumsal Cinsiyetin Rolü. *Akademik Hassasiyetler*, 6(11), 233-249.

Şen, E. (2020). Ignacz Kunos’un Derleyip Yayımladığı Masallarda Yer Alan Grotesk Ögeler. *Uluslararası Çocuk Edebiyatı ve Eğitim Araştırmaları Dergisi,* 31-44.

Şimşek, Esma (2014), “Göç Yollarında Büyüyen Masal Kahramanının Erginleşen Dünyası” Prof. Dr. Ali Çelik Armağanı. s. 493-501. Ankara: Akçağ Yayınları.

Taş, G. (2016). Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri. *Akademik Hassasiyetler*.

Tezel, N. (2014). *Türk Masalları.* İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

The Greenwood Encyclopedia of Folktales and Fairy Tales (2008). Vol. 1. Ed. by Donald Haase. Westport&London: Greenwood Press.

The World Bank (2014). “Gender at Work A Companion to the World Development Report on Jobs”, Erişim Tarihi: 01.09.2024. http://www.worldbank.org/en/topic/gender.

Thompson, S. (1946). *The Folktale.* New York: Dryden Press.

Tidd, U. (2004). *Simone de Beauvoir.* Routledge Critical Thinkers, London: Routledge.

Tong, R., Botts, T. F. (2017). *Feminist Thought: A More Comprehensive Introduction.*

Toprak, A. (2019). Türk Kültüründe Misafirperverlik ve Sofra Açmak/Sofra Çekmek Geleneği: Samsun Örneği. *Mecmua, Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi.* Yıl: 4, Sayı: 7, ss. 74-81.

Tulay, A. S. (2014), *İlkçağlardan Günümüze Çoban Kültürü I* Sözlük, Ankara: Afyonkarahisar Belediyesi Kültür Yayınları.

Uğur, Z. (2017). Türkiye'de kadın yoksulluğu ve yoksunluğu. *KADEM Kadın ve Demokrasi Derneği,* 3(2), 168-198.

Wiesner, M. E., Hanks. (2021). *Gender In History: Global Perspectives.*

World Bank. (2000). *World Development Report 2000-2001*. Washington DC.

Yapko, M. D. (2012). *Trancework: An Introduction to the Practice of Clinical Hypnosis.* New York: Brunner/Routledge.

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2018) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, S. (2018). Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Günlük Hayattaki Yansımaları: Çorum/Alaca Örneği. *Dergipark.* ss. 55-76.

Yolcu, M. A. (2018). *Bacılar ve Kardeşler: Toplumsal Yapı ve Söylem Açısından Alevi Ataerkilliği.* Motif Vakfı Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu, Çanakkale.

Yüceşahin, M. M. (2016). Toplumsal Cinsiyet ve Mekânın Karşılıklı İlişkisi: Patriyarkanın Sosyal Mekânı Örgütleyişine Dair Bir Tartışma, *Kadın/Woman 2000, Journal for Women's Studies*, 17(1): 73-101.

Zipes, J. (1997). *Happily Ever After: Fairy Tales, Children and the Culture Industry.* Routledge: Great Britain

Zipes, J. (2006). *Fairy Tales and the Art of Subversion.* Taylor & Francis Group, LLC.

EK: MASALLAR

ŞİNO GULE'YE NE ETTİ, GULE, ŞİNO'YA NE ETTİ?

Vaktiyle bir adam varmış. Bir gün bu adam, tek başına epey yol yürür. Birden yerde bir kuş görür. Kuşu alır, yıkar ve temizler. Kuş kendine gelir. Kuş, kendi kendine: ''Acaba bunun muradı nedir ki ben de bu adamın muradını yerine getireyim?'' der. Adam yola devam eder ve kuşun hayrını kazanır. Bir yere gider. O yerde bir kuyu vardır. Kuyunun içine girer. Kuyunun içinde bir dev varmış. Deve vurur. Dev kalkar. Devi tutar. Dev der ki: ''Sen git Gule'yi ve Şino'yu sor. Sonra gel benimle uğraş.'' ''Gule ve Şino kimdir? Ben nerde göreyim bunları?
Nedir? Neyin nesidir bunlar?'' der

adam ve bilmez kim olduklarını.

Adam yola koyulur. Az gider, çok gider. Memleketin arkasına (bir ucuna) gider. Adamın takati kalmaz. Adam yorulur ve üzerine düşer. O esnada kendisini kurtardığı kuş gelir. ''Senin isteğin nedir? Seni nereye götüreyim? Bana söyle sen.'' der kuş, adama. Adam: ''Benim bir isteğim yoktur vallahi. Gule, Şino'ya ne etti? Şino, Gule'ye ne etti? Bir şey duymuş musun?'' der adam, kuşa. Kuş: ''Bir tane çadır vardır. O çadıra götüreyim seni. Orada sor sen.'' demiş. Adam, kuşun bahsettiği çadıra gider. Çadıra varınca çadırda yatar. O esnada bir tane yılan çıkıverir ve çadırın etrafını sarar. Yılan başını çadırın içine koyar. Adama seslenir: ''Hey, beni adem! Sen burada yatıyorsun ama bir de bana sor. Gule ve Şino'yu sormamışsan hayatta burada yatamazsın.'' demiş yılan, adama. Adam, yılana cevap verir. ''Gule ve Şino nerdedir? Ben bunu daha önce de duymuşum. Ben, Gule'yi ve Şino'yu nerde göreyim?'' der adam, yılana. Dev gibi yılan, adama çok uzun bir yol gideceğini, yolda karşısına bir konağın çıkacağını ve konağın içine girmesi gerektiğini söyler.

Adam, o yol benim bu yol benim der ve gider. Az gider çok gider (Memleketin arkasından). Bir tane konak görünür. Konağın içine gider. ''Yine benim kısmetim geldi.'' der adam. Adam, konakta bir gün kalır. İki gün kalır. Sonraki gün, ''Sen niye sormuyorsun? Sen niye burada tek duruyorsun ağam? Sen ne yapıyorsun burada?'' der konaktaki kişiye. ''Gel benim peşimden.'' der konaktaki kişi. Adam da onunla gider.

Kendisini bir odaya götürür. Adam gitsin ki ne görsün? Bir tarafta kesik başlar öbür taraftaysa kesik gövdeler duruyor. ‘‘60’tan tek bir tane eksiktir. Demek 60. kişi de sensin.’’ der adama. Adam: ‘‘Tamam. Ben sormuştum. Ben, sana da o meseleyi anlatayım. Ben, Gule ve Şino için geldim. Sen, bana Gule ve Şino’yu anlatır mısın?’’ der adam. ‘‘Sen, bu gövdeleri ve başları görüyor musun?’’ der konaktaki kişi. ‘‘Tamam. Ben kabul ediyorum.’’ der adam. Oturur ve konaktaki kişiyle konuşurlar. ‘’Sen gelmişşin buraya. Gerek ki senin de başını vurayım.’’ der konaktaki adam. Yolcu adam kabul eder ve o da konuşur.‘‘Ben bir padişahtım. Mal varlığım ve servetim çoktu. Benim karım vardı. Karımın ismi Gule’ydi. Gule beni içeri alırdı akşamları. Ben yatardım. Gule, hizmetkarları alır götürürdü. Ata binerdi. Kaç saat yol giderdi. Meğer Gule'nin sevgilisi varmış. Orda görenler olmuş. Meğer her zaman ve her gece gidermiş. Benim de haberim yoktu bundan. Bir gün ahıra giderken ata baktım ve atımın zayıfladığını fark ettim.’’ Seyise sordum: ‘‘Seyis, bu atım niye böyle olmuş? Nesi var atın? Niye böyle zayıflamış?’’ Seyis: ‘Niye bana söylüyorsunuz bunu padişahım? İsterseniz gelin bir gece burada bekleyin. Benim elbisemi giyin.’’ diye cevap vermiş padişaha. Padişah, seyisin elbisesini giyer ve ahırda oturup bekler. Gece yarısı olur. (Saat 00.00-01.00 olur.) Ahırın kapısı açılır ve bir ses duyulur. ‘‘Yaaa!’’ der. ‘‘Seyis, biz geç kaldık.’’ Meğer kadının sevgilisi de başka bir ülkenin padişahı imiş. Siyahiymiş. Gecikmiştir yanına gitmeye. ‘‘Biz geciktik. Saatim geçti. Beni bu sefer öldürür.’’ der seyise. ‘‘Nerde kaldın?’’ diyecektir bana. Seyis kıyafetinde olan kadının kocası, atı dışarı çıkarır. Eşini ata bindirir ve kendisi de ata biner. Birlikte giderler. Az gider çok giderler. Saatlerce yolda giderler. Kadın, seyise: ‘‘Sen, burada bekle. Ben sevgilimin yanına gidip geleyim.’’ demiş. Kadın içeri gider. Seyis orada bekler. Bir süre sonra kadın geri gelir. Seyise: ‘‘Biz yine geç kaldık.’’ der padişahın eşi. Ata binerler. Önde, seyis kılığındaki eşi ve arkada padişahın eşi oturur. Birlikte saraya gelirler. Seyis kılığındaki padişah: ‘‘Gule, sen bana demek böyle yaptın? Ben, kendi gözümle gördüm ve kendi ayağımla seni getirip götürdüm. Sen, bana hakaret ettin. Veyyy!’’ demiş.

Bir tane değnek varmış. O değnek büyülüymüş. Değneğin üzerinde zamanında okumuşlar. Değneği yukarıdan çeker ve çubuğu adama vurmuş. Yedi sene beni köpek etti. Yedi yıl boyunca bu dünyada köpek olarak gezdim. Köpekler gelip beni boğardı.

Kan benden akar giderdi. Köpek olarak geldim kapının önüne. Ağladım ve zırladım. Gule geldi sesimi duyunca. Bana: ‘‘Yine mi sen geldin?’’ dedi. O an bana yine değneği vurdu. ‘‘Git. Yedi sene de eşek ol.’’ dedi. Gittim. Yedi sene de eşek olarak yaşadım. Millet bana hep yük yüklerdi. Sırtım artık yerinden kalkmıştı. Sırtımdan kan akardı. Yedi sene de öyle derdimi yedim. Yedi sene geçtikten sonra bir daha geldim kapının önüne. Gule, dışarı çıktı. ‘‘Yine mi sen geldin?’’ dedi bana. ‘‘Sen karaciğer ol da bu duvarın üzerinde dur yedi sene.’’ Yedi sene de karaciğer oldum. Kargalar gelirdi. Bana vururlardı. Beni götürürlerdi. Beni yerlerdi. Ben yalvardım ve yakardım. Gule, yine merhamete geldi ve: ‘‘İnsan ol.’’ dedi. Bana vurdu değneği. Ben insan oldum. Aldım değneği. Vurdum Gule’ye. Gule’yi orada ciğer ettim. Gule, bir ciğer oldu. Adama gösterir ciğeri. ‘‘Senin yerin de budur.’’ der adama. ‘‘Gel ki sana da vurayım.’’ Kılıcını getirmeye gider konaktaki adam. ‘‘Allah’ım beni kurtar sen! Ben ne yapayım şimdi?’’ der cevabını alan adam. O esnada yolda gördüğü kuş, adamın sesini duyar. Kuş, pencereye vurur ve pencereyi kırar. İçeri girer. ‘‘Benim üzerime bin.’’ Adam, kuşun üzerine biner. Birlikte uçar ve oradan giderler. Kılıcı getiren adam gelip bakar ki adam yerinde yoktur. Adam o esnada patlar ve ölür.

Kuş ve adam birlikte çadıra giderler. Yılan çıkagelir. ‘‘Ne yaptın sen? Sordun mu?’’ der adama. Evet diye cevaplar adam yılanın sorusunu ve kendisine yaşadıklarını anlatır. Yılan, adama: ‘‘Allah sana can sağlığı versin. Konaktaki adam yani insanların başını ve gövdesini kesen adam benim kardeşimdi. Elinden o kadar çektim ki artık dedim bir seferde patlayıp gitsin. Kurtulayım kendisinden.’’ der. Yılan, adamın kardeşi olduğunu ve kendisinden çok çekip bezdiğini açıklar. Adam, gerçekleri öğrenmiş olur böylece. Açıklamadan sonra adam ve yılan birbirinden razı olurlar. Allah senle de beraber ola.

KARA YILAN

Bir varmış bir yokmuş. Günün birinde bir adam varmış. Adamın işi olmadığından adam gezermiş. Mesela Ovacık ilçesinden gidermiş Tunceli'ye (Dersim'e), Malatya'ya ve Elazığ'a. ''Kendime iş bulayım ve neden boş kalayım?'' dermiş. Adamın eşi hamileymiş ve yalvarmış. ''Bey, bizi bırakıp gitme. Gidince biz de zorluk çekeriz.'' demiş. Tabi o zamanlar bir mektupla ancak iletişim kurabiliyorsun. Ulaşım, telefon… yok. Adam iş için çıkıp gider. Orası benim burası benim derken adam gitmiş şehre. O zaman ''suke'' diyorlarmış şehre. Adam bir gün, iki gün, beş gün ve on gün derken bir gün bir konağın önünden geçer. O esnada bir adam pencereyi açar ve kendisini çağırır. ''Sen buranın yabancısısın. Belli. İn misin? Cin misin? Ne geziyorsun? Bir derdin mi var?'' diye sormuş adama. Vallahi derdim var ama sen benim derdime derman mı olacaksın da soruyorsun? Kendime iş arıyorum ve çalışmıyorum demiş. Konaktaki adam: ''Gel benim evime. Çobanlık yap. Seni götüreceğim araziye. Bana koyunlarımı otlatırsın.'' Konaktaki adam yani ağa, aşağı iner. Birbirinin hal ve hatrını sorarlar. Kahvede oturup muhabbet ederler. Muhabbet ettikten sonra ağa, adamı bir ata bindiriyor. Kendisi de bir ata biniyor. Atı sürüp gidiyorlar. (Diyelim ki Elazığ'dan çıkıp Kovancılar'a gidiyorlar.) Ağanın her tarafta çiftliği varmış ama kendisine en yakın olan çiftliğe giderler. Mesafe kat ettikten sonra ağa, çiftliğe gelir ve adamı çiftliğe bırakır. Ağanın çiftlikte iki tane çalışan adamı daha varmış. Ağa der ki: ''Bu adam size teslim. Ne iş verirseniz beraber yapın. Beraber yatın. Beraber yeyin ve için.'' ''Tamam.'' der çobanlar.

Bir sonbahar mevsimi gelmiştir. Adam ağlamaya başlar. Arkadaşları: ''Sen niye ağlıyorsun? Biz de evliyiz. Biz de çoluk çocuğumuzu bırakmışız. Gurbet hayatı yaşıyoruz.'' der. Adam: ''Ben dayanamıyorum. Benim eşim hamileydi. Doğum yaptı mı? Yapmadı mı? Kızım mı oldu? Oğlan mı oldu? Hiç evden haberim yok.'' diye cevap verir. Bu durum üç gün, beş gün derken uzunca bir süre devam eder. Bir gün paşa, çiftliğe ziyarete gider. Çiftlikteki adamlar, durumu paşaya iletirler. ''Paşam, geceleri bizi uyutmuyor. Gündüzleri, bize hayal ettiriyor dünyayı. Ağlıyor. Ağıtlar yakıyor. Besteler yapıyor. Durmuyor bu. Durum böyle işte.'' Paşa, çobana döner ve sorar: ''Hanımını çok mu seviyorsun?''. ''Çok seviyorum.'' diye cevaplar adam. Paşa

konuşmasına devam eder. ‘‘Ben o zaman sana bir ay izin vereyim. Git kendi memleketine. Hanımın doğum yapmış mı? Çocuğun olmuş mu? Biz bilmiyoruz. Benden memnunsan ve benimle çalışmak istersen hanımını ve çocuğunu da al gel. İki kişiyle kalk gel. Vur gel. Korkma. Ben burada sana ev veririm. Yatak veririm. Mal mülk veririm. Kendine ve bana çalış burada.’’ der paşa. ‘‘Tamam.’’ der çoban. Adam, çiftlikten ayrılıp yola koyulur. Adam ta Elazığ’dan ve Malatya’dan çıkar gider. Adamın kaç günde gittiğini Allah bilir. Gelir ve gider Ovacık’a. Gelir ve görür ki, hanımı doğum yapmış ve bir oğlan çocuğu olmuş. Adam, birkaç gün evde dururken eşine: ‘‘Gidelim. Ben yine o paşanın yanına gideceğim ve onun yanında çalışacağım. Sütü temizdi onun.’’ der.

Adam, eşi ve çocuğuyla birlikte çiftliğe gider. Ailece çiftliğe yerleşirler. Aradan epey zaman geçer. Paşa, çiftliğe gelir. Çobanın evinin önünden geçerken kahkaha sesleri duyar. Paşa şaşırır bu duruma. Akşam vakti kahkaha seslerini yine duyar paşa. ‘‘Allah Allah!’’ der yine şaşırarak. Kafası oynar yerinden. ‘‘Benim bu kadar varyantım, malım ve mülküm var. Ben, o kadar adam çalıştırıyorum. Benim yüzüm gülmüyor. Çobanla karısı nasıl bu kadar gülüyor?’’ der paşa, kendi kendine.

Günlerden bir gün, çoban koyunları götürürken paşa da çobanla birlikte gider. ‘‘Sana bir şey soracağım.’’ der paşa. ‘‘Buyur paşam?’’ diye yanıtlar çoban. ‘‘Ben yarın akşam hanımla beraber size gelsem acaba misafir eder misin bizi?’’ diye sorar paşa, çobana. Çoban bu soru karşısında gülerek cevap verir: ‘‘Misafir, Allah’ın misafiridir paşam. Niye öyle söylüyorsun? Ne zaman gelirsen gel.’’ diyerek cevaplar çoban. ‘‘Ama bir de sana bir şey soracağım.’’ der ağa. ‘‘Buyur?’’ der çoban. ‘‘Ben paşayım. Varyantım var. Param var. Pulum var. O kadar insan çalıştırıyorum. Şunu bunu yapıyorum. Ben hiç gülmüyorum. Senle bu hanımın niye bu kadar çok gülüyorsunuz? Ben bunu merak ediyorum.’’ demiş paşa. Çoban yine gülerek cevap verir. ‘Bizim evde bir tane altın top var. Biz oturduğumuz zaman duramıyoruz. Ben yuvarlatıyorum hanıma gidiyor. Hanım yuvarlatıyor bana geliyor. İşte öyle gülüyoruz. Zamanımızı o altın topla geçiriyoruz. Şaşırıyor paşa bu cevap karşısında. Çobanın yanından ayrılıp eve gidiyor paşa. ‘‘Hanım, yarın akşam çobanın evine gideceğiz.’’ der paşa. Paşanın hanımı, temiz ve bağrı yanık bir kadın. Konakta çalışan cariyelerden birini çağırır.

Cariyesine der ki: ‘‘Çobanın eşinin yanına git. Bir şeye ihtiyaçları olup olmadığını sor. Dilini yokla ve araştır gel.’’ Cariye, konaktan çıkar ve çobanın eşinin evine gider. Kapıyı çalar. ‘‘Hanımefendi, ben konaktan geliyorum. Diyelim ben misafirim. Bana ne ikram edeceksin?’’ der cariye. Çobanın eşi gülerek cevap verir: ‘‘Bizim ikramımız bizim gönlümüzdür. Güler yüzümüzdür. Biz olsa da bir tas su ikram ederiz. Olmazsa da kendi gülüşümüzle ve kendi vicdanımızla o misafiri bağrımıza basarak ikramda bulunuruz. Ben biliyorum ki konaktan göndermişler seni. Söylediğim şekilde söyle hanımına.’’ Kadın cevap karşısında şaşırır. Çekip gider. Söylediklerinin hepsini hanımına söyler. Paşanın eşi de duyunca çok şaşırır. ‘‘Allah Allah!’’ der.

Akşam olur. Paşayla eşi giderler evlerine. ‘‘Selamunaleyküm.’’ diye selam verir paşa ve eşi. ‘‘Aleykümselam.’’ diyerek de cevaplar çoban ve eşi. Çoban, eşine: ‘‘Bize birer bardak süt kaynat da içelim.’’ der. Sütü kaynatır eşi. Birer bardak getirip indirir önlerine. Paşa der ki: ‘‘Sevgili çobanım, hele bir de şu altın topu bir görsek. Nasıl bir şey bu?’’ O anda çobanın oğlu kapıyı açar ve: ‘‘Baba! Baba!’’ der seslenerek. Oynar, zıplar ve babasının kucağına gider. Oğlu zıplayınca babası: ‘‘Oğlum, annen orada.’’ der. Annesi de: ‘‘Baban orada.’’ der ve yine kahkahaya boğulurlar. ‘‘Paşam, bizim ne paramız pulumuz var. Ne de toprağımız var. Senin gördüğün gibi ben bir çobanım. Senin kapında çalışıyorum. Senin gördüğün gibi bizim altın topumuz da budur. Biz, bununla zaman geçiriyoruz. Bizim varyantımız, paramız, yokluğumuz ve altınımız da bu.’’ diye konuşur çoban. Paşa, çobanın cevabı karşısında der ki: ‘‘Çoban, sen biraz daha çalış da ben sana bir iyilik düşüneceğim.’’ Sohbet bittikten sonra paşa ve eşi evine gider.

Günlerden bir gün çoban, koyunları bir dağın eteğine çıkarır. Koyunlar otlamaya başlarken o esnada bir dolu yağmaya başlıyor. Yağmurdan korunmak için mağara değil de taştan bir barınağın içine giriyor çoban. Sigara yakar. Kendi kendine dert yakınır. ‘‘Ya Allah’ım, sen beni yaratırken neden rızkımı da yaratmadın? Ben ne zamana kadar ezileceğim milletin kapısında? Ne zaman ekmek sahibi olacağım, para kazanacağım ve çoluk çocuğumu büyüteceğim? Benim bu halim ne olacak?’’. Çoban böyle yakınırken bir ses duyar. ‘‘Allah Allah!’’ der. Sesin sahibi kendisine seslenir. ‘‘Çoban!’’ der sesin sahibi. Bismillah eder çoban. Bir o yana bir bu yana başını çevirir.

‘‘Yarabbi! Ya Allah’ım, bu ne ya? Kimse yok. İn yok cin yok bu dağda. Bu kimdir ki çoban çoban diye sesleniyor? Allah Allah!’’ Başını kaldırıp bakar ki bir tane yılan görür. Kaçmak ister ama yılan: ‘‘Kaçma.’’ der. ‘‘Allah, bana bu konuşma kabiliyetini vermiş. Gel. Benden korkma. Benden sana zarar gelmez.’’ Çoban, yılana doğru yaklaşır. ‘‘Benden ne istiyorsun?’’ der çoban. Yılan: ‘‘Sen, her Allah’ın günü koyunlarını buraya getir ve otlat. Sen, benim için mor koyunun sütünü sağ. Ben sütünü içeyim. Süt içtiğim tasın içine bir tane elmas taşı atarım. Sen elmasını her gün alır götürürsün. Bana da mor koyundan süt sağ. Ben de sütünü içerim.’’ der. Kabul eder çoban.

Bir ay, iki ay ve beş ay derken epey vakit bu böyle devam eder. Bir gün kara yılan, çobana der ki: ‘‘Çoban, ben sütümü içiyorum. Sen de elmasını alıyorsun ama bu böyle olmaz. Aramızda bir dostluk kuralım. Hani olmaya ki sen bana bir hata yapasın?’’ Çoban yemin eder. ‘‘Öyle şey olur mu kara yılan? Biz yine kardeşiz. Sen sütünü iç. Ben de elmasımı alayım. Böyle devam eder gideriz. Nereye kadar götürdükse artık.’’

Çobanın çocuğu büyür. Bir gün çoban, çocuğuna der ki: ‘‘Oğlum, ben hacca gideceğim. Benim yerime bir ay veya kırk gün sen çobanlık yapacaksın. Ben hacdan dönünce yine devam ederim çobanlığa.’’ ‘‘Tamam baba.’’ der oğlu. ‘‘Bugün benimle dağa çıkacaksın.’’ der oğluna. ‘‘Tamam baba.’’ der yine oğlu. Koyunları götürüp dağa salarlar. Baba ve oğul birlikte koyunları götürüp zirvenin eteğine çıkarlar. ‘‘Gel oğlum. Şu gördüğün mor koyunu tut.’’ Oğlu koyunu tutar. Babası, mor koyunu sağıyor. ‘‘Gel.’’ diyor babası. Giderler ki yılan kafasını çıkarıyor. Babası tası önünde tutuyor. Yılan, sütünü içiyor. Bir tane elması tasın içine atıyor yılan. Babası elması alıp cebine koyuyor. ‘‘Gördün mü şimdi yaptıklarımızı?’’ der babası. ‘‘Evet.’’ der oğlu. ‘‘Yemin et ki benimle senin aranda kalır. Ben hacdan gelene kadar sen devam et bu şekilde.’’ der babası. ‘‘Yemin olsun baba.’’ der oğlu. ‘‘Tamam. Kabulümdür.’’ der babası. Babası hacca gider. İşi de oğluna bırakır. Oğlu bir ay böyle devam ederken bir gün şeytanlık düşünür. Hani derler ya biz insanoğlu çiğ süt emmişiz. ‘‘Ya ben her gün gelip koyunları otlatıyorum ve yılana süt veriyorum. Yılan da sütü içiyor ve bana da bir tane elmas veriyor. Ben, yılanın kafasına bir taş alıp vurayım ve yılanı öldüreyim. Bütün elmasları

toplayayım ve alıp gideyim. Bir daha koyunları niye buraya getireyim? Bu kadar yol niye geleyim?..'' diye düşünür. Ertesi gün koyunları zirveye götürürken iki tane koyun alır yanına. Der ki: ''Yılan, çok ayıp. Ben sana iki tane koyun sağmışım. Sen yine de bana bir tane elmas veriyorsun. Gel. Aşağı al. Gel biraz uzan. İç sütünü. Sonra da git uzan.'' Her şey Allah'tan olur derler ya. Yılan aslında olacakların farkındadır. Yılan konuşur: ''Doğru söylüyorsun.'' der genç adama. Yılan dışarı çıkar ve biraz uzanır. Yılan sütünü içerken çobanın oğlu eline taşı alır. Tam yılanın kafasına vuracakken yılan dönüp ısırır genç adamı. Çobanın oğlu can çekişirken yılanın kuyruğunun bir kısmı kopar. Yılan acı hissederek yuvasına gider. Çobanın oğlu ölür. Çobanın oğlu eve dönmeyince paşa, kendi hizmetçilerini toplayıp çobanın oğluna bakması için gönderir. Hizmetçiler gelip koyunları ve çobanın oğlunun cenazesini alırlar. Dünyanın töresiyle çobanın oğlunu defnederler.

Çoban, hacdan gelir. Millet hacı olduğundan kendisini karşılamaya gelir. Oğlunun vefat ettiğini kendisine söylerler. Çok üzülür. ''Başın sağ olsun. Yılan çocuğunu ısırmış. Oğlun ölmüş.'' derler çobana. Ertesi gün çoban koyunları atlatmak için dağa gider. Yılanın olduğu yere gider. ''Kara yılan gel. Ben, sana koyunu sağayım. Sen sütünü iç. Bana elmasımı ver. Kardeşliğimiz devam etsin. Ne yapalım? Demek ki kader böyleymiş.'' der çoban. ''Çoban bizim kardeşliğimiz nasıl devam etsin? Sende var ciğer acısı ve bende var kuyruk acısı. Ben kuyruk acısını unutamam. Sen de ciğer acısını unutamazsın. Sen de olmaya ki bir gün beni öldüresin?'' der yılan kendisine. Sonra da sır olur gider ortalıktan. Çoban kalıyor kerametine. Bizim de masalımız gitti ve yetişti kerametine.

AH SENEM

Vaktiyle bir padişahın bir kızı varmış. Padişah kızına hep dua edermiş ve kızı için dermiş ki: ‘‘Hayırlı bir evlat olsun benim kızım ve hayır göreyim kızımdan. İyi ve zengin insanlara rast gelsin. Kızımın şansı iyi olsun.’’ Günlerden bir gün padişahın kızı testiyi alır ve suya gider. Bir tane kuş çıkar kavak ağacının üzerinden. Kuş öter ve der ki: ‘‘Ah Senem ah!’’ Kız sesini çıkarmaz. Suyu testiye doldurur ve gider evine. Evde de kuşun dediğini kimseyle konuşmaz. Ertesi gün yine çeşmeye gider. Kuş yine çıkar. ‘‘Ah Senem ah!’’ der yine. Kız yine sesini çıkarmaz. Eve gidince evde de konuşmaz. Üçüncü gün yine suya gider. Kuş yine çıkıp: ‘‘Ah Senem ah!’’ der. Suyu testiye doldurur ve evine gider. Evde, annesine yaşadıklarını bu kez anlatır. ‘‘Anne, bir tane kuş kavağın üzerinden çıkıyor ve sürekli ah Senem ah diyor.’’ Annesi de demiş ki: ‘‘ Kızım, kuş öyle söylüyorsa sen de kuşun yanına git. Ona de ki, ah da senin başına ola haşa kaka da senin başına ola. Sen niye bana ah Senem ah dersin? Bana ne olmuş?’’ Kız, annesinin yanından ayrılır ve suya gider. Kuş yine çıkar ve ah Senem der. Bu sefer kız: ‘‘Bana niye öyle diyorsun sen? Ne olursa olsun sana olsun.’’ der kuşa. Kuş konuşur. ‘‘Ah Senem, ah Senem derim ben. Zira sen yedi sene bir mevtayı bekleyeceksin.’’ diye açıklar kuş. Kuştan cevabını aldıktan sonra kuşun yanından ayrılır ve annesinin yanına gider. Evde annesine anlatır... Ardından elini vurur duvara. Duvardan bir kapı açılır. İçeri girer ve kapı üstüne kapanır. Gider bakar ki, kuşun dediği gibi genç bir erkek orada yatmaktadır. Öyle güzel bir gençtir ki insan ne bilir ki ölüdür ne de bilir ki uyanıktır. Işık verir insana. Gencin yanına gider ve düşünür ne yapayım ne yapmayayım diye. Gencin kafasını alır ve koyar dizinin üzerine. Durur öyle. Yedi sene boyunca orada, başını dizinin üzerine koyar.

Bir gün bir ses kulağına gelir ve dinler sesi. O gün de vaktini dolduracağı ve genç delikanlının uyanacağı gündür. Kız kalkar. Pencere vardır odada. Etrafa bakar. Farklı bir yerdir baktığı yer. Nerdedir? Nereye gitmiştir? Bunları düşünür. Pencereden bakar ki çingeneler geliyor. Kendisine yakındırlar. Padişahın kızının boynunda altınlar vardır. Çingenelerden biri boynundaki altınları görür ve pencereye gelir. Konuşur. ‘‘Ne olur boynunuzdaki altınlardan iki tanesini verin bana. Ben burada dilsizim. Kimseyle konuşmuyorum.’’ ‘‘Tamam.’’ der padişahın kızı. Padişahın kızının saçı uzundur. Saçını pencereden aşağı bırakır. Çingene kız, padişahın kızının saçına yapışır. Padişahın kızı

da pencereden içeri alır. Çingene kızın dudaklarının hepsi çatlamış ve yüzü de simsiyahtır. Padişahın kızı, çingeneyi getirir yanına. Çingeneye der ki: ‘‘Ne olur, delikanlının başını biraz da sen koy dizinin üzerine. Yedi yılın dolmasına tek bir gün kalmıştır. Yedi yıldır uyanmasını bekliyorum. Çok uykusuzum. Ben biraz yatayım.’’ Çingene kabul eder. Çingene, adamın başını dizlerinin üzerine koyar. Padişahın kızı da yanlarında uykuya dalar. Bir süre sonra adam birden uyanır. Yedi yıl dolmuştur. Adam önceden vaat etmiştir. Kendisi uyandığında başı, kimin dizlerinin üzerinde olursa nasıl biri olursa olsun onunla evlenecektir. O an padişahın kızı da uykusundan uyanır. Bakar ki, çingene ve genç delikanlı birbirine sarılmışlar ve birbirini seviyorlar. Padişahın oğlu her şeyden habersiz çingene kızını ve padişahın kızını alır ve saraya giderler.

Padişahın oğlu düğün yapmaya karar verir. Çarşıya gidecektir alışveriş için. Ne lazımsa alıp getireceğini söyler. Padişahın kızına da ne istediğini sorar. Padişahın kızı da başını, dizinin üzerine koymuştur. Delikanlı, padişahın kızıyla değil çingeneyle evlenecektir. Delikanlı, kıza: ‘‘Ne istiyorsun sen?’’ diye sorar. Kız da: “Vallahi ben bir şey istemiyorum. Bir sabır taşıyla ustura başı istiyorum sadece.’’ der ve padişahın oğlu gider. Padişahın oğlu giderken padişahın kızı beddua eder ve der ki: ‘‘Eğer ki sen bana istediklerimi getirirsen senin önün açık olsun ki sen getiresin. Eğer ki istediklerimi getirmediysen yolun karanlık ola ve tufan ola ki sen gelmeyesin.’’

Padişahın oğlu gider. (Diyelim ki Mazgirt'e gitmiş.) Padişahın oğlu gerekenleri alır ve birkaç yere sabır taşıyla ustura başının olup olmadığını sorar. Sordukları kişiler bilmediklerini söylerler. ‘‘Sabır taşı ustura başı nedir diyor? Sen böyle bir şey bulamazsın diyorlar. Padişahın oğlu sorar ve bulamaz. ‘Boşver. Hiçbir yerde yok.’’ diyor ve yoluna devam ediyor. Eve gitmek için dönüş yoluna koyulurken ortalık toz duman olur. Karanlık olur. Edemiyor ki bir ayak atsın. Kendi kendine der ki: ‘‘Demek bir bedduadır bu. Biri bana beddua etmiş ve bedduası kabul olmuş.’’ Döner tekrardan ve yine aramaya koyulur. Sabır taşı ustura başı, sabır taşı ustura başı diye diye arar ve sorar tek tek. En sonunda biri kendisinde olduğunu söyler ona. Eline alır ve gösterir. ‘‘Budur. Ya, bu sabır taşı ustura başını sen kime götürüyorsan bir de gidip kapının arkasında o kişiyi dinle. Sabır taşı ustura başına ne diyor.’’ der satıcı. Padişahın oğlu

adamdan alır ve götürür eve. Eve gider. Düğün eşyalarını ayrı bir yere indirir. Padişahın oğlu orada bulunanlara: ‘‘Ya, o kız benden sabır taşı ustura başı istemişti. Getirip vereyim ona.’’ der ve kızın odasına gider. Padişahın oğlu, kızın istediklerini alır bacanın üzerine koyar. Odasından çıkar. Kapının arkasında kızdan habersiz kızı dinlemeye başlar. Kız, sabır taşı ustura başını alır eline. ‘‘Sabır taşı ustura başı ben konuşuyorum. Sen dinle.’’ der ve kız konuşmaya başlar. Hem söyler hem ağlar. ‘Ben, bir padişahın kızıydım. Suya giderdim. Kavak ağacının üzerinden bir tane kuş çıkardı. Ah Senem ah derdi. Birinci gün böyle, ikinci gün böyle derken üçüncü gün gidip anneme söyledim. Dedim ki anne, bir tane kuş çıkar kavağın üstünden ve ah Senem der. Annem de: “Kuşa gidip ne olursa sana olsun ve bana ne olacak ki sen öyle diyorsun?” diye söylememi istedi. Kuşa sordum. Kuş da yedi yıl boyunca mevta bekleyeceğimi söyledi bana. Gittim eve. Elimi verdim duvara. Duvardan kapı çıktı. Kapıdan girdim içeri. Kapı kapandı benim üstüme. Kuşun dediği gibi bir mevta orada yatmaktaydı. Başını alıp dizimin üzerine koydum. Sabır taşı ustura başı sen mi sabırlısın yoksa ben mi sabırlıyım? O esnada taş çıt diye ortadan ikiye ayrılır ve taş patlar. Devam eder anlatmaya. Geldim delikanlının yattığı odaya. Burada ne edem? Ne etmeyeyim? Zaman böyle geçerken sürenin dolacağı gün bir ses geldi Ben de o an kalkıp pencereye gittim. Baktım ki çingeneler geliyor. Ben de yedi yıldır yatmamışım. Dedim biraz başımı dinlendireyim. Ben çingenelerden bir tanesini bir süreliğine yanıma vermelerini istedim. Kızı verin bana. Boynumdaki altınlardan iki tanesini kıza vereceğim. Biraz yanımda kalsın dedim. Saçımı uzatıyorum ve saçımı tutsun. Öyle gelsin. Saçımla çingene kızını çektim ve içeri getirdim. Birden yine hem söylenir hem ağlar. Sabır taşı ustura başı sen mi sabırlısın yoksa ben mi? Taş orada çatlıyor ve ortaya geliyor. Ben dedim ki biraz da sen delikanlının başını koy dizlerinin üzerine. Ben yedi yıldır yatmıyorum. Çingenenin kızı padişahın oğlunun başını, dizlerinin üzerine koydu. Ben de hemen yanlarında uzanıyordum. Ben nerden bilebilirdim ki padişahın oğlu uykusundan uyanıyor. Bir de uyandım ki ne göreyim? Başını koymuş çingene kızının üstüne. Kalktım ki birbirini seviyorlar. Padişahın oğlu da vaat etmiş. Uyandığı vakit başı kimin dizinin üzerindeyse onunla evlenecek. Kız bunları konuşurken yine hem söyler hem de ağlar. Sabır taşı ustura başı sen mi sabırlısın yoksa ben mi? Bunu söyler ve sabır taşı ustura başını kendine vurup kendini öldürmeye karar verir. Tam

ustura başını kendisine vuracakken o esnada padişahın oğlu kapıyı açar ve ustura başını kızın elinden alır. Padişahın oğlu: ‘‘Ya senin dilin vardır. Bunları niye benimle konuşmadın?’’ der ve kıza sarılır kocaman. Padişahın oğlu gerçekleri öğrendikten sonra çingene kızı atar dışarı. Padişahın kızıyla düğününü yapar. Muradına ererler. Siz de muradınıza erin.

MEHMET ŞİRİK VE HASAN

Zamanın birinde bir padişah varmış. Günün birinde padişahın bir oğlu olur. Gel zaman git zaman padişahın oğlu büyür. Okula gider. Bir gün babasına der ki: ‘‘Baba, benim kardeşim yok. Herkesin kardeşi var ama benim kardeşim yok.’’ Babası da cevap verir: ‘‘E oğul, yoktur seninki. Ne yapayım ben?’’ Oğlu da: ‘‘Yok. İlla da bana kardeş alacaksın.’’ der. Padişah, oğlunun demesinden sonra çıkar gider. Bir yere gelir. Orada bir ev vardır. İki kişi içindedir. Evin içindeki kadın doğum yapmış. Kadının oğlu olmuştur. Üstü başı yoktur. Hiçbir şey yoktur içeride. Fakirdir kadın. Padişah der: ‘‘Ya ne olur, bu çocuğu bana satın.’’ Kadın: ‘‘Ya ne verirsin?’’ ‘‘Sana bir çap (ölçek) altın veririm.’’ der padişah. Kadın kabul eder. Padişah, çocuğu alır. Kadına da altınları verir. Çocuğu alır getirir kendisiyle. Adamın öz oğlunun adı Hasan’dır. Satın aldığı çocuğun ismini de Mehmet Şirik koyar. Gel zaman git zaman iki çocuk da büyür. İkisi de okulu bitirir. Bir gün birlikte ava giderler. Yanına silah alırlar. Giderler ki iki tane kuş söğüdün üzerindedir. Padişahın öz oğlu kuşu vurur. Diğer oğlu da der ki: ‘‘Yapma. Vurma. Yazıktır. Niye vuruyorsun kuşu?’’ ‘‘Dur. Vurayım onu.’’ der Hasan. Hasan vurur kuşu. Kuş düşer yere. Ağacın dibinde taşlar vardır. O esnada kendi kendine yazı yazılır taşlarla. Hasan yazıyı okur. ‘‘Senin yazgın peri padişahının kızının yazgısına birebir çekmiş. Kaderiniz bir olacak.’’ diye yazı çıkar. Yazıyı okuduktan sonra oturup ağlar. Mehmet yazıyı okumamıştır. ‘‘Kardeşim, sen neden ağlıyorsun’’ diye sorar Mehmet. ‘‘Niye ağlamayayım ki ben? Peri şahının kızı nerde? Ben nerdeyim? Hangi memlekettedir? Nerdedir?’’ Parmakla yazmış taşların üzerine. ‘‘Takma kafana. Biz sorarız. Çıktı çıktı. Çıkmadı çıkmadı. Ben ne yapabilirim ki?’’

Aradan epey zaman geçer. Kardeşlerin anası ve babası ölür. Birlikte yola koyulurlar. Az giderler çok giderler. Akşam olur. İleride bir tane ev görürler. Evin içinde ihtiyar biri vardır. Kimsesi yoktur. Selam verirler teyzeye. ‘‘Mehmet Şirik, sen hoş gelmişsin. Başımın üzerinde yerin var.’’ der ihtiyar teyze. Mehmet Şirik şaşırır ve sorar: ‘‘Teyze, sen nerden biliyorsun ki ben Mehmet’im?’’ İhtiyar teyze cevap verir: ‘‘Ben seni batından görmüşüm. Rüyada görmüşüm seni. Ben seni tanıyorum.’’ der ve kalkar kadın. Mutfağa gider kadın ve hizmet eder. Beraber yemek yerler. Yemekten sonra yatağa giderler. Mehmet Şirik, ihtiyar kadının bilgili ve marifetli olduğunu

düşünür. Birden parmağını yarar ve parmağına tuz basar. Yatağının dibinde parmağını üfler. Sızlar. Parmağını sallar. O esnada bakar ve görür ki üç tane güvercin gelir pencereye. Kalkar. Pencereyi açar. Kuş kılığından sıyrılıp üçü de bekar kıza dönüşür. Güvercinler aslında peri kızlarıdır. İhtiyar kadın da peri kızlarının annesidir ve her şeyi bilir. Kızlardan biri bir odaya, diğeri ise başka odaya gider. Bir tanesi de odada dikilir ve annesine sorar: ‘‘Anne, bizim misafirimiz kimdir?’’ Annesi: ‘‘Kızım, Allah’ını seversen sen niye peşine düşüyorsun? Niye soruyorsun? Misafirdir. Allah’ın misafiridir.’’ der. Kızı: ‘‘Ana, Allah’ını seversen sen bana söyle. Bunlar kimdir? Nereye gider? Neyin nesidir?’’ diye yine sorar. Annesi cevaplar: ‘Kızım, bu padişahın oğludur.’’ der ve Hasan’ı işaret eder. ‘‘Diğerini de satın aldı. Bir çap (ölçek) verdi annesine. Adı da Mehmet Şirik. Ava gitmişler birlikte. Kuş vurmuş Hasan. O anda taşların üzerinde yazı yazılmış kendiliğinden. Taşın üzerinde bunun yazgısıyla padişahın kızının yazgısının birbirine çektiği yazmış. Ya göre ya görmeye. Allah Allah!’’ Kızı: ‘‘Anne, ne eder? Padişahın kızı nerdedir? Acaba görür mü?’’ Annesi: ‘‘Ya benim başımı ağrıtma. Git yat. Nedir bu? Sen niye peşine düşmüşsün?’’ der ve kızar annesi. Kızı: ‘‘Anne anne, benim uykum gelmez öyle. Hele bana söyle. Ne olur? Muradına kavuşur mu peki?’’ diye sormaya devam eder. Annesi: ‘‘Kızım kızım, muradına kavuşur ama nasıl kavuşur? Ne zaman ki Hasan, Şirik’in peşinden gider o zaman bunların işi olur ama ayakları gitmiyor. Kabadayıdır. Dinlemiyor. Bir yol gidecekler. O yolda karşılarına bir deniz çıkacak. Kimse geçmez oradan. Bir süre denizin kenarından bir o yana bir bu yana gidip gelecekler. Orada büyük bir sal vardır. Salın üzerinde taş vardır. Mehmet, kardeşinden yardım isteyecek. Kardeşim, gel el at da biz bu taşı buradan kaldıralım diyecek. Hasan gidip yardım etmek istemez ama. Gidip Mehmet’e yardım etse iyi olur.’’ Annesi orada duraksar. Kızı, annesine devam etmesini söyler. ‘‘Ya anne, peki sonra ne ederler? Allah’ını seversen sen bana söyle.’’ Annesi devam eder: ‘‘Kızım, Mehmet yalvarır. Hasan gelir el atar kardeşine. Atın gemi var orada. Onu koysun atın ağzına. Gemi, vursun suya. Sudan at çıkacak. İkisi de beraber binsin. Gitsinler denizin karşı tarafına. Karşı tarafta da bir tane sal vardır. Orada da taşı çıkarsın. Atsın salın dibine. Gemi hareket etsin ve gemi gitsin.’’ Kızı: ‘‘Ya anne, orada nereye giderler? Padişahın kızı orda mıdır?’’ diye merakla sormaya devam eder. Annesi devam eder: ‘‘Kızım, sen niye benim başımı ağrıtıyorsun? Nasıl

görür? Görür ama ne halde görecek? Bunlar yolda gidecekler. Bir koç alsın. Kessin ve yesin. Yedi hava çalsın. Yedi hava oynasın. Yani Mehmet çalsın. Hasan oynasın. Oynadıktan sonra kuşun her bir tüyüne zıngılık (çan) koysun. Oynasın. Koçun postunu üzerine geçirsin ve öyle oynasın. İnsan olduğu belli değildir. Kimse anlamaz. Millet toplanacak ve herkes izlemeye gelecek. Bunun üzerine padişahın kulağına da gidecek bu durum. Padişah gelip kendisini alıp götürecek. Hallederse ancak bu şekilde halleder ve kızı böylece görecek.'' Kızı: ''Anne, yani böyle yaparsa onların işi olur mu?'' diye tekrar sorar. ''Niye olmasın kızım? Bu şekilde olursa olur.'' der annesi. Peri kızının ve annesinin konuşmalarını baştan sona dinleyen Mehmet Şirik hepsini aklına yazar. Duyduklarını kimseye anlatmaz.

Sabah olur. Kalkarlar. Birlikte kahvaltı yaparlar. Yola koyulurlar. Az giderler çok giderler. Gide gide önlerine bir deniz çıkar. Bir süre giderler o tarafa. Giderler bu tarafa. Kadının dediği gibi bir sal ve büyük bir taş orada durmaktadır. Mehmet, kardeşinden yardım ister. ''Kardeşim, ne olur gel bir el at. Biz bunu beraber kaldıralım.'' Hasan: ''Ya sen niye gidip taşla uğraşıyorsun? Bildiğin taştır. Ne edeceksin onu?'' der. Mehmet: ''Ne olur, sen gel ve el at.'' Hasan nedenini söylemez. Gerek ki kimseye söylemesin. Sırrını da dışarıya vermesin. Birlikte taşı kaldırırlar ve denizin dibinden gemiyi alırlar. O esnada suya bir tane vururlar ve sudan bir tane at çıkar. İkisi de ata biner. Giderler denizin karşı tarafına. Orada da bir sal vardır. Gemiyi denizin dibine koyarlar. Denizden çıkarlar ve yola devam ederler. Yol üzerinde bir eve rast gelirler. Evde ihtiyar bir adam vardır sadece ve kimsesi yoktur adamın. Adamın evinde ekmek bile yoktur. Kardeşler: ''Amca, bizi de evinde misafir eder misin? Bu altınları al ve bizi evinde misafir et.'' derler. İhtiyar amca: ''Oğullarım, hoş gelmişsiniz ve sefa gelmişsiniz. Benim evimde bir şey yoktur. Ne yer ne içersiniz?'' der. Mehmet ve Hasan birlikte konuşur: ''Biz bir şey yemiyoruz amca. Sadece bizi evinde kabul et ve yerleştir.'' Kardeşler orada dururlar. Gider zurna ve saz çalar. Mehmet ve Hasan da oynuyor. Hasan çalar ve Mehmet oynar. Mehmet çalar ve Hasan oynar. İnsanlar gelmeye başlar ve kısa sürede büyük bir kalabalık oluşur. Kulaktan kulağa yayılır ve herkes toplanmaya başlar. ''Bunlar nasıl insandır? Nerden gelmişler?'' Her gelen para ve altın verir. İhtiyar adamın evi altın dolar. İhtiyar adam da sevinir bu duruma. Oyunları dilden dile dolaşır. Uzak yerlerden davet almaya başlarlar. En sonunda

padişahın da kulağına gider ve padişah onları sarayına davet eder. ‘‘Siz benim misafirimsiniz.’’ der. Gider bir koç alır. Altınları verir kasaba ve der ki: “Bu koçu öyle bir kes ki ağzı, burnu ve kafası üzerinde olsun. Bunun her bir tüyüne de bir tane zıngılık (çan) tak. Hasan onu giyer. Mehmet de çalar. Saz ve zurna çalar. İkisi de aynı oyunu oynar. İyice kendini gösterirler ve herkes de onları izler. Padişah: ‘‘Benim misafirimsiniz. Koçunuzu alır gelirsiniz. Orada devam eder ve çalarsınız.’’ der. Hasan ve Ferik, birlikte saraya giderler. Padişahın kızı da onları dinlemeye gelir. Oyun ve gelenler padişahın kızının hoşuna gider. Babasına: ‘‘Baba, Allah’ını seversen bunları bırakma gitsinler. Burada kalsınlar.’’ Padişah: ‘‘Kızım, bu koç sahibiyle beraber gider. Burada nasıl kalsınlar?’’ der. Kızı: ‘Yok baba. Ben seviyorum. Öyle bir şey olsun ki sabah yine gelsinler ve çalsınlar. Gitse gelmezler.’’ ‘‘Tamam.’’ der babası. Babası kızını çok sever ve onu kırmaz. Padişah gider ve Hasan’a der ki: ‘‘Ya kardeşim, sen bu koçunu götürme. Sen git. Yarın da gel.’’ Kabul eder. Onlar gider. Sarayda on-on beş tane hizmetçi vardır. Koçu mutfağa getirirler. ‘‘Bu koç bana aittir. Benim koçum saman ve söğüt yemez. Benim koçum fındık ve fıstık ile beslenir.’’ der Hasan. Padişahın kızı yatar. Gece yarısı olur. Kalkar Mehmet Firik ve koç postunu üzerinden atar. Gider kızın odasına. Bakar ki bir tane çıra kızın ayağının dibinde yanıyor. Bir tane de üstünde yanıyor. Bir tane öpücük kondurur yüzüne. Ayağının dibindeki çırayı alır götürür başının üstüne. Başının üstündeki çırayı da alıp götürür ayağının dibine. Ardından yeniden postunu giyer ve yatağına girer.

Sabah olur. Padişahın kızı kalkar ve aynanın önüne gidip aynadan kendisine bakar. ‘‘Ya, bu yüzüm niye böyle olmuş? Kızlar, içinizden birinde erkek cismi mi var? Nedir bu? Bir erkek yüzümü öpmüş.’’ Cariyeleri yanına çağırır ve toplar. ‘‘Hanımım, bir yanlışlık var sanırım. Şimdiye kadar biz senin yanındayız. Böyle bir şey yoktur.’’ diye cevap verir hepsi birden. Cariyeler, padişahın kızının yanından giderler. O sabah Hasan ve Mehmet Firik tekrar gelir. Hasan çalar. Mehmet oynar. Mehmet çalar. Hasan oynar. Akşam olunca, padişahın kızı babasına tekrardan onları bırakmamalarını söyler. Babası kızını kırmaz ve kabul eder. Hasan ve Mehmet o akşam da padişahın sarayında kalır. Gece yarısı olur. Mehmet, postunu çıkarır. Padişahın kızının odasına gider. Bir öpücük kondurur yanağına. Onun üstündeki çırayı götürür ayağının dibine. Ayağının dibindeki çırayı da götürür başının üstüne. Sonra da yatağına gider. Sabah olur.

Padişahın kızı kalkar ve aynanın önüne gider. ‘‘Ya, sizde erkek cismi vardır. Namussuzlar. Bu nedir? Ben şimdiye kadar böyle şeyler görmedim.’’ der ve bütün cariyelerini toplar. Hepsini soyarlar ve tek tek bakarlar. Yok. Kız kılığına giren bir erkek yoktur cariyelerin arasında.

Padişahın kızı parmağını keser. Tuz basar parmağına. Sarar parmağını yatağın dibinde. Uyanık şekilde bekler. Gece yarısı olur. Mehmet yeniden postunu üzerinden çıkarıp padişahın kızının odasına gider. Gelir ki kızın alnından öpsün, elinden hızlıca tutar padişahın kızı. Bakar ki ışık gibi parlayan yakışıklı bir delikanlıdır elinden tutan. Oda apaydınlık olur. İkisi de birbirine yakışır. Birbirine sarılırlar ve severler birbirini. Kız: ‘‘Sen kimsin? Nerelisin? Neyin nesisin’’ diye sorar yakışıklı delikanlıya. Delikanlı başlar anlatmaya. ‘‘Yolda giderken bir kuş vurduk. Kuşu vurduktan sonra taşların üzerinde padişahın kızının yazgısıyla benim yazgımın birbirine çektiği yazısı çıktı. Biz de geldik. Burada çıktık. Babana bu olanları anlatma ve söyleme sakın. Durum bu şekilde.’’ Padişahın kızı olanları dinler ve sorar: ‘‘Ne yapalım? Biz nasıl gideriz?’’ Delikanlı: ‘‘Sen yeterki he de. Ben hepsini hallederim.’’ diye cevap verir. Padişahın kızı: ‘‘He. Ben seviyorum seni. Yaparım.’’ der. Birlikte kalkarlar. Kızı da yanında getirir. Durumu Mehmet’e anlatır. Birlikte topladıkları altınları evinde misafir olduğu ihtiyara verirler. Kızın elini tutar ve yola koyulurlar.

Peri kadın ve peri kızı kendi arasında konuşurlar. Annesi: ‘‘Birlikte taşı kaldırırlar. Hasan kızı alır ve arkasına atar. Mehmet’i unutur.’’ der. Peri kızı: ‘‘Anne anne, ne eder? Mehmet orada kalsa ne eder?’’ diye sorar. Annesi: ‘‘Kızım, Mehmet eğer uyanık olursa hayırlı olur. Yatmışsa ona küfreder biliyorsun. Yapışsın atın kuyruğuna. Belki bu şekilde gelsin. Başka da orada kalır.’’ der kızına.

Hasan. Mehmet Firik ve padişahın kızı yola devam ederler. Bir süre yol gittikten sonra deniz kenarına gelirler. Önce birlikte el atarlar taşa. Taşı kaldırırlar. Gemi vururlar suya. Sudan at çıkar. Mehmet, ata biner ve padişahın kızını da arkasına bindirir. Mehmet’i unutur. Uyanık davranan Mehmet o anda atın kuyruğuna yapışır. Hasan, kardeşinin atın kuyruğuna yapıştığından habersiz padişahın kızıyla birlikte denizde yol alırlar. Denizin ortasına gelirlerken Hasan birden: ‘‘Ahhh! Ben kardeşimi unuttum.’’ der. Mehmet o esnada seslenir. ‘‘Git. Devam et sen. Sen unutmadın

kardeşini.'' diye cevap verir kardeşine. Yola devam ederler ve denizin karşı tarafına gelirler. Mehmet Firik, yine atın kuyruğunu tutar. Gemi vururlar tekrardan suya. At o anda kaybolur. Allah'ın kerametidir bu. Kızı alırlar. Birlikte peri kadının ve kızlarının olduğu eve giderler.

Peri kadın gelen misafirlerine hizmet eder. Birlikte yemek yerler ve içerler. Daha sonra yataklarına giderler. Padişahın kızı da oradadır. O esnada üç tane güvercin gelir. Bir tanesi bir odaya gider. Bir tanesi başka odaya gider. Bir tanesi de annesinin bulunduğu odada durur. Konuşmaya başlar. ''Anne, kızı getirdiler mi?'' Annesi cevap verir. ''Ya kızım getirdiler. Ben sana demedim mi bu vicdansız Mehmet'i unutur? Hasan, Mehmet'i orada bıraktı. Mehmet atın kuyruğuna yapıştı. Parmağına tuz koymuş. Atın kuyruğuna yapışarak geldi.'' diye cevap verir. ''Anne anne, peki bunlar muradına eriyorlar yoksa ermiyorlar?'' diye sormaya devam eder kızı. ''Kızım kızım, sen git işine bak. Allah'ını seversen başımı ağrıtma.'' diye cevap verir annesi.

Kızı merakla ve ısrarla sormaya devam eder. ''Ya anne anne, Allah'ını seversen sen bana söyle. Yoksa beni uyku tutmaz. Bunlar muradına kavuşur mu yoksa kavuşmaz mı?'' Annesi dayanamaz ve cevap verir: ''Kızım, murat nedir? Bunlar gidip düğün yapacaklar. Kırk gün kırk gece süren bir düğün yapacaklar. Düğünden sonra gerdek zamanı birisi kapının önünde beklemeli. Uyanık olmalılar. Bir tane ejderha çıkacak. Ev çatlayacak. Evin her bir tarafı başka bir yere gidecek. Birisi beklesin ve ejderhayı vursun ki kurtulsunlar. Kim bekliyor diye soracak olursan tabi ki Mehmet bekliyor kapının önünde. Mehmet vuracak ejderhayı. Hasan, Mehmet'e; karımı benden almak için sen gelmişsin. Kapının önünde beklemişsin ve ejderhayı vurmuşsun diyecek. Hasan vicdansızdır. Beni fazla konuşturma sen. Git yerine sen.'' der ve sinirlenir. Kızı devam eder: ''Ama anne ne oluyor peki sonra?'' Annesi kızsa da devam eder anlatmaya. ''Hasan, ejderhayı ben vurmuşum diyecek. Mehmet de o an kuru bir taş olacak.''

Zaman geçer. Padişahın öz oğlu yani Hasan, kırk gün kırk gece süren bir düğün yapar. Gerdek gecesi padişahın para karşılığında satın aldığı oğlu yani Mehmet Firik ise kendisini saklar ve kapının önünde beklemeye koyulur. Gece yarısı olur. Peri kadının dediği gibi birden duvar yarılır. Bir tarafı diğer tarafa diğer tarafı ise bir tarafa gider. Ejderha çıkar duvarın içinden. Mehmet saklandığı yerden çıkar. Ejderha her

adımını attığında ejderhaya vurur. Odanın içi kan dolar. Sabah olur. Kalkarlar. Hasan, kardeşine: ‘‘Sen gelip bizi bekledin. Ejderha geldi ve sen ejderhayı vurdun.’’ ‘‘Yapma. Etme ve eyleme. Ben vurmadım.’’ der Mehmet Firik. Hasan ısrarla yaptığını söyler. Mehmet dayanamaz ve kabul eder. ‘‘Ben yaptım.’’ der demez bir taşa dönüşür. Taş öyle orada kalır. Adamın eşi: ‘‘Sen kardeşini taş ettin ama ben onun yardımlarıyla buraya geldim. Hayatımızı kurtardı o. Sen niye taş ettin kardeşini?’’ diye üzülerek cevap verir. Eşi: ‘‘Peri kadının evine git sen. Acaba o peri ne diyecek? Bir çaresi var mıdır?’’ der. Eşi de peri kadının evine gider. Kadına selam verir. Her şeyden haberdar olan peri kadın sinirli bir şekilde cevap verir: ‘‘Benim gözümün önünden def ol git sen. Ben seni görmek istemiyorum.’’ Hasan’ın eşi: ‘‘Ne olur beni bir gece iyileştir. Bir palas ver bana. Ben yatam.’’ der. Sinirlenen peri kadın: ‘‘Palasım da bir şeyim de yoktur. Seni içeri almıyorum.’’ der. Çaresiz kadın dışarı çıkar. Bir minder alır. Kapının önünde, minderin üzerinde uzanır.

Akşam olur. Güvercin kılığındaki peri kızları yine gelirler. Biri bir odaya gider. Diğeri de başka odaya gider ve sürekli soran kızı da annesinin yanında durur. Kızı: ‘‘Anne, bizim misafirimiz kimdir?’’ diye sorar annesine. Annesi cevap verir: ‘‘Ya kızım, ben sana demedim bu Hasan şerefsizdir? Ben sana söyledim. Mehmet, gerdek gecesi gidip kapının önünde bekledi. Ejderha geldi. Saklandığı yerden çıkıp ejderhayı vurdu. Çare bulamadı. Vurmak zorunda kaldı. Hasan da kardeşine sen niye gelmişsin ki dedi. Sen, karımı almak için gelmişsin dedi. Israrla sorunca Mehmet de ejderhayı kendisinin vurduğunu söyledi. Söyler söylemez de taş oldu. Odasının ortasında öylece kaldı.’’ Kızı olanları duyunca çok üzülür. ‘‘Anne anne, bunun çaresi hiç yok mu?’’ diye üzülerek sorar. Annesi cevap verir: ‘‘Kızım çaresi var ama Hasan yapmaz.’’ demiş peri annesi. ‘‘Çaresi nedir bunun?’’ diye yine sorar kızı. Kızı, o anda parmağına tuz basar. Annesi devam eder anlatmaya. ‘‘Hasan’ın karısı hamile kalacak. Bir tane oğlu olacak. Oğlunu kendi eliyle taşın üzerinde keserse Mehmet Firik yine Mehmet Firik olacak. Bu vicdansız yapmaz ama.’’ Peri kızı annesinin anlattıklarını aklının bir köşesine yazar. Hasan’ın eşine gidip olacakları anlatır. ‘‘Sen, hamile kalacaksın. Bir tane oğlun olacak. Hasan eğer ki oğlunu taşın üzerinde keserse Mehmet Firik yine Mehmet Firik olacak. Yoksa sonsuza kadar taş olarak kalacak. Hasan yapmaz ama.’’ der karısına. Karısı dinledikten sonra: ‘‘Buraya kadar gelmemiz Mehmet Firik sayesinde oldu.

Onun sayesinde hayatta kaldık. Ben oğlumu keserim.'' diye cevap verir peri kızına. Peri kızı bu cevap karşısında mutlu olur.

Aradan zaman geçer. Kadın hamile kalır. Doğum yapar ve kadının bir oğlu olur. Oğlunu söz verdiği gibi Firik'in taş olarak dönüştüğü taşın üzerinde keser. Her tarafa kan sıçrar. O esnada Mehmet Firik yine Mehmet Firik olur. Eski haline dönüşür. Muradına erer. Siz de muradınıza kavuşasınız.

TİLKİ MASALI

Bir varmış bir yokmuş. Bir fakir varmış. Bu fakirin sadece bir tane kümesi varmış. Kümesinde de bolca tavukları varmış. Bu fakirin memleketinde bir tane de dev varmış. Devin yaşadığı saray kasabadan ayrı bir yerdeymiş. Hiçkimse bu devin sarayına yaklaşamazmış. Devin sarayına kim yaklaşırsa dev, yaklaşan kişiyi eline geçirir geçirmez yiyormuş. Dev, şimdilik kendi sarayında kalsın. Biz gelelim fakir adama ve fakir adamın kümesine. Tilkinin biri fakir adamın kümesine alışmış. Her gece gelip kümesten bir tavuğu kapıp gidiyormuş tilki. Bir gün öyle, iki gün böyle, beş gün şöyle derken fakir bakar ki kümesten her gün bir tavuk eksiliyor ve kayboluyor. Aklına gelir ve bilir ki bu olsa olsa tilkinin işidir. Beklemek zorunda kalır. Bir gece tilkiyi yakalamak için kümesin yanında bekler. Beklerken bir süre sonra bakar ki tilki gelmektedir. Tilki, kümesten içeri girmek için kendisine bir delik yapmış ki geldiği gibi kümesin içine girebilmektedir diye düşünür fakir. Tilkinin kümesten içeri girdiği yeri fark eden fakir, tilki içeri girer girmez tilkinin kümese girdiği deliği kapatır. Delikten kümese giren tilki daha da dışarı çıkamaz. Fakir adam böylece her gece gelip tavuklarını yiyen tilkiyi yakalamış olur. Yakalanan tilki, fakire yalvarmaya başlar. “Ne olur beni bırak. Bir daha buraya ayak atmam.” der tilki. Fakir: “Yok. Sen kaç tane tavuğumu götürdün?” diye cevap verir tilki. Yalvarmaya devam eder tilki. “Sen, beni bırak. Hediye olarak da sana bir tane şapka getireceğim. Sekiz köşeli sıfır şapka.” diye söyler. “Tamam. Tilki, sen git de bana ne şapkan lazım ne de başka bir şey. Bir daha da buraya ayak basma. Yakaladığım an bu sefer seni vururum.” diye yanıtlar fakir. Bu sözler karşısında tilki: “Yok. Ben buraya iki gün sonra gelirim. Sana bir tane kareli şapka getiririm. Senden de bir şey istemem. Yarın gelmeyeceğim. Öbürsü gün şapkanı alıp geliyorum.” diyerek cevap verir. “Yalan söylüyorsun sen. Nerden alıp getireceksin sen şapkayı? Tamam. Hadi sen git.” diyerek tilkiye gitmesini söyler fakir. Tilki oradan gider.

Ertesi gece tilki, bir manifaturacı dükkanını basar. Sekiz kareli bir şapka alır. Fakire dediği gibi iki gün sonra kümesin önüne tekrar gelir. Bu arada fakir, iki gün boyunca kümesin önünde beklemektedir. “Tilki yalan söyledi. Tekrar gelecek mutlaka.” endişesiyle tilkinin gittiği geceden beri kümesin önünden ayrılmaz. İki gün

sonra, tilki yeniden gelir. Fakir o esnada bakar ki tilki kendisine doğru gelmektedir. Sekiz köşeli şapkayı getirip verir fakirin eline. “Al. Ben, sana söz verdim. Söz verdiğim gibi şapkayı getirdim.” der tilki. Fakir, hakikaten eline şapkayı alır bakar ki sekiz köşeli çok güzel bir şapkadır bu.” Bu duruma şaşırır fakir. “Nasıl getirdin sen bu şapkayı?” diye sorar tilkiye. “O, sende kalsın. Getirdim ben. Sen al şapkayı.” der tilki. Bunun üzerine fakir, tilkinin kendisine uzattığı sekiz köşeli şapkayı alır. Şapkayı alan fakir: “Bari bunun karşılığında sana bir tane tavuk vereyim.” diyerek kümesin içine girer ve kümesten bir tane tavuk alıp verir tilkiye. Tavuğu alan tilki: “Yarın değil öbürsü gün yani iki gün sonra bu sefer sana bir tane beyaz gömlek getireceğim.” der fakire. “Daha neler? Sen nerden getiriyorsun bunları?” diyerek şaşkınlıkla sorar fakir. “Bekle. Ben beyaz gömleği de getireceğim sana. İki gün sonra buradayım.” der tilki. “Bakalım.” der fakir adam ve yeniden beklemeye başlar.

Ertesi gece tilki yine manifaturacı dükkanını basar. Oradan güzel bir beyaz gömlek çalar. Alıp götürür kendisiyle. İki gün sonra dediği vakitte gecenin yarısı yine gider kümese. Bakar ki fakir, kümesin önünde kendisini beklemektedir. Bakar ve görür ki tilki geliyor ve gerçekten de tilkinin elinde beyaz bir gömlek vardır. Gömleği verir fakire. Fakir de der ki: “Madem sen sözünde durup gömleği de getirdin bana. Ben de karşılığında sana bir tane tavuk vereyim.” Fakir, kümesin içine girer ve kümesten bir tane tavuk alıp verir tilkiye. Ayrılırken tilki: “Ben bu sefer de sana bir tane kravat getireceğim.” der. “Tamam. Bakalım.” der fakir.

Fakir de alışmıştır tabii. Tilki, fakirin yanından ayrılıp bir konfeksiyon dükkanını basar. Oradan da bir tane kravat çalar. Ertesi gece olunca yani iki gün sonra gece vakti yine gider kümesin önüne. Fakir bakar ki tilki geliyor. Kravatı uzatır fakirin eline. Fakir, kravatı da alır ve konuşmaya başlar: “Ama ben kravat sevmiyorum. Bana bunu niye getirdin?” der. Tilki: “Ben, senden bir şey istemiyorum. Karşılıksız getirdim sana ben. Al, takma ve indir. Belki bir gün lazım olur.” diyerek cevaplamış. Fakir de kravatı alır ve kravat karşılığında bir tane tavuk kümesten çıkarıp tilkiye verir. Daha ayrılmadan tilki: “Fakir, sen evlenmek ister misin?” diye sorar tilki. Fakir: “Ya ben evlenmek istiyorum ama fakirim ben. Kızlar bana tenezzül etmiyor. Fakirim diye kimse beni almıyor.” diye cevaplamış. Tilki: “Hayır. Evlenmek istiyorsan ben seni evlendireyim.” demiş. Fakir: “Evlenmek istiyorum ama evlenemiyorum.” demiş. Bu

cevap karşısında tilki: “Tamam o zaman. Sen karışma.” demiş. “E, nasıl yapacaksın?” diye sormuş merakla fakir. Tilki: “Seni evlendireceğim ben. Hem de bir padişahın kızıyla evlendireceğim.” demiş. “O kadar da değil ya. Padişahın kızı nerden gelsin beni alsın?” diye hayretler içerisinde kalarak sorar fakir. Tilki de: “ Sen karışma. Sen, onu bana bırak.” der ve fakirin yanından ayrılır.

Yine bir gece bir konfeksiyon dükkanını basar tilki ve bu kez çok güzel bir takım elbise dükkandan çalar getirir verir fakire. Şaşırır fakir buna. Tilki: “Yalnız, bunları hiç giyme. Bunların ütüsünü hiç bozma. Bunları sakla. Ben, sana kız aramaya gideceğim. Özellikle padişahın kızını aramaya gideceğim. Bize en yakın memleketteki padişahın kızını aramaya gidiyorum.” der ve fakirin yanından ayrılır. Fakir, inanmaz buna. Tilki gide gide sonunda o memleketin padişahının evine gider. Padişahın huzuruna çıkar. “Selamunaleyküm.” der padişaha. “Aleykümselam.” der padişah. “Ey padişahım, benim de bir padişahım var. Kendisi bekar. Evlenme çağına girmiş ama öyle sıradan, herkesle de evlenmek istemiyor. Evleneceğim kişi de bir padişahın kızı olmalı diyor.” demiş padişaha ve devam eder konuşmaya. “Ben de düşündüm taşındım bizim memlekete en yakın olan bir kasaba ve memleket var. Buranın da bir padişahı var. Duydum ki onun da bir kızı varmış. Gideyim bir haber vereyim. Eğer kabul ederlerse görücü olarak padişahıma alıp geleyim.” diyerek yalanına devam eder. Bunları duyan padişah elbette ki sevinir. “Koskoca bir padişah, benim kızıma talip olmuş. Ben, buna nasıl hayır diyebilirim? Tamam. Ben, bir kızımla konuşayım.” der tilkiye ve gider kızının odasına. Padişah: “Kızım, sana bir görücü geldi. O da bir padişahtır yani benim damadım yine padişah olacak. Sen, buna ne dersin? Evlenmek ister misin?” demiş. Padişahın kızı: “Babacım, damadı ben görmeden nasıl evet diyeyim? Damat, kendisi niye gelmemiş? Madem ki padişahsa benim görmem gerekiyor.” diye cevaplamış. Padişah, kızına hak vererek: “Sen de haklısın kızım. Doğru söylüyorsun.” diyerek dönüp gelir tilkinin yanına. “Kızım der ki kendisi neden gelmedi?” der padişah. Bu soru karşısında tilki: “Padişahım, şimdi o koskocaman bir padişahtır. O, oradan buraya geldi diyelim. Ya siz kızı vermezseniz ya da kızınız beğenmezse onun da ona göre gururu ve şerefi var. O, o zaman sizin için çok tehlikeli olur. Onun için boş dönme ihtimali de var. Padişahım boş döndüğü zaman tabi bunun bir riski de var. Bunu da göz önünde bulundurarak beni gönderdi. Bana, sen git, eğer

padişahın kızı gönüllü olursa ben gelirim, gönüllü olmazsa ben gelmem. Gönüllü olmazsa ben gidip de orada harcanmam dedi padişahım.” diye cevaplamış tilki. Bunları duyan padişah: “Eyyy! Bu da doğru söylüyor.” der içinden ve doğruca gider kızının yanına. Kızına, tilkinin dediklerini anlatır ve: “Kızım. Hakikaten de doğru söylüyor. O, kendisi oradan buraya gelip seni istemeye geldiğinde bunun da bir bedeli var. Ya ben kabul etmezsem ya da sen beğenmezsen o riski ben kabul etmem. Onun da bir bedeli var. O , boş dönmez. Başımıza bir iş açtırır. Belki o, bizden daha büyük bir padişahtır. Onun çevresi bizden çok olabilir. Onun için bu riski göze almak doğru olmaz. Sadece sen kendi fikrini söyle. O padişahtır ama tabiki senin görmen gerekir ama eğer sen evet dersen gelsin kızım. Sen de görürsün.” der kızına, padişah. Kızı: “Baba, eğer o bir padişah ise ben nasıl hayır derim? Evet, gelsin. Görmek istiyorum.” der babasına. Padişah, tilkinin yanına gider. “Tamam. Kızımın gönlü vardır. Yalnız önce görmesi lazım.” demiş tilkiye. Tilki de bunun üzerine: “Tamam. O konuda içiniz rahat olsun. Ben, damadını alır gelirim padişahım.” demiş. “Ne zaman getireceksin?” diye sorar padişah. “İki gün sonra buradayız.” der tilki ve konuşmaya devam eder. “Yalnız bizim de bir şartımız var. Benim padişahım sana benzemez. Bu farklı bir padişahtır. Bunun çevresi çok. Padişahımın senin sarayına gelebilmesi için senin buradan denize kadar yol boyu halı döşemen lazım ve ne kadar askerin varsa hepsi selamda duracak. Padişahım, denizden bu tarafa geçer geçmez asker selama geçecek. Padişahım da halıların üzerinden sarayınıza kadar yürüyüp gelecek. Bunları duyan padişah: “Tamam. Yeterki damadım gelsin. Ben denize kadar halı döşerim. Bütün askerimi de yollara dökerim. O konuda sen rahat ol.” demiş tilkiye padişah. “Tamam. O zaman iki gün sonra biz buradayız.” demiş tilki, padişaha. Tilki bunları söyledikten sonra padişahın yanından ayrılır ve doğruca gider fakirin yanına.

Tilki, fakire der ki: “Ben, padişahın kızını ayarladım sana. Gönlü de sana çok var. Hazırlan ki iki gün sonra gideceğiz birlikte. Padişahın kızı, seni görecek. Yalnız biraz ciddi duracaksın. Çünkü ben seni bir padişah olarak tanıtmışım.” Bunları duyunca fakir korkar. “Ya sen benim başıma bir iş açacaksın. Ben bunun altından çıkabilir miyim?” demiş korkuyla. Tilki de: “Sen karışma. Sen, ben ne dersem onu yapacaksın.” demiş. Fakir: “Vallahi bilmem. Kabul ediyorum ama inşallah bir sıkıntı olmaz. Bu iş biraz tehlikeli olmaya başladı.” demiş korku içinde. Tilki tekrardan: “Yok.

Sen karışma.” İki gün geçtikten sonra tilki: “Sen takım elbiseni giy, beyaz gömleğini giy ve kravatını tak. Kafana da sekiz köşeli şapkayı tak. Biz çıkalım.” demiş fakire. O gün kümesteki tavuklara iki günlük yem ve suyu bir seferde verir fakir. Ardından, fakir ve tilki birlikte yola koyulurlar padişahın memleketine. Giderlerken, denizin karşısına geçerler. Denizin karşısına geçer geçmez bakar ve görürler ki halılar döşenmiş ta saraya kadar. Ne kadar asker varsa dökülmüş yol kenarına. Hepsi selam vaziyetinde durmaktadır. Fakir bütün olanlara şaşkınlıkla bakmaktadır ve bir taraftan yola devam etmektedir. Fakir, halının üzerine basmak istememekte ve bu yüzden halının kenarında yürümeye çalışmaktadır. Bunu gören tilki, kendisine göz atıp: “Halının üzerinden yürü. Bu halıların hepsi zaten bizim için döşenmiş.” diyerek uyarır fakiri. Bunun üzerine fakir hemen halının üzerinde yürümeye başlar. Bütün askerler kendisine selam verirlerken tilki ve fakir saraya kadar halıların üzerinde yürüyerek giderler. Sonunda saraya varırlar. Saraya varırlarken, tilki ve fakiri karşılamaya gelirler. Soluklanıp muhabbet ederler. O esnada padişahın kızı gelir ve damat adayını görür. Şık bir adamdır damat adayı. Görür görmez kendisini beğenir. Sarayda gelen misafirler için yemek yapılır. Yemekler yenilir. Misafir akşam sarayda kalacaktır. Tabi o arada fakir, ellerini yıkamak ister ama koskocaman sarayda nerden bilsin lavabonun yerini fakir? Fakir sanki lavabo mu görmüş? Orada bir musluk, akarsu veya dere yok ki gidip ellerini yıkaya. O esnada fakir, kendi diliyle tilkiye der ki: “Ben, şimdi ellerimi nerede yıkayacağım.” Fakir, tilkiye bunu derken padişah sorar tilkiye. “Damadım ne der sana? Ne demek istemektedir?” Bunun üzerine tilki her zamanki gibi kıvrak zekasıyla hemen hazır cevap şekilde yalan yanıt verir: “Padişahım, damadınız bazen Almanca konuşur. Yabancı dil bildiğinden arada yabancı dille konuşur benimle.” deyince tilki, şaşırır padişah. “Allah Allah! Yabancı dil de mi biliyor damadım?” diye hayretler içinde kalarak sorar padişah. Bunun üzerine tilki: “Evet.” demiş. “Peki, ne dedi damadım?” diye sorar merakla padişah. Tilki ise: “Lavabo nerdedir diye sordu bana damadınız kıymetli padişahım. Ellerini yıkayacak.” cevabını verir. “Tamam.” der padişah ve hemen ayağa kalkıp yolu göstererek tarif eder. Sonra dönüp gelir padişah. Ellerini yıkamak için lavaboya giden fakir bakar ki lavaboda yeşil ve yuvarlak bir sabun vardır. “Allah Allah! Bu sabun değil armuttur.” der fakir. Sabunu, armut sanan fakir, sabunu tutup ağzına atıp yemeğe çalışırken sabun ağzından kayar gider boğazına. Boğulmaya

başlar. Bunun üzerine bağırıp yardım çağırmaya başlar. Fakirin sesini duyan içeridekiler hemen koşmaya başlar. Telaşla: “Ne oldu?” diye sorarlar. Boğulmak üzeredir. Konuşamaz da. Bu esnada tilki, fakirin ensesinden hızlıca bir tane vurur. Sabun, sert ve hızlı vuruştan dolayı fakirin boğazından çıkar ve fırlayıp gider. Fakiri boğulmaktan kurtaran tilki padişaha kızmaya başlar. “Eyyy padişahım! Sen benim padişahıma tuzak kurdun. Bu ne biçim bir iş?” Şaşkınlık içinde kalan padişah: “Ben ne yaptım ki? Kusura bakmayın. Özür dilerim. Benim hatam neydi?” diyerek cevap verir. Tilki yineleyerek: “Bu bir tuzaktı. İnsan, yuvarlak bir sabun getirir mi lavaboya? Benim padişahım dişlerini sabunla yıkar. Sabunu getirmiş ki dişlerine sürsün sabun kaçmış boğazına.” diye ayaküstü yalanları söyler tilki. “Eyvah! Ben, onu hiç düşünemedim. Yanlışlık olmuş. Özür dilerim. Kusuruma bakmayın.” der mahcubiyet edasıyla ve hemen vezirini çağırır. “Vezirim, hemen bütün yuvarlak sabunları toplayıp çöpe atın. Kareli sabun getirin.” diye emreder padişah. Vezir hemen bütün yuvarlak sabunları toplar ve kareli sabunlar getirip koyar yerine. Vezir kareli sabun getirir ama artık ellerini yıkamıştır gelenler. Tilki ve fakir, o gece misafir olarak kalırlar padişahın evinde. Sabah olur ve kalkarlar. Padişah, tilki ve fakire: “Düğün işlerini ne zaman başlatalım?” diye sorar. “Şu tarihte düğünümüzü başlatalım.” deyip padişaha gün verirler. Bunun üzerine tilki: “Tamam. Biz de gidelim. Bizim de bazı hazırlıklarımız var. Onları görürüz. O tarihte burada oluruz.” diye cevap vermiş.

Sabah olur. Tilki ve fakir yola çıkmak üzeredirler. Padişah, yeniden bütün askerlerini selama durur vaziyette yola dizer. Saraydan denize kadar her yer yeniden halılarla döşenmiştir. Fakir ve tilki, halıların üzerinden yürüyerek geçer ve giderler. Gide gide fakir, kendi evine varır. Hemen kümese bakmaya gider. Gitmeden tavuklara iki günlük yem ve su vermesine rağmen gelir bakar ki tavuklar aç ve susuzdur. Hemen kümese girip tavuklara yemini ve suyunu verir fakir. Düğün tarihini beklemeye başlarlar.

Düğün tarihi gelir çatar. Padişah, yedi davul ve yedi zurna getirir. Kırk kazan et, kırk kazan pilav ve kırk kazan komposto pişirtir. Bütün ülkeyi toplar padişah. Tellal çağırır. “Kızımın düğünü var. Benim damadım da bir padişahtır.” diye söyler tellala ve bunu da memleketin her yerine duyurmasını emreder. Bunu duyan ahali toplanır. Padişahın kızının yine bir padişahla evleneceğini duyan halk meraklanır. Herkes,

padişahı görmek ister. Tilki ve fakir yola koyulurlar. Bir önceki gibi şık takım elbisesini giyen, kravatını takan ve sekiz köşeli şapkayı kafasına takan fakir ve tilki saraya gelirler. Gelip de ne görsünler? Yedi davul ve yedi zurna çalmaktadır. Kırk kazan et, kırk kazan pilav ve kırk kazan komposto pişirilmektedir. Padişahın evinde görkemli bir düğün yapılır. Düğün bittikten sonra tilki ve fakirin, padişahın kızını alıp evlerine gitmesi gerekir. Bu durumda tilki: "Padişahım, siz bana bir günlük izin verin. Benim ufak tefek hazırlıklarım var. Ben gidip bunları hazırlayayım. Ondan sonra gelip gelinimizi alıp çıkalım." demiş. "Tabiki." der padişah. Tilki, padişahın müsaadesinden sonra oradan ayrılır. Ayrılmadan fakire der ki: "Sen burada bekle. Benim gitmem gerek. Biraz hazırlık yapıp hemen geliyorum." Bunu duyan fakir korkmaya başlar. "Beni buralara getirdi. Kendisi kaçıp gidiyor. Dur bakalım benim halim ne olacak? Ne zaman beni öldürecek padişah?" der içinden. Tilki, ayrılıp gider fakirin yanından.

Tilki denizin karşısından geçer. Bakar ki orada çiftçiler tarlada çift sürmektedir. Aceleyle çiftçileri bir araya toplar ve onlara der ki: "Benim size bir haberim var. Bu iki gün içinde bir milyon tane asker, en önlerinde de padişah var ve hepinizin başını uçurmaya geliyor. Diğer yandan da her yeri kırıp döküp, geçiyorlar. Ne yaparsanız yapın çarenize bakın." Köylüler şaşkınlık içinde: "Allah Allah! Biz nereye gidelim? Bir milyon tane asker buralara döküldü mü bizim kurtuluşumuz mu var?" derler hep bir ağızdan. "Vallahi tek bir şansınız var. Onu denemelisiniz. Başka kurtuluşunuz olmaz." demiş tilki. Çiftçiler hep bir ağızdan: "Nedir?" diye sorar. Bunun üzerine tilki şu cevabı verir: "Onlar geldikleri zaman, biliyorsunuz ki bir milyon tane askere göre de araç var. Arabalarla tozu dumana katarlar. O arabaları görür görmez hemen yola dizilin. Öküzleri bırakın. En öndeki araba padişahındır. Arabalar size yaklaşır yaklaşmaz selamda durun. En öndeki araba duracak. Padişah arabadan inip size soracak. Diyecek ki bu tarlalar, bu çiftler ve bu öküzler kimin. Siz deyin ki yanında oturan Tozan Ağa'nındır. O zaman yanında oturan Tozan Ağa da padişahın damadı olduğu için o padişah askere emir vermez. Çünkü der ki bunlar benim damadıma aitmiş. Sizi geçerler." Bunu duyan köylüler: "Eğer böyleyse bu çok kolaydır. Tamamdır o zaman." demişler. Tilki, çiftçilere ne yapması gerektiğini söyledikten sonra çiftçilerin yanından ayrılır. Orayı geçer. Geçer gider ve bir bakar ki tırpancılar çayırlarda tırpanla çayır biçmektedirler. Hemen Tırpancıları çağırır ve der ki: "Durum

böyle böyledir. Bu iki gün içinde bir milyon tane asker, askerlerin başında padişah buraları yıkıp kavurmaya geliyorlar. Bir yandan da her tarafı kırıp döküp, geçiyorlar. Ne yaparsanız yapın çarenize bakın.” Tırpancılar da çiftçiler gibi hep bir ağızdan: “Biz, bir milyon tane askere karşı nerede saklanalım? Ne yapalım? Bizim kurtuluşumuz olmaz.” demişler. “Vallahi tek bir şansınız var. Onu denerseniz belki kurtulursunuz.” diyerek cevap verir tilki. “Neymiş o?” diye sormuşlar tırpancılar hep bir ağızdan. “Onları görür görmez hemen yola dizilin siz. Onlar size yaklaşınca siz selamda durun. En öndeki arabada olan padişahtır. Padişah duracak. Padişah vur emrini vermeyene kadar asker vurmaz. Padişah size soracak. Diyecek ki, bu otlar, bu çayırlar ve bu meralar kimin? Siz deyin yanınızda oturan Tozan Ağa’nındır. O zaman padişah size bir şey demez. Geçer gider.” demiş tilki. Tırpancılar hep bir ağızdan: “E bu kolay.” demişler tilkiye. Tilki, Tırpancıları tembihledikten sonra onların yanından ayrılır ve yoluna devam eder.

Tilki gider gider ve bakar ki üç dört tane sürü merada otlamaktadır. Çobanları da yanındadır. Hemen çobanları bir araya getirir ve onlara der ki: “Benim size bir haberim var. İki güne kadar bir milyon tane asker, en önlerinde de padişah bu köyü kırıp dökmeye geliyor. Taş üstünde taş bırakmayacaklar. Onun için kaçın kurtulun.” “Biz nerde saklanalım ve nerde gizlenelim? Bir milyon asker gelirse hiç mümkün mü kurtuluşumuz?” diye sorarlar çobanlar hep bir ağızdan. “Vallahi tek bir şansınız var benim fikrime göre.” der tilki. “Neymiş o?” diye sorar çobanlar. “Onlar gelir gelmez siz hemen sürüleri bırakıp yola dizilin. Koşup selamda durun. En öndeki arabadan padişah inecek. Size soracak ve diyecek ki bu ovalar, bu dağlar, bu taşlar ve bu sürüler kimin. Siz deyin ki yanında oturan Tozan Ağa’nındır. Tozan Ağa da padişahın damadı olduğu için padişah vur emri yaptırmaz askere. Geçer sizi. Çobanlar hep bir ağızdan derler ki: “E, o çok kolay. Yeterki öyle olsun. Öyle yaparız.” “Tamam. Siz böyle yapın. Başka da karışmayın. Yoksa kurtulamazsınız.” der ve çobanların yanından ayrılır. Tilki, yoluna devam eder. Gider fakirin kümesine. Tavukların yemini ve suyunu verir. Ardından gider kasabaya. Kasabada beş tane kasap dükkanı vardır. Hemen kasap dükkanlarının içine girer. Kasaplara söyler ki: “Benim size bir haberim var. İki güne bir milyon asker, en önlerinde padişahla birlikte gelecek ve kasabada taş üstüne taş bırakmayacak. Her yeri kırıp geçiyorlar. Ben bunu bir yerden duydum ve öğrendim.

Onun için size haber vermeye geldim. O nedenle siz de kurtulmak için bir yol arayın." Kasapçılar: "Bir milyon tane asker gelirse biz ne yapalım? Nereye gidip kurtulalım?" demişler hep bir ağızdan. Bunun üzerine tilki: "Benim bir fikrim var. Onlar kendi ülkesinden buraya gelene kadar mutlaka acıkırlar. Çünkü kırıp geçiyorlar. Bence, siz iki gün sonrası için her kasap onar tane koyun, gövde ayırsın ve bir tane de aşçı tutsun. Kırk kazan et, kırk kazan pilav ve kırk kazan da komposto yapıp hazırlayın. Onlar, bizim kasabaya gelmeden ben onların yolunu beklerim. Onlara selamda dururum. Onlar önce duracak. Padişah, arabadan iner inmez padişaha direkt söylerim derim ki ey padişahım bizim kasabanın kasapçıları şu kadar davar kesmiş, kırk kazan et, kırk kazan pilav ve kırk kazan da komposto hazırlamış. Siz uzak yoldan gelmişsiniz. Siz, önce karnınızı doyurun. Ondan sonra nereye gidiyorsanız gidin. E ben böyle deyince onlar da mutlaka acıkmıştır. Tabiki deyip burada mola yapacak, yemeklerini yeyip karınlarını doyuracak ve ondan sonra gidelim diyecektir. Böyle de olunca o yemeğin de bir hatrı var. Onun için bizim ülkeyi geçerler." demiş. Kasapçıların hepsi bir ağızdan: "Vallahi bu güzel fikir." demişler ve hemen köylüye haber vermişler. Birisi bir torba bulgur, öbürsü bir torba başka bir şey getirerek her biri bir şeyler getirir. Kasaplar da onar tane koyun, gövde getirir ve aşçıları çağırırlar. Hazırlıklar için harekete geçip hazırlıkları görürler. Tilki söyledikten ve hazırlıkların yapılmaya başlandığını gördükten sonra "Tamam." diyerek geri dönüş yapar ve gider kümese. Tekrardan tavukların yemini ve suyunu verir. Kümesten sonra doğruca gider padişahın yanına. Padişaha der ki: "Padişahım, ben hazırlıkları yaptım. Davetiyeleri dağıttım. Bütün memleketin haberi var. Yarın toplanıp gidebiliriz. Onlar da hazırlık görüyor. Bu esnada padişahın karısı: "Yalnız biz de geleceğiz damadımızın düğününe." demiş. Tilki de: "Tabiki siz de gelin." demiş. Hazırlıklar yapılınca tilki der ki: "Padişahım, en öndeki arabada sen, gelinimiz, gelinimizin annesi ve bir de benim padişahım yani damadın otursun." Bunun üzerine padişah: "Peki sen?" diye sorar. Tilki de: "Ben, sizden bir saat önce gideceğim. Gidip hemen bazı hazırlıklarımız olacak ki hazırlıklarımızı bitirelim ki sizi karşılayalım." demiş. "Tamam." der padişah ve kabul eder. Padişah hazırlıkları yapar ve en öndeki arabayı gelin arabası olarak hazırlar. En öne; kendisi, kızı, eşi ve damadı biner. Bütün askerler de kendi arabalarını sıraya koyup kaç tane asker varsa hepsi de kendi arabasına sırayla biner. Tabi tilki, bir saat önce

hareket eder ve gider koşa koşa. Tilki gider gitmez doğru devin sarayına gider. Tilkiyi karşısında gören koca dev demiş ki: “Sen, ne cesaretle vurup geldin buraya? Buraya gelen hiç kurtuluyor muydu? Bu bir nasip miydi bana geldi?” Tilki de der ki: “Ben, buraya boşuna gelmedim. Ben, senin hayatını kurtarmaya geldim.” Bu cevap karşısında dev şaşırarak: “Niye? Ne olmuş?” diye sorar. Tilki bunları söylerken o ara padişahın ve beraberindeki askerlerin arabaları gelmeye başlar. Tilki, deve hemen arabaları göstererek: “Bak, şu karşıdan tozu dumana katan arabaları görüyor musun? “ diye sorar. “Görüyorum. Ne var orada?” diye sorar koca dev. Bu cevap karşısında tilki: “Orada padişahın bir milyon askeri var. Bunlar senin için geliyor. Senin kelleni uçurmaya geliyorlar. Ben, bu haberi duyar duymaz acıdım sana. Dedim bizim ülkenin devidir, ne zararı var onlara ki oradan basıp geliyorlar buraya ve bizim ülkenin devini öldürüyorlar. Onun için ben acıdım. Dedim gidip haber vereyim de kendini kurtarsın.” Dev, hayretler içinde kalarak: “Eyvah! Eğer benim için geldiyse bu kadar asker ben nasıl kurtulayım?” “Ben, seni kurtarırım. Bir fikrim var.” demiş tilki. “Nedir o peki?” diye sormuş koca dev. “Sen, benimle gel. Karışma. Ben, seni bir yerde saklarım.” demiş tilki. “Tamam. Nerde saklıyorsun?” diye sorar koca dev. “ “Sen, gel benimle. Karışma.” demiş tilki. “Tamam.” der dev. Takılıyor tilkinin arkasına. Tilki, koca devi götürüyor doğru kümese. Deve der ki: “Burası pis bir yerdir. Kümestir. Kokuyor. Berbattır. En arka göze kadar seni götüreyim de sen orada otur. Padişah gelir gelmez onların ilk hedefi saraydır. Onlar, burayı bilmiyor. Burası pis ve kokulu. Onlar gelince doğru senin sarayına gider. Sen, o arada burada sıyrılır ve kurtulursun.” Bunları duyan kova dev: “Tamam. Bu iyi fikir.” der ve orada bir şey düşünür. O ara konuşarak: “Ya, peki bu askerler, saraya gidip beni bulamazlarsa bu sefer de operasyona geçip her tarafta arama yaparsalar?” der tilkiye. Tilki, hemen: “Doğru söylüyorsun. Hakikaten haklısın.” demiş. “O zaman bir fikrim daha var.” der tilki. “Nedir o ?” diye sormuş merakla dev. “Sen, en arkada oturmuşsun. Ben, su getireceğim. Buraları çamur edip berbat yapacağım. Her taraf pis olsun. Bunlar, evleri dolaşırken en önde padişah; kapıyı açar açmaz bakar ki tavuklar bir yerde, her taraf çamur ve pislik içindedir. Mümkün mü bir dev burada ola? Tekrar kapıyı kapatıp geri dönerler. Girmezler bu pisliğe.” der tilki. Koca dev: “Doğru diyorsun. Bu fikir güzel.Tamam” demiş. Bunun üzerine tilki, devin yanından ayrılır. Gider iki bidon benzin getirir. Kümesin her

tarafına benzini döker ve her tarafı ıslatır. Kapıdan dışarı çıkmadan kibriti çakıp kümesi ateşe verir. Anında alevler tutuşmaya başlar. Kısa sürede tavuklar, kümes ve dev yanar. Her taraf kül olur.

Kümes, tavuklar ve dev yanıp kül olurken padişah ve beraberindekiler gelmeye başlar. Çift sürenlere yaklaşırlar. Çiftçilerin hepsi yola dizilmeye başlar ve sırayla selamda dururlar. En öndeki arabada padişah vardır. Padişah arabadan iner ve sorar: "Bu tarlalar ve bu öküzler kimin?" Çiftçiler hep bir ağızdan: "Padişahım, yanınızda oturan Tozan Ağa'nındır." derler.

Bunu duyan padişah çok sevinir. "Ooooo! Damadımın çiftlikleri de varmış." der ve yola devam ederler. İlerlerlerken bir bakar görürler ki selamda duran bir sürü insan var. Hepsi de tırpancı ve tırpanlarıyla birlikte selamda duruyorlar. En önde padişah ve arkasında askerler yaklaşmaya başlarlar. Padişah en öndeki arabadan inip sorar: "Bu otlar, bu çayırlar ve bu meralar kimin?

Tırpancılar hep birden: "Yanında oturan Tozan Ağa'nındır." derler. Bunu duyan padişah çok sevinir ve yoluna devam eder askerleriyle birlikte. İlerlerken bakarlar ki çobanlar sıraya dizilmiş ve selamda duruyorlar. Dört ya da beş tane sürü var bu bölgede. Padişah, arabadan iner ve sorar: "Bu dağlar, bu taşlar ve bu sürüler kimin?" Çobanlar hep bir ağızdan: "Yanında oturan Tozan Ağa'nındır." demişler. Bunları duyan padişah gittikçe sevinir. "Eyvah! Ben nerde? Damadım nerde? Bu, büyük bir padişahtır." der. Padişah ve beraberindeki askerler ilerlemeye devam ederler. Kasabaya doğru yol alırlar. Tilki, kasabanın girişinde beklemektedir. Araba yaklaşınca, tilkiye: "Atla arabaya." demiş. Az ileriye gidince etrafta yanmış şeyler ve kül görür padişah. Merak edip sorar padişah: "Bu kül nedir?" der. Hazır cevap tilki: "Padişahım, bu benim padişahımın eski sarayıdır. Bu biraz bozuktu. Beğenmedik. Padişahım doğrusu dedik padişahımız burayı beğenmez. Biz bu eski sarayı yakalım. Yeni saray yapmışız, oraya geçelim dedik. Bunları duyan padişahın karısı: "Eyvah! Keşke yakmasaydınız. Biz de bu saraya gelir giderdik." demiş. "Vallahi, biz nerden bilelim? Biz dedik eskidir ve beğenmezsiniz diye yaktık." diye cevap verir kurnaz tilki. "Yazık olmuş. Yakmasaydınız biz de buraya giderdik." diye tekrarlar padişahın karısı. Yola devam ederler ve doğruca devin sarayına giderler. Bakar ve görürler ki bütün köylü toplanmıştır. Kırk kazan et, kırk kazan pilav ve kırk kazan komposto hazırdır. Aşçılar,

işçiler ve çalışan herkes seferber olmuştur. Yedi davul ve yedi zurna da yemeklerle birlikte çalmaya başlar. Halaylar çekilir. Padişah, saraya bakar ki damadının sarayı kendi sarayına göre on basar. Zira burası koskocaman bir devin sarayıydı daha önceden. Düğün olur. Düğün bittikten sonra padişah ve eşi beraberindeki askerlerle birlikte kendi saraylarına dönmek için yola koyulurlar.

Tilki, daha önce fakir olan fakat şimdi padişahın kızıyla evlenip devin sarayında yaşayacak olan adam ve padişahın kızı devin sarayında birlikte yaşamaya başlarlar. Bir süre sonra padişahın kızı ve adam birlikte ormana giderler odun getirmek için. O ara tilkinin aklına bir şey gelir. Ben bu fakiri, padişahın kızıyla evlendirdim. Neler neler ettim buna? Acaba ben bir gün ölsem bu fakir bana nasıl davranır diyerek bir prova yapar. Ormandan gelir gelmez ben kapının arkasına düşüp ölü taklidi yapayım. Hele bakalım bana nasıl davranır? Padişahın kızı ve adam, birlikte ormandan dönerler. Tilkiyi de kapının arkasında düşmüş ve ölü vaziyette bulurlar. Tükürürler. "Nalet olsun ya! Hele şuna bak? Nerde gebermiş? Hemen bacağından tutup şunu dışarı at." demiş padişahın kızı. Adam, tilkinin ayaklarından tam tutacakken tilki ayağa kalkar. "Eyvah! Sen bir fakirsin ve bir padişahın kızıyla evlendin değil mi?" demiş, fakire. Padişahın kızı işitir işitmez: "Eyvah! Bu fakirmiş." demiş. Fakir, tilkiye: "Ne olur ben ettim sen etme. Padişah yoksa başımı uçuracak. Sen ne yaptın?" diyerek yalvarır tilkiye, fakir. Tilki: "Ben yapmadım. Sen kendin yaptın." demiş. Fakir: "Ben, özür dilerim. Ben bir yanlış yaptım. Sen ne yapacaksın şimdi bana?" der. Tilki, yine acır fakire. Padişahın kızına dönerek: "Şuna bakın ya. Biz kendi aramızda şakalaşıyoruz. Bu bir şakaydı. Ben, padişahıma her şeyi de söylüyorum. Sen hemen alındın." der. Bunları duyan padişahın kızı tekrar kanar ve şaka olduğunu düşünür. Tekrardan beraber aynı evde yaşamaya başlarlar. Hakikaten günün birinde tilki ölür. Tilki ölünce, fakir gider ve mezar açtırır kendisine. Kefen getirir. Tilkiyi usulüne uygun şekilde mezara gömer. Fakir, muradına ererek padişahın kızıyla sarayda yaşamaya devam eder. Siz de muradınıza eresiniz

ÜÇ KIZ KARDEŞ

Bir varmış bir yokmuş. Evvel zaman içinde kalbur zaman içinde iki tane padişah varmış. Bir padişahın bir oğlu varmış. Diğer padişahın da üç tane kızı varmış. Günlerden bir gün padişahın oğlu gitmiş bakmış ki üç kız kardeş kendi aralarında konuşuyorlar. Büyük kardeş demiş ki: ‘‘Ben padişahın oğluyla evlensem ona öyle kilimler yaparım ki ne duyulmuş ne görülmüştür.’’ Ortanca kız kardeş ise: ‘‘Teeee! Sen halı ve kilim mi yapıyorsun? Ben padişahın oğlunu alsam öyle güzel yemekler yaparım ki ne kimse yemiştir ne de kimse görmüştür.’’ Küçük kız kardeş ise: ‘‘Ben padişahın oğlunu alsam iki tane çocuk doğururum. Biri erkek ve biri kız olsun. Oğlum altından ve kızımsa gümüşten olsun.’’ O esnada kapının arkasında konuşmaları dinleyen padişahın oğlu gelip üç kız kardeşi de alıp götürmüş.

Aradan bir ay geçmiş. Padişahın oğlu büyük kız kardeşe: “Siz konuşurken kapının arkasında hepinizi dinledim. Sen, ben padişahın oğlunu alsam ona öyle kilimler yaparım ki ne duyulmuş ne de görülmüştür.” dedin. Büyük kız kardeş: ‘‘Ben öyle kilimler sana yapardım ama neyle yapayım ki? Malzeme yoktur.’’ demiş. Aradan bir ay daha geçer. Padişahın oğlu bu sefer de ikinci kız kardeşe dönüp: “Sen padişahın oğlunu alsan öyle yemekler yaparım ki ne kimse yemiş ne de kimse görmüştür demiştin. Bu yemekler hani?’’ demiş. Ortanca kız kardeş: ‘‘Ben öyle yemekler yapardım ama hiçbir malzeme yoktur.’’ demiş.

Sıra üçüncü ve en küçük kardeşe gelmiş. Küçük kız kardeş hamileymiş. Padişahın oğlu bu süreçte askere gitmiş. Küçük kız kardeşin ikizleri olacakmış. Büyük kız kardeş ve ortanca kız kardeş kendi aralarında konuşuyorlarmış. ‘‘Kız kardeşimiz altından erkek ve gümüşten kız doğuracak. Yarın öbür gün padişahın oğlu gelse bizi dışarı atar. Ne yapalım? Ne edelim?’’ deyip dişi köpeğin yavrularını getirmişler ve sepetin altına koymuşlar. Küçük kız kardeş doğum yapmış. Bir kızı ve bir oğlu olmuş. Hakikaten de dediği gibi oğlandan altın ve kızdan da gümüş dökülüyormuş. Ondan sonra ortanca ve büyük kız kardeş, köpeğin yavrularını sepetin altına koymuş ve eşine mektup yazmışlar. Mektupta: ‘‘Gözün aydın! Eşin doğum yaptı. Kız kardeşim, sana iki tane köpek yavrusu doğurmuş.’’ Mektubu okuyan padişahın oğlu hayretler içinde kalmış. Padişahın oğlu mektubu okurken, büyük kız kardeş ve ortanca kız kardeş,

eşleri gelmeden çocukları sandığın içine koyar ve suyun içine atar. Sandığı suya atarken suyun üzerinden hep altın ve gümüş belirmiş.

Sandık nehirde yol alırken o esnada bir adam ve karısı davardalarmış. Çocukları yokmuş bu çiftin. Bakarlar ki yukarıdan bir tane sandık geliyor. Sandığın içinden de ağlama sesleri gelir. Açarlar ki içinde iki tane bebek var. Alıp evine götürmüşler. Bakmışlar ve büyütmüşler. Adam ve karısı çok zengin olmuş. Hem altınları hem de gümüşleri olmuş.

Gel vakit git vakit derken padişahın oğlu askerden gelir. ‘‘Eşim nerde benim?’’der. Gidip eşini getirirler padişahın oğluna. ‘‘Sen nasıl köpek doğurmuşsun?’’ der kızarak. Eşine ceza verir. Yedi tane yolun yer aldığı bir yol ayrımında eşini çukura gömer. ‘‘Gelen giden sana tükürsün.’’der padişahın oğlu. ‘‘Bu niye böyle yaptı? Yüzümüzü neden kara çıkardı?’’der padişahın oğlu. Bu duruma hem çok sinirlenir hem de çok üzülür. Yoldan gelen geçenler; yedi tane yolun yer aldığı yol ayrımındaki çukurun içinde yer alan en küçük kız kardeşe tükürür ve küçük kız kardeş de bu duruma ağlar sürekli. ‘‘Allah’ımdan dileğim varsa ben çocuklarımı göreyim de öyle öleyim.’’ diyerek dua edermiş.

Bir süre sonra küçük kız kardeşin çocukları büyür. Oğlan genç ve yakışıklı bir delikanlı olur. Kız da genç ve güzel bir kız olur. Padişahın oğlu bir gün bir yere (sefere) gider ve yaralanır. Genç delikanlı ve genç kız, yaralı adamı görüp kendi evine götürürler. Adamın, kendi öz babaları olduğunu bilmezler. Adama bakarlar ve adam iyileşir. Bir gün yemek için tavuk keserler. Tavuğu pişirip pilavın içine koyarlar ve yemeği adama getirirler. O esnada ne olduysa tavuk birden canlanır. Kanatlarını birbirine vurur ve ses çıkarır (pırtlanır). Hepsi korkar. Adam, o an çocuklarının evindeki yemek kaşığını gizlice cebine atar. Bakar ki bulaşıkların ve kaşıkların hepsi altından ve gümüştendir. Durumları iyidir ve zengindirler. Ondan sonra tavuk konuşmaya başlar. Der ki: ‘‘Senin büyük ve ortanca eşin, küçük eşine iftira attılar. Bu çocuklar senin çocuklarındır. Oğlan altındandır. Kızsa gümüştendir. Senin diğer eşlerin seni kandırdılar. Sepetin altına iki tane köpek yavrusu koydular. Senin çocuklarını da sandığın içine koyup suya attılar. Sana da mektup yazıp eşinin iki tane köpek yavrusu doğurduğu yalanını söylediler.’’ Adam olanları duyunca hayretler içinde kalarak orada

ağlar ve çocuklarına sarılır. Çocuklar da babalarına sarılıp ağlarlar. Gidip annelerini yedi tane yolun yer aldığı yol ayrımından çıkarırlar. Kadın da: ‘‘Çok şükür ki çocuklarımı gördüm. Ben artık ölebilirim.’’ der. Muradına eren kadın oracıkta ölür. Annelerini sarayın bahçesine gömerler. Annesinin mezar taşını altın ve gümüşle süsleyip en güzel şekilde yaparlar.

Padişahın oğlu, büyük eşini ve ortanca eşini atların kuyruklarına bağlar ve atları vurarak atları koşturur. Atlar koşarken kardeşler de yerde sürüklene sürüklene ve can çekişe çekişe ölür. Büyük ve ortanca kız kardeşe cezalarını veren padişahın oğlu çocuklarının yanına gider. Çocuklarıyla birlikte ömür boyu mutlu yaşar.

ELMA MASALI

Bir varmış bir yokmuş. Bir padişah varmış. Bu padişahın bir tane de elma bahçesi varmış. Bu elma bahçesinde devin biri, her gün her gece elmaları tüketip bahçeden gidiyormuş. Padişah bir türlü bu sorunu çözememiştir. Her gün elma bahçesini gelip kontrol eden padişah, elmaların gün gün eksildiğini görür. Padişah bir gün tellal çağırtır. Tellala der ki: "Benim bahçemde kim bekleyebilir? Elma hırsızını kim yakalayabilir?"

Bu ülkede bir de bir fakir varmış. Fakirin de üç tane çocuğu varmış. En büyük çocuğu der ki: "Ben gider beklerim." Çocuk gider ve gece yarısı bahçede beklemeye başlar. Büyük çocuk beklerken birden uyku basar ve çocuk uykuya dalar. Büyük çocuk uykudayken, sabaha doğru dev yine gelir. Bahçeden elmaları koparıp, yer ve gider. Dev gittikten sonra uyanan büyük çocuk elmaların yine eksildiğini fark eder. Sabah, padişah gelir. "Yakalayabildin mi hırsızı?" diye sorunca büyük çocuktan yok cevabını alır. "Ben, gece uykuya dalmışım padişahım. Sabah kalktığımda baktım ki elmalar gitmiş." Bu durumu öğrenen fakirin ortanca oğlu, padişaha: "Padişahım, dilerseniz ben gidip bahçede bekleyeyim." der. Padişah bunu kabul eder ve gece bahçede beklemesine izin verir.

Ortanca oğlu bahçeye gider. Dayanabildiği kadar beklemeye başlar. Beklerken sabaha doğru ortanca çocuğu da uyku tutar. Ortanca çocuk da uykuya dalar. Sabaha doğru dev yine gelir. Elmaları koparıp gider. Sabahleyin uyanan ortanca çocuk da elmaların koparıldığını ve eksildiğini görür. Sabahleyin padişah gelir. "Hırsızı bulabildin mi?" diye sorar. "Padişahım, uykuya dalmışım ben de. Sabahleyin kalkarken fark ettim ki elmalar yine eksilmiş." cevabını verir ortanca çocuk.

Fakirin küçük oğlu, padişaha bahçede durup elmaları kendisinin bekleyeceğini söyleyerek padişahtan izin almak ister. Padişah: "Senin büyük ağabeyin bekledi ama kurtaramadı. Ortanca ağabeyin bekledi ama o da kurtaramadı. Sen hiç kurtaramazsın." der. Küçük çocuk, yok diyerek yine de kendisinin de denemek istediğini söyler. Padişah bu duruma müsaade eder. "Sen de dene o zaman." der. Küçük çocuk cevaben: "Padişahım ben elbette beklerim ama bana bir kılıç vermeniz gerekecek." Padişah bu

isteğini kabul eder ve küçük çocuğa bir tane kılıç verir. Küçük çocuk kılıçtan sonra padişahtan bir tane de jilet ister. Padişah: “Jileti ne yapıyorsun? Kılıç yetmiyor mu?” diye sorar. “Yok padişahım. Siz bir tane de jilet verin bana.” diye cevap verir küçük çocuk Küçük çocuk istediklerini aldıktan sonraya bahçeye gider ve bahçede beklemeye başlar. Gece yarısı uykusu gelmeye başlar. Küçük çocuk, uykuya direnmeye çalışır. Dayanamayınca uykuya jileti cebinden çıkarıp parmağına değdirir ve parmağı kanamaya başlar. Parmağının acısından uykusu kaçar ve yatmaz. Bahçede beklemeye devam eden küçük çocuk, sabaha doğru bakar ki bir ses gelir. Bahçenin girişinde gizlenir. O an bakar ve görür ki bir dev geliyor. Dev bahçeye gelip bir elma koparacakken küçük çocuk kılıcı deve sallar. O esnada dev yaralanır ve hemen kaçmaya başlar. Devin koparmaya çalıştığı elma da yere düşer. Yerlerde aynı zamanda kan izleri de kalır. Kılıç yarası alırken kaçan devin kanı yere dökülmüştür.

Sabah olunca padişah gelir bahçeye. “Gece ne yaptın?” diye sorar küçük çocuğa. Küçük çocuk: “Elmaları götüren bir devdir. Kılıcı kendisine salladım ama yaralandı. Öldüremedi. Kaçıp gitti. Elmayı da ağzından düşürdü. Yerde dökülen devin kanıdır.” cevabını verir. “Nereye gitti?” diye sorar padişah. “Bilmiyorum padişahım. Kılıcı sallarken kaçıp gitti.” der küçük çocuk. “Sağ ol. Dile benden ne dilersen.” der padişah. Küçük çocuk: “Yok. Padişahım, bu işin peşini bırakmayacağım. Bu kan izlerini takip ede ede gideceğiz. Devi mutlaka bulacağız. Ondan sonra geliriz. Ne dilerse o zaman dileriz padişahım.” der küçük çocuk. Padişah: “Tamam.” der ve müsaade eder. Küçük çocuk, iki abisini de yanına alarak birlikte yola koyulurlar. Kan izlerini takip ede ede yol alırlar. Gide gide bir tane ocak genişliğinde derin bir delik görürler. Kardeşler, deliğin üzerine çömelirler. Kan izleri, bu delikte son bulmuştur. Kardeşler hep birlikte: “Acaba dev bu delikten aşağıya mı gitti?” diye birbirlerine sorarlar. Bu gerekçeyle “Ne yapalım?” diye sorarlar ve delikten aşağı inmeye karar verirler. “Bu delik nereye gidiyor? Bu delikte ne var? Dev acaba bu delikten mi aşağıya indi?” diye sormaya devam ederler.

Büyük çocuk, tamam diyerek: “Bir ip alıp belime bağlayın. Beni de delikten aşağıya salın. Ben tehlike görür görmez yandım bittim derim. Ben yandım bittim der demez siz beni geri çekin.” der. Küçük kardeş ve ortanca kardeş, büyük kardeşin beline ipi bağlarlar ve delikten aşağıya sarkarlar. Abilerini bir miktar delikten aşağıya

indirdikten sonra büyük kardeş delikte korkmaya başlar. “Yandım bittim.” der o an. Küçük ve ortanca kardeş, abilerinin bu sözünü duyar duymaz ipi delikten yukarı çekerler. Ortanca kardeş abisinden sonra beline ipi bağlamalarını ve kendisinin delikten aşağıya ineceğini söyler. “Ben de tehlikeyi görür görmez yandım bittim derim. O zaman beni geri çekin.” der. Büyük kardeş ve küçük kardeş, ortanca çocuğun beline ipi bağlarlar ve delikten aşağıya ipi sarkıtmaya başlarlar. İp aşağıya inmeye başlayınca ortanca kardeş korktuğu için bağırır ve “yandım bittim” der. O esnada büyük kardeş ve küçük kardeş, ipi yukarı çekerek ortanca kardeşi de kuyudan çıkarırlar. Küçük kardeş: “Tehlike olarak ne gördün?” diye sorar ortanca kardeşine. Ortanca kardeş: “Bir şey görmedim. Beni korku bastı.” diye cevap verir. “Peki! O zaman ipi benim belime bağlayın ve beni aşağıya indirin.” der küçük kardeş ve ardından devam eder: “Ben, yandım bittim dedikçe siz beni gittikçe aşağıya salın.” Ortanca ve büyük kardeşin her ikisi de tamam diyerek küçük kardeşinin beline ipi bağlayıp kardeşini delikten aşağıya sarkıtmaya başlar. Küçük kardeş bir miktar yol alır. Bir ara “yandım bittim” der ve kardeşleri kendisini daha çok aşağıya sarkıtır. Küçük kardeş, bir süre sonra yine “yandım bittim” der ve abileri, küçük kardeşi iyice aşağıya sarkıtır. Bir süre daha yol aldıktan sonra küçük kardeş sonunda deliğin en dibine iner. Yere indikten sonra ipi, belinden çıkarır. Karşısında iki tane kapı gözükmektedir. İki tane oda vardır. “Bismillah!” diyerek kapının birini açar. Kapıdan içeriye girer. Bir bakar ki karşı köşede bir tane pire oturuyor. Karşısında küçük kardeşi gören pire: “Evladım, sen niye geldin buraya? Sen, eci misin, neci misin? (İn misin, cin misin?) Ne işin var senin burada? “ diye sorar. “Hiç sorma. Bir gaye için geldik biz.” diyerek başından beri bütün olanları pireye anlatır küçük kardeş. Anlattıktan sonra pire der ki: “Dön git. Burada senin işin yok. Perişan olursun.” “Tamam.” der küçük kardeş ve döner gelir deliğin önüne. Kuyunun dibine geldiği yere bakar ki abileri ipin ucunu geri çekmiş. Beni çekin diye bağırır çağırır küçük kardeş. Abileri, kendisini yukarı çekmez. Ne kadar bağırsa da kendisini yukarı çeken olmaz. Küçük kardeş, deliğin dibinde kalakalır. Tekrar geri gelir ve aynı kapıyı yeniden açar. Küçük kardeşi gören pire: “Ne yaptın evladım? Niye gitmedin sen?” diye sorar. Küçük kardeş de olanları anlatır. “Kardeşlerim beni iple saldı. Beni çekmediler. İp de yerinde yok. Ben kaldım burada. Şimdi ne yapacağım?” Bunları duyan pire: “Gel oğlum. Buraya gel.” der ve küçük kardeşi yanına çağırır.

Cebinden bir miktar altın alıp küçük çocuğa verir. Bunlar sana harçlık olsun. Yan tarafta bir kapı daha var. " der. "Evet. Onu biliyorum" der küçük kardeş. "O kapıyı aç. O kapının arkasında iki tane koç var. Koçlardan biri beyaz biri de siyah renkte. Bu koçlar daire gibi döner o boşlukta. Sen kendini öyle bir güzel ayarla ki o beyaz koç senin istikametine gelir gelmez onun sırtına atla. Beyaz koç döne döne seni yerin yedi kat yukarısına, aydınlığa çıkaracak. Sakın siyah koçun üzerine düşme. O da döne döne seni yerin yedi kat aşağısına, karanlığına indirir. Başka yapacak bir şey yok. Son şansın bu. Sana verdiğim bir miktar altın da senin harçlığın olsun. Ne olur ne olmaz." diyerek yapılması gerekenleri ve olacakları anlatır pire. Küçük kardeş, bir miktar altını alarak pirenin yanından ayrılır ve yan taraftaki kapının önüne gelir. Kapıyı açar. Pirenin anlattığı gibi hakikaten de iki tane koç içeride bulunmaktadır. Koçlardan biri beyaz, diğeri ise siyah renktedir. İki koç da daire gibi dolanmaktadır. Küçük kardeş kendisini beyaz koçun istikametine ayarlayıp beyaz koç gelir gelmez Bismillah diyerek fırlar beyaz koçun üzerine. Küçük kardeş, bir tur dönmeden ne yapıyorsa dengesini kaybeder ve düşer siyah koçun üzerine. Siyah koç döne döne küçük kardeşi yerin yedi kat altına indirir.

Küçük kardeş oradan çıkar gider. Yine bir kapıya denk gelir. Kapıyı açar. İçeride bir pire oturmaktadır. Pire: "Evladım, senin yerin yedi kat altında ne işin var? Eci misin, neci misin? (Cin misin, peri misin?) Sen nerden geldin? diye sorar. "Hiç sorma. Başıma gelenleri sonra sana anlatırım. Sen sadece beni burada misafir et. Kalacak yerim yok." der küçük kardeş. Pire: "Evladım benim yerim dar. Başımı sıkıştırıyorum popom dışarıda, popomu sıkıştırıyorum başım dışarıda kalıyor. Onun için kusura bakma. Küçük kardeş, o an pirenin kendisine verdiği altınları cebinden çıkarır ve pireye uzatır. Pire altınları görür görmez: "Gel evladım. Sana da yer var. Bana da yer var." der. Orada evlat oluyor pireye. Küçük kardeş, pirenin yanında bir süre kalır. Pirede kaldığı ilk gece, küçük kardeş susar ve su içmek ister. Kalkar ve evin içinde su arar. Pire o esnada: "Evladım, ne dolaşıyorsun evin içinde?" diye sorar. "Susadım. Su istiyorum. Su arıyorum." der küçük kardeş. Pire: "Ah evladım, iki gün dayanacaksın. Şu an su yok. İki gün sonra, çarşamba günü her hafta bir saatliğine su gelir. Ondan sonra su kesilir. Kim ki ne kadar su temin etti. Şimdi suyumuz bitmiş. İki gün bekleyeceksin." diyerek durumu açıklar. Küçük kardeş: "Sebep nedir? İki gün

sonra, çarşamba günü her hafta suları kim açıyor?" diye sorar. Pire: "Bizim burada bir tane dere var. Bir ejderha bu suyun önünü kapatıyor. Haftada bir gün bir saatliğine suyu bırakmak için de karşılığında bir tane adam istiyor. Onun için herkesin sırayla bir oğlunu feda etmek zorunda kalıyor. Benim bir oğlum vardı. Su yolunda gitti. Onun için iki gün sonra sıra padişahın kızında. Padişahın kızını çarşamba günü getirecekler. Kız gider gitmez ejderha bu kızı kapacak ve bir saatliğine suyu bırakacak. Su da kanlı ve kirli geliyor ama ne yapalım? Su, sudur. Başka çaremiz yoktur." diye devam etmiştir pire. "Tamam. Bekleyelim iki gün." demiş küçük kardeş.

Pirenin yanındaki küçük kardeş, iki gün sonra çarşamba günü padişahın kızıyla gitmek için hazırlık yapar. Pire: "Evladım sen gitme. Zaten bir kişi gidiyor. Seni de boşuna göndermeyelim. Ejderha seni de yer." diye nasihatte bulunur. Küçük kardeş: "Yok. Ben ille de giderim. Ne yapmam lazım?" diye konuşur pireyle. Pire de: "Git padişaha söyle. Padişah kabul ederse gidersin. Padişah kabul etmezse yapacak bir şey yok." diye yanıtlar. Küçük kardeş: "Sen git padişaha söyle de ki benim evimde böyle böyle bir misafir var. Kızınla birlikte gitmek istiyor. Belki seni kırmaz." diye ricada bulunur pireden. "Tamam evladım, gideyim ama senin hayatına yazık." der pire. Pire, padişahın yanına gider. "Padişahım benim evimde bir misafir var, Tanrı misafiri. Kendisi bir gençtir. Ejderhanın yanına kızınla birlikte gitmek istiyor. Eğer, müsaadeniz olursa kızınızla birlikte kendisi de gitmeyi çok ister. Ya kızınızı kurtarıp suları salarım ya da hayatımı orada veririm der misafir." diyerek durumu padişaha bildirir pire. Pire bunları der demez padişahın işine gelir. "Belki kurtarır. Tamam. Yarın gönder gelsin yanıma." diyerek padişah cevap verir pireye.

Pire, kendisinden haber bekleyen küçük kardeşin yanına gider. "Git padişahın yanına. Padişah seni bekler. Gidip kendisiyle konuş. O ne derse o olacak." diye pireden cevap alan küçük kardeş, padişahın yanına gider. Padişah: "Biz haftada bir kişi gönderiyoruz bu su için. Şimdi sıra benim kızımda. En son sıra da bize geldi ama mecburum kızımı göndermeye. Sen de gönüllü gitmek istiyorsun. Seni de yer ejderha. Halen gitmek istiyor musun?" der. Küçük kardeş: "Padişahım, ben gönüllü gidiyorum. Yalnız sizden bir talebim olacak. Bana çok keskin iki tane kılıç lazım." der padişaha küçük kardeş. "Sen iste iki tane değil üç tane kılıç veririm." diye cevap verir padişah.

“Yok padişahım. İki tane kılıç yeter.” der küçük kardeş. Padişah, iki tane keskin kılıcı alıp getirir ve küçük kardeşe verir.

Padişah, kızıyla birlikte küçük kardeşi de gönderir. Küçük kardeş ve padişahın kızı derenin önüne varırlar. Dere kuru ve derenin sularını ejderha kesmiştir. Su yok. Derenin suyu geriye doğru şişmiştir. Ejderhanın da günü gelmiş. Bekler ki biri gelecek. Ejderha bakar ki aşağıdan iki kişi geliyor. Biri kız ve biri erkek. Hayret der ejderha ve şaşırır. Her hafta bir kişi gelirken bu hafta karşısında iki kişiyi görünce şaşkınlıkla bakar gelenlere. Padişahın kızı ve küçük kardeş, ejderhaya yaklaşırlar. Şaşıran ejderha, iki kişiyi bilerek gönderdiklerini düşünüp gelsinler bakalım diye söylenir. Ejderha, kendisine yaklaşan padişahın kızı ve küçük kardeşten önce padişahın kızını kapmaya çalışır. Bu esnada küçük kardeş, belindeki kılıcı çıkarıp ejderhaya sallar ve ejderha yaralanır. Yaralanan ejderha bu kez küçük kardeşi kapmaya çalışır. Küçük kardeş, ikinci kez kılıcı sallar ve o esnada ejderhanın başını kafasını uçurur. Ejderhanın kafası uçunca (gövdesinden ayrılınca) derenin önündeki engel kalkar ve su açılır. Su, ejderhanın kanıyla doludur ve bulanıktır. Derenin suyu gürül gürül akmaya başlar. Su o kadar çok coşkuyla akar ki memleket sular içinde kalır. Suyun kanlı ve bulanık olduğunu gören halk, acaba ejderha iki kişiyi birden yediği için mi derenin suyu bu kadar kanlı ve bulanık diye sorar. Halk merakla beklemeye başlar. Padişahın kızı ve küçük kardeş, birlikte geri dönerler. Halk şaşkınlıkla padişahın küçük kızının ve küçük kardeşin geldiğini görür. Derenin suyu halen bulanık ve kanlıdır. Padişahın kızı, babasının yanına gider. Küçük kardeş de pirenin yanına gider. Pire, küçük kardeşi karşısında görünce: “Allah’ım sana şükürler olsun. Bir evladımı bu yolda verdim. Misafirim de evladım yerindeydi. O kadar üzüldüm ki misafirim, gidecek evladım gibi ve geri gelmeyecek ama şükür ki geri geldi.” diye dua eder pire. Sonra sarılır küçük kardeşe.

Padişahın kızı evine gider. Kızını karşısında canlı gören padişah, çok sevinir ve sevincinden ne yapacağını bilemez. Derenin suları bir hafta boyunca kanlı ve bulanık akar. Bir baraj gibi biriken su, bir hafta içinde ancak temizlenir. Padişah, vezirini yanına çağırır. Vezirine: “Git. Pirenin evinde genç bir misafir var. Onu çağırın, gelsin yanıma.” der padişah. Vezir, hemen gider pirenin evine. Küçük kardeşe: “Padişah, seni

çağırıyor. Seninle konuşmak istiyor.” der. “Tamam.” der küçük kardeş ve vezirle birlikte padişahın yanına gider. Padişahın huzuruna gelip el pençe duran küçük kardeş: “Buyurun padişahım?” der. Padişah: “Evladım, kızımı sen kurtardın. Şimdi, ben kızımı gönüllü olarak sana veriyorum. Kızımla evleneceksin.” der padişah. Bunları duyan küçük kardeş: “Yok. Ben kızınızla evlenmek istemiyorum padişahım. Sizin kızınız, benim bir bacımdır. Ben kendisini sadece kurtarmaya gittim. Suyun önü açılsın diye hayatımı ortaya koydum. İnsanlar suya kavuşsun istedim. Senin kızın da benim bir bacımdır. Onu da kurtardım. Ben, kızınızı istemiyorum.” der padişaha. Padişah: “Oğlum, o zaman ne istiyorsan söyle bana.” der. Küçük kardeş: “Padişahım, senden tek bir şey istiyorum.” der. Padişah: “Söyle evladım. Benim yapabileceğim bir şeyse ben yaparım.” demiş. Küçük kardeş: “Beni, yerin yedi kat yukarısına, aydınlığa gönder. Kendi memleketime gitmek istiyorum, yeryüzüne.” demiş padişaha. “Eyvah! İşte o biraz zor. Onu biz yapamayız. Yalnız sana bir yer tarif edeyim. Seni yeryüzüne çıkaracak varsa odur. Yoksa da yapacak bir şey yok.” diye cevap vermiş padişah. “Söyle padişahım.” demiş küçük kardeş. Padişah: “Bizim köyün ilerisinde bir anka kuşu var. Her sene yumurta yapar. Yavruları yuvada kalırken bir ejderha gelir ve yavrularını yer. Onun yine yavruları var. Eğer sen gidip yuvanın önünde bekler ve yavruları ejderhadan kurtarırsan o anka kuşu seni yerin yedi kat yukarısına, aydınlığına çıkarabilir. Başka hiç mümkün değildir. Yapacak bir şey yok.” diye yanıtlar. “Tamam.” der küçük kardeş ve yerini tarif ederler. Küçük kardeş, padişahtan yine bir tane kılıç ister. Padişah, kendisine kılıcı verir.

Küçük kardeş, padişahın yanından ayrılır ve kendisine tarif edilen yere gelir. Yuvanın yanında beklemeye başlar. Ejderha, her sene bu dönemlerde beklediği yuvaya gelip anka kuşunun yavrularını yemektedir. Küçük kardeş, yuvanın yanında birkaç gün bekler. Gece gündüz demeden bekler. Bir zaman sonra bakar ki bir ejderha geliyor. Küçük kardeş, kılıcını hazırlayıp ejderhayı beklemektedir. Ejderha yaklaşınca anka kuşunun yavruları bağırmaya başlar. Anlarlar ki ejderha geliyor ve kendilerini yiyecek. Küçük kardeş, ejderhanın yuvaya yaklaştığını görür ve sessizce beklemeye devam eder. Ejderha, yavruları kapmaya çalışırken küçük kardeş kılıcını sallar ve ejderhanın kafasını orada koparıverir. Ejderha yerle bir olunca anka kuşunun yavruları kurtulur. Küçük kardeş, yavruların yanında beklemeye devam eder. Bir süre sonra

yavruların annesi yuvaya gelir. Yuvanın yanında küçük kardeşi görünce şaşkınlık içinde bakakalır. “Eyvah! Her sene gelip benim yavrularımı yiyen kişi bu adam mıdır?” deyip küçük kardeşe saldırmaya başlar. Saldırıp, küçük kardeşin gözlerini çıkarmaya çalışır. O esnada anka kuşunun yavruları dile gelir ve konuşmaya başlar: “Anne, anne! O bizi kurtardı. Ejderha geldi ki bizi yesin, bu adam ejderhanın kellesini uçurdu, ejderhayı öldürdü ve bizi kurtardı. Aman, ona dokunma!” der demez anka kuşu: “Peki! Mademki sen benim yavrularımı kurtarmışsın benden ne dilersen dile sen.” diyerek cevap verir. Küçük kardeş: ”Benim senden tek ricam beni, yerin yedi kat yukarısına, yeryüzüne götür. Kendi memleketime gitmek istiyorum.” “Eyvah! Artık yaşlandım ben. Seni nasıl götürebilirim? Yaşım ilerlemiş. Artık yorgunum ama ne yapayım? Senin için bir kere deneyeyim. Tamam. Git bana yedi kâse su ve yedi kâse de et getir ki yola çıkalım. ” der anka kuşu. Küçük kardeş, gider yedi kâse su ve yedi kâse de et getirir. Anka kuşu yedi kâse su ve yedi kâse eti görünce: “ Ben “kı” dersem su ve “kan” dersem bana et vereceksin.” diyerek küçük kardeşe yapılması gerekeni söyler. Ardından küçük kardeşi sırtına, kanatlarının üzerine alır ve uçuşa başlar. Bir süre yol alırlarken anka kuşu “kı” der ve küçük kardeş su verir. “Kan” der ve küçük kardeş et verir. Yola devam ederler. Anka kuşu yine “kı” der ve küçük kardeş su verir. Bir süre sonra anka kuşu “kan” der yine ve küçük kardeş et verir. Epey bir yol aldıktan sonra küçük kardeş bakar ki yedi kâse et bitmiştir. Ne yapacağını bilemez. Yeryüzüne yaklaşmaya başlarlar. Anka kuşu yine “kı” der ve küçük kardeş suyu verir. “Kan” der bu kez ama et bittiği için eti bulamaz küçük kardeş. “Eyvah! Et bitti. Şimdi sanırım beni yeryüzüne çıkaramayacak.” O an, aklına gelir ve masalın başında hatırlanacağı üzere istediği jileti cebinden çıkarır. Jiletle, dizinin altından bir parça et çabucak kopartıverir. Kopardığı eti anka kuşunun ağzına hemen atıverir. Anka kuşu, eti ağzına alır almaz bu etin önceki etlerden farklı olduğunu ve etten insan kokusunun geldiğini anlar. Anka kuşu, küçük kardeşin en son verdiği eti yemez ve dilinin altında saklar. Yola devam ederler. Bir süre daha yol ilerledikten sonra anka kuşu, küçük kardeşi yerin yedi kat üzerine, aydınlık dünyaya yani yeryüzüne çıkarır. Yeryüzüne vardıkları an anka kuşu, küçük kardeşi sırtından indirir. Küçük kardeşe: “Yürü bakayım. Yürü git sen.” der anka kuşu. Küçük kardeş, dizinin altından bir parça et kopardığı için yürürken aksamaya başlar ama tabi bunu belli ettirmemeye çalışır. “Yok. Sen git. Ben ağır ağır

giderim.” der küçük kardeş, kendisini izleyen anka kuşuna. Anka kuşu ise o an: “Yok. Bu yürüsün de eti vücudunun neresinden kopardığı belli olur.” diye düşünerek “Yok. Hele sen bir yürü. Ben bir seni seyredeyim.” der aksayarak yürüyen küçük kardeşe. Küçük kardeş de mecburen yürümeye devam eder. Yürürken de topallamaya başlar. Topallamaya başlayınca anka kuşu: “Dön dön. Gel buraya. Nerden çıkardın bu eti sen?” der ve ağzındaki et parçasını çıkararak küçük kardeşe gösterir. Küçük kardeş de o an dizini göstererek: “Eti, şu dizimin altından, şu çukur olan kısımdan çıkardım.” der. Anka kuşu, et parçasını küçük kardeşe verir. Küçük kardeş de eti, dizinin altına yapıştırır. Artık aksamaz. Anka kuşuyla vedalaşır. Anka kuşu geri döner ve küçük kardeş yoluna devam eder.

Küçük kardeş, yoluna devam ededursun, biz kendisini yolda bırakalım ve gelelim diğer kardeşlere. Hani masalın en başında ortanca ve büyük kardeş vardı. Delikte bırakıp gitmişlerdi küçük kardeşlerini. Biz işte yine dönelim bu iki kardeşe. Ortanca ve büyük kardeş, küçük kardeşlerini delikte bırakıp memleketlerine geri dönerler ve padişaha derler ki: “Padişahım, elma bahçendeki elmaları her gün gelip götüren devin biz ardına koyulduk. Peşinden gide gide bir deliğin önüne geldik. Devi delikte yakaladık. Biz, devi o delikte öldürdük ve geldik sizin huzurunuza.” Bunu duyan padişah, ortanca ve büyük kardeşe teşekkür eder. Ardından devam ederek: “Madem siz benim elma bahçemi kurtardınız, benim bir kızım var. Kızımı, siz ikinizden hangisi istiyorsa ben ona veririm.” demiş padişah. Ortanca kardeş: “Ben istemem. Siz en iyisi kızınızı abime verin. Benden büyüktür. O alsın kızınızı ve evlensin.” diye cevaplamış. Padişah: “Tamam.” demiş ve büyük kardeşle kızını nişanlandırmış. Büyük kardeşe gün verip bir sene sonra da düğünlerinin yapılacağını haber verir. Bir sene sonra düğün tarihi gelip çatmış. Düğün başlar. Yedi davul ve yedi zurna çalmaya başlar. Düğünü burada bırakıp biz gelelim anka kuşunun yerin yedi kat üzerine, yeryüzüne indirdiği küçük kardeşe gelelim. Küçük kardeş yürüye yürüye köye yaklaşır. Köye doğru gelirken bir de ne görsün? Düğün var. Halay var. Yedi davul ve yedi zurna çalıyor. Acaba bu nedir? Gittikçe köye yaklaşır ve oradan birilerine sorar. “Burada düğün mü var ?” diye sorar birine. “Evet. Yedi davullu ve yedi zurnalı bir düğün var.” cevabını alır. “Kimin düğünü?” diye sorar. “Padişahın kızı evleniyor.” diye yanıtlar karşısındaki. “Kiminle evleniyor?” diye sorar küçük kardeş. “Burada bir fakir

var. O fakirin büyük oğluyla evleniyor.” diyerek yanıtlar sorduğu adam. Şaşırarak: “Haa! Tamam.” der ve hızla yoluna devam eder. Küçük kardeş doğru gider padişahın yanına. “Selamunaleyküm.” der padişahın huzurunda. “Aleykümselam. Sen kimsin?” der padişah. “Sizin bir elma bahçeniz vardı. Devin biri her gece gelip bahçenizden elmaları koparıyordu ve siz de bu duruma üzülüyordunuz. Fakir bir adam ve fakirin de üç oğlu vardı. Biz üç kardeş sırayla elma bahçesindeki elmaları koparanın kim olduğunu öğrenmek ve çalanı yakalamak için sırayla bahçeye gittik. Önce, büyük kardeşim denedi ve gitti. Başaramadı. Ardından, ortanca kardeşim denedi ve gitti. O da başaramadı. En son da küçük kardeşleri olarak ben gittim. Ben de gece uykum geldi. Uykuya dalmamak için cebimdeki şu jiletle şu parmağımı kestim. İzi belli. Uykumu kaçırttım bilerek.” Jileti ve kestiği parmağı padişaha gösterir küçük kardeş ve devam eder anlatmaya: “Bekledim. Elmaları koparan dev geldi. Ben de kendisine kılıç vurdum. Kılıç kendisine değince dev kaçıp gitti. Biz üç kardeş de sabah olunca devin peşinden gittik. Gide gide en sonunda bir delik bulduk. Sırayla deliğe indik hepimiz bir iple. Önce büyük kardeşim deliğe indi ne var ne yok diye ama korkunca kendisini delikten çektik. Sonra ortanca kardeşim deliğe indi iple. O da korkunca kendisini iple yukarı çektik. İkisi de başaramadı. En son, deliğe beni indirdiler iple. Ben aşağıda çaresiz kalınca beni iple çekmediler yukarı. Ben, aşağıda kaldım. Yeryüzüne çıkmak için çok uğraştım ama bir türlü çıkamadım. Orada bir pire vardı. Pire beni yönlendirdi. Pirenin yan odasında koç vardı…” diyerek baştan sona bütün olanları anlatır padişaha. “Yerin yedi kat altına indirdiler beni. Bir yıldan beri yerin yedi kat üstüne çıkmak için uğraşıyorum. Bugüne kadar bununla uğraşıyordum. Uğraşa uğraşa sonunda bugün çıkıp gelebildim. Ben, oyum.” Padişah, bütün olanları dinleyince şaşkınlık içerisinde: “Eyvah” diyerek yedi davul ve yedi zurnayı hemen durdurur. Ortanca ve büyük kardeşi yanına çağırır. Kızıyla evlenecek olan büyük kardeşin kellesini uçurur. “Yedi davul ve yedi zurna devam edin. Kızım, bu kardeşle evlenecek.” der padişah. Küçük kardeş, padişahın kızıyla evlenir ve orada muradına erer. Siz de muradınıza eresiniz.

FAKİR ADAM

Bir varmış bir yokmuş. Bir fakir adam varmış. Günün birinde bu adam ormana odun götürmeye mi gitmiş yoksa çift sürmeye mi gitmiş, ne için gitmişse kayalıkların arasında bir yılan yavrusu görmüş. Yılan yavrusunu cebine koyup birlikte eve gitmişler. Yılanı evde bir kafesin içine koyup beslemeye başlamış. Bir süre yılan evinde kalmaya ve yılanı beslemeye devam etmiş. Sonra annesi ve kardeşleri demiş ki: "Yılandır o. Sen onu ne yapıyorsun? Ne konuşuyor ne bir şey. Ya getir sal ya da getirip öldür. Şimdi küçüktür ama büyüyünce seni öldürür. Hepimize zarar verir" demiş yılanı besleyen fakir adama. "Hayır. Önce beni öldürün ve sonra yılanı öldürün. Onun da bir canı var. Neden öldürelim?" demiş fakir adam. Fakir adam, olanlardan sonra yılanı kafesinden çıkarıp bir ormana getirip bırakmaya karar vermiş. Yılanı salarken o esnada yılan, Haq (Allah) tarafından kendisine bahşedilen özelliğiyle fakir adamla konuşmaya başlar. "Beni götür şu falan yere. Benim kardeşlerim, annem ve babam (yılanların başı) kısacası bütün ailem orada yaşıyor. Sen, beni oraya götürünce hepsi ayağa kalkacak. Sakın hiç korkma. O esnada yılanların başı olan babam sana diyecek ki: "Sen bizden ne istiyorsun?" Sen o an de ki, ben sizden bir şey istemiyorum. Yapabiliyorsan benim ağzıma tükürün ve bana bir eski bir kutu var ve bana onu verin. Başka bir şey istemiyorum."

Fakir adam, yılanın dediklerini dikkatlice dinleyip yılanın dediği yere birlikte gitmişler. Hakikaten de evinde bakıp beslediği yılanın dediği gibi yılanların başı olan babası ve bütün ailesi bahsedilen yerde yaşamaktaymış. Yılanların başı olan babası, evladını görünce sevinmiş ve bütün aile ayağa kalkmış. O an, fakir adam ister istemez korkmuş. Beslediği yılanın dediklerini hatırlayınca fakir adam, o esnada korkmamaya çalışmış. Yılanı kendi ailesine teslim etmiş. Yılan, kendi babasına demiş ki: "Beni, bu fakir adam kurtardı. Bu olmasaydı beni iki ayaklılar çoktan öldürmüştü. Beni bu adam kurtardı ve size kadar getirdi." Fakir adam, dönüp gelecekken o esnada yılanların başı: "Heyyy! Sen o kadar oğlumu kurtarmışsın. Benim değerli eşyalarım var, malım ve mülküm çoktur. Sen benden ne istersin? Ne dilersen sana veririm." demiş fakir adama. Fakir adam da: "Ben, sizden ne değerli eşyalar ne de mal mülk isterim padişahım. Sadece rızanız olursa ağzıma tükürmenizi ve de sizde olan eski bir kutuyu (kâseyi)

bana vermenizi isterim. Bunların dışında başka bir şey istemem.” demiş. Yılanların başı (padişah): “Bunları sen istemiyorsun. Sana evladım bahsetmiş. Yine de istediklerini veriyorum.” demiş ve fakir adamın isteklerini yerine getirmiş.

Fakir adam, dilediklerini aldıktan sonra yoluna devam etmiş. Az gitmiş uz gitmiş derken fakir adam yorulmuş ve bir ağacın gölgesinde uzanmış, yatıyor. Fakir adam uyku pozisyonundayken ağaca bir sürü kargalar konmuş. Kargalar kendi aralarında konuşmaya başlamış. “Keşke bu iki ayaklı adam bizim dilimizi bilseydi. Bu ağacın altında bir küp altın var. Keşke bizim dilimizi bilseydi de altınların olduğunu duyabilseydi. Zaten fakirdir. Alıp kendisine bakardı hiç olmazsa.” Halbuki o esnada fakir adam, kargaların tüm konuşmalarını dinlemiş ve onların dilinden anlamış. Meğer ki, yılanların başı ağzına tükürmüştü ya o tükürükteki kerametle kargaların diliyle konuşabiliyor. Yılanların başı mübarekmiş (Kutsal olarak atfedilmiş). Kargalar, konuşup ağaçtan uçarlarken fakir adam uzandığı yerden kalkar ve kargaların dediği yeri kazmaya başlar. Hakikaten de kargaların dediği gibi ağacın dibinde bir küp altın yer almaktadır. Bir küp altını yerinden çıkarıp evine götürür.

Evine gidince annesi, oğlunun elinde bir şey olduğunu görür ve sorar. “Oğlum, o senin elindeki nedir öyle?” Oğlu da: “Anne, sen boşver o elimdeki kutuyu. Sen gidip bana padişahın kızını iste.” Fakir adamın annesi bu duruma şaşırır. “Oğlum oğlum oğlum! Sen, bir halimize bak. Bizim üstümüzde kıyafet yok. Sen diyorsun ki git bana padişahın kızını iste. Allah’tan kork sen.” Oğlu: “Anne, padişah üstümüze başımıza bakmaz. Padişahın şartları var. Padişahın şartlarını yerine getirirsen tamamdır. O zaman sana kızını verir.” Oğlunu dinleyen annesi, padişahın evine doğru yola koyulur.

Fakir kadın, epey bir yol aldıktan sonra padişahın evine gider. Padişahın yatağının yanında oturur. Kadını gören padişah, şaşkınlık içinde kalır. Kadının kıyafetlerinden fakir olduğunu düşünen ve anlayan padişah, yanındakilere: “Kadına yiyecek bir şeyler getirin. O zavallı niye gelmiş? Madem o kadar yol gelmiş, karnını doyurun da öyle gitsin.” Fakir kadın: “Padişahım, ben aç değilim. Ben, Allah’ın emri peygamberin kavliyle kızınızı, oğluma istemeye geldim.” Kadının aç olmadığını duyan padişah, cevap karşısında gülerek: “Kafayı yemiş demek. Çabuk bunu gönderin gitsin. Kafayı üşütmüş.” Kadın da direnerek: “Yok, ben gitmiyorum. Kızınızı istemeye

geldim. Bu halimle beni gönderemezsiniz.” demiş. Bu cevap karşısında padişah: “Benim üç tane şartım var. Bunları yerine getirirsen hay hay yani kabulümdür. Bu durumda seve seve kızımı size veririm.” demiş. Kadın: “Söyleyin o zaman. Sizin şartlarınız nedir?” Bu durumda şartlarını söylemeye başlamış padişah. “Sabah kalktığımda benim sarayımın etrafında her türlü meyve ağacı, (ceviz, elma, üzüm, badem, armut, vişne, kayısı…) bağ ve bahçe, değirmen olacak. Kuşlar, ağaçların dallarında cıvıl cıvıl ötecek. Öyle yapacak ki güneş, sarayımın bahçesine asla gelmeyecek. Dağın arkasında kalacak.” Bu şartları şaşkınlıkla dinleyen kadın padişahın huzurundan ayrılıp oğlunun yanına gider ve padişahın şartlarını açıklar. Oğluna yapması gerekenleri söyler. Bunları yerine getirirsen kızını sana verecekmiş der annesi. Oğlu da duyar duymaz şartları yerine getirmek için padişahın sarayına gider. Yılanların başından aldığı sırlı kutu yardımıyla sarayın etrafını koca bir bağ ve bahçeye dönüştürür. Bu bağda bütün meyve ağaçlarını (ceviz, üzüm, elma, armut, ayva…) diker. Kuşlar gelip ağaçların üzerinde ötmeye başlar. Değirmeni koyar. Öyle bir şey yapar ki güneş, sarayın bahçesine gelmez.

Padişah, sabah uyanır ki bir de ne görsün. Şartı yerine gelmiştir. Sarayın etrafı bağ ve bahçeyle çevrilmiş, içlerinde bütün meyve ağaçları yetişiyor ve kuşlar ağaçlarda ötüyor. Güneş de dağın arkasında kalmıştır. Padişah bu olanlara inanamaz ama sözünde durur ve kızını, fakir adama verir. Padişahın kızı ve fakir adam evlenirler. Evlendikten bir ya da iki yıl sonra fakir adam çok zengin bir adam olur. Daha önce ağacın dibinde altın bulan adam, öyle zengin olur ki zenginliği padişahın servetini geçer. Zira sırlı kutu sayesinde her şeyin dilinden anlayan fakir adamın bir dediği hemen kabul olur. İşin kerameti esasen kutunun kendisinde gizlidir.

Artık zengin olan fakir adamın iki tane de yardımcısı varmış. İki yardımcı birlikte eşinin yanına giderler. Ona derler ki: “Eşine de ki senin sırrın nedir de sen bu kadar zengin oldun? Bize de söyle ki biz de zengin olalım.” Eşi durumu adama anlatmış. “Sen nasıl zengin oldun? İlla da bana söyleyeceksin. Yoksa ben gidiyorum ve yanında durmam. Evi terk ediyorum.” Adam da: “Etme, eyleme. Allah’ını seversen, peygamberini seversen ne olur yapma. Sen, sırrı bilip ne yapacaksın?” demiş ama karısına laf dinletememiş. En sonunda pes edip eşine tüm sırrı açıklamış. “Benim

sırrım bu kutunun içinde gizlidir.” demiş. Adamın karısı bunu duyunca kutuyu alıp göğüslerinin arasına saklamış. Kutuyu alıp gider. Denizin ortasında bir kavak ağacı meydana getirip ağacın üzerine bina yapar. Yardımcılardan biriyle adamın eşi bu evde kalmaya başlar.

Az zaman çok zaman derken bir süre sonra bir kedi ve bir köpek kendi aralarında konuşuyorlarmış. Fakir adam dillerini anlar ve kulak misafiri olur. “Eyvah eyvah! Bu adam o kadar zengindi, niye böyle fakir oldu? Durum böyle böyle. Hadi gidelim denizin ortasında yer alan kavak ağacının üzerindeki binaya gidelim.” Birlikte denizin önüne giderler. Köpek, kediyi sırtlar ve kavak ağacına tırmanarak kavak ağacının üzerindeki binanın içine girerler. O esnada adamın eşi kediyi görür ve ürker. “Vuyyyy! Ben zannettim ki bizim kedi geçti gözümün önünden.” demiş. “Sen eşeksin, delisin. Kedi o kadar yolu nasıl gelsin? Yedi tane dağ var aramızda. Belki sen rüya görmüşsün.” der adamın yardımcısı. Yardımcı, padişahın kızıyla bu binada yaşamaktadır. Adam ve kadın konuşup uyumuşlar. Uyurlarken, kedi gider ve sırlı kutuyu almaya çalışır. Sırlı kutu adamın ağzındadır. Kedi kuyruğunu sürterek sırlı kutuyu adamın ağzından kapar. Binadan ayrılıp kavak ağacından iner ve yedi tane dağı aşıp denizde yol alırlar. Denizin ortasına gelirlerken kedi der: “Kutuyu ben alacağım.” ve köpek de der: “Kutuyu ben alacağım.” Böylece birbiriyle dalaşırlar. O esnada kutuyu köpek ağzına alır. Birden denizde balık görür. Balığı yakalamaya çalışırken kutu köpeğin ağzından düşer denize. Kutu yere düşünce kedi yola devam etmez. Köpeğe der ki: “Sen git. Ben, kutuyu almadan gelmiyorum.”

Kedi, denizden bir tane balığı ağzına alır. Balık: “Sen, beni mi yiyorsun?” demiş. “Seni yemeyeceğim. Bir tane emanetim var denizde. Onu bana bulup getirirsen söz (ikrar) sana karışmam.” der kedi. Balığı denize bırakan kedi, beklemeye başlar. Bir süre sonra balık, kutuyu getirip kediye verir. Kedi de balığa karışmaz. Kutuyu alan kedi yoluna devam eder ve deniz yolculuğunu sağ salim tamamlayıp kutuyu adama teslim eder. Bu olanlar yaşanırken padişah, kızının yaptıklarını damadından duyar. “Kızın, beni bırakıp yardımcımla birlikte denizin ortasında bir kavak ağacı inşa edip kavak ağacının üzerinde bina inşa etti. Birlikte orada yaşıyorlar. Paşam, padişahım benim durumum böyle. Benim bütün sırrım bu kutudadır. Haq (Allah) tarafından bana bu sırlı kutu bahşedildi. Kızına durumu anlatınca kutuyu benden alıp gitti.” Padişah

bunları duyunca çok öfkelenir. Kızını ve yardımcısını yanına çağırır. Kızıyla yardımcısını bir katıra bağlatır. Katırlar koşarken kızı ve yardımcısı parçalanır gider.

Padişah, damadını yeniden evlendirir. Yedi gün yedi gece davullu zurnalı düğün yaparlar. Kendi sarayını ve bütün mal varlığını damadına devreder. Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine.